

Status referendarzy sądowych

dr Karolina ROKITA

Spis treści

I.	Uwagi wprowadzające. Cel i zakres raportu	5
II.	Rys historyczny. Geneza zawodu referendarza sądowego	6
III.	Ewolucja statusu referendarzy sądowych sądów powszechnych w polskim systemie prawnym. Analiza prawnoporównawcza	10
IV.	Aktualny status referendarzy sądowych sądów powszechnych	15
V.	Zakres czynności powierzonych referendarzom sądowym sądów powszechnych	19
1.	Postępowanie cywilne	20
1.1.	Postępowanie upominawcze i elektroniczne postępowanie upominawcze	25
1.2.	Postępowanie nakazowe	28
1.3.	Europejskie postępowanie nakazowe	30
1.4.	Europejskie postępowanie w sprawach drobnych roszczeń	31
1.5.	Sprawy rejestrowe	32
1.6.	Sprawy upadłościowe i restrukturyzacyjne	36
1.7.	Sprawy wieczystoksięgowe	38
1.8.	Sprawy spadkowe	39
1.9.	Sprawy depozytowe	40
1.10.	Postępowanie zabezpieczające	41
1.11.	Postępowanie klauzulowe i egzekucyjne	42
1.12.	Sprawy o przyznanie państwowej kompensaty przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych	44
1.13.	Czynności we wszystkich kategoriach spraw cywilnych	45
2.	Postępowanie karne	49
2.1.	Postępowanie karne <i>sensu stricte</i> (w sprawach o przestępstwa)	51
2.2.	Postępowanie w sprawach o wykroczenia	54
2.3.	Postępowanie karne wykonawcze	56

VI.	Możliwości przeniesienia dodatkowych kategorii czynności lub spraw do kompetencji referendarzy sądowych sądów powszechnych. Uwagi <i>de lege ferenda</i>	59
1.	Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości a zadania z zakresu ochrony prawnej – aspekt konstytucyjny	60
2.	Postępowanie cywilne	66
3.	Postępowanie karne	72
VII.	Analiza modelu ścieżek dostępu referendarzy sądowych oraz asystentów sędziego do urzędu sędziego sądu powszechnego	75
1.	Referendarze sądowi	75
2.	Asystenci sędziego	76
VIII.	Potrzeba otwarcia referendarzom sądowym i asystentom sędziego pozaaplikacyjnej ścieżki dojścia do urzędu sędziego sądu powszechnego. Uwagi <i>de lege ferenda</i>	78
IX.	Podsumowanie	82
	Bibliografia	83

I. Uwagi wprowadzające. Cel i zakres raportu

Referendarze sądowi od niemal 30 lat funkcjonują w sądownictwie powszechnym. Wykonują istotne zadania z zakresu ochrony prawnej zarówno w postępowaniu cywilnym, jak i karnym. Szczegółowe spektrum czynności podejmowanych przez referendarzy sądowych różni się w zależności od konkretnych kategorii spraw. Z natury rzeczy w sprawach cywilnych jest ono znacznie większe niż w sprawach karnych. Zakres czynności powierzonych referendarzom sądowym w sądach powszechnych z biegiem czasu podlegał licznym – z reguły rozszerzającym – zmianom.

Jeśli zaś chodzi o status zawodowy czy też pozycję ustrojową referendarzy sądowych, to od wejścia w życie ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹ jego fundament w zasadzie pozostawał niezmienny, czerpiąc przy tym w wielu aspektach z rozwiązań ustawowych właściwych urzędowi sędziego i jednocześnie wzmacniając znaczenie instytucji referendarza sądowego w strukturze sądownictwa powszechnego.

Celem raportu jest analiza statusu referendarzy sądowych i powierzonych im czynności oraz modelu ścieżek dostępu referendarzy sądowych oraz asystentów sędziego do urzędu sędziego sądu powszechnego. Przedstawione zostaną również uwagi *de lege ferenda* odnośnie do możliwości przeniesienia dodatkowych kategorii spraw lub czynności do kompetencji referendarzy sądowych, jak również ewentualnej potrzeby otwarcia referendarzom sądowym i asystentom sędziego pozaaplikacyjnej ścieżki dojścia do zawodu sędziego.

¹ Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 ze zm.

II. Rys historyczny. Geneza zawodu referendarza sądowego

W ujęciu historycznym urząd referendarza sięga XVI w. Zgodnie ze statutem Zygmunta I z 1507 r. referendarz przyjmował skargi i prośby od poddanych, które następnie referował kanclerzom i królowi. Przeważnie urząd ten pełnili kanonicy (referendarze duchowni) i sędziowie ziemscy (referendarze świeccy)². Król mianował dwóch referendarzy koronnych i dwóch litewskich. Urząd ten powierzano wyłącznie prawnikom, którzy rezydować musieli przy dworze królewskim. Pierwotnie mieli przy królu tylko głos doradczy. Od rządów Zygmunta III sądzili i wyrokowali w sprawach *iuris colonarii*, czyli w sprawach skarg włościan z dóbr królewskich przeciw starostom i dzierżawcom. Referowali sprawy kryminalne i cywilne, wnoszone do króla i na Sejm, pilnowali porządku ich wniesienia i mogli w Senacie wypowiadać o nich swoje zdanie³.

W XVII w. referendarze pojawili się, w sądach referendarskich, jako urzędnicy sądowi. Zasiadali również w sądach asesorskich, relacyjnych i sejmowych. Sąd referendarski rozstrzygał sprawy dotyczące dóbr królewskich, będących uposażeniem kasztelanów, należących do miast królewskich, wnoszone przez chłopów. Sądem odwoławczym od orzeczeń sądu referendarskiego był sąd asesorski⁴. Sąd sejmowy do 1578 r. był sądem apelacyjnym. Po utworzeniu Trybunału Koronnego stał się przede wszystkim sądem karnym, rozpatrującym oskarżenia o zbrodnie wymierzone przeciw królowi i krajowi oraz przypadki najcięższych przestępstw szlacheckich, nieznaających się we właściwości innych sądów. Sąd relacyjny, w którym osobiście orzekał król, stanowił najwyższą instancję dla lenn Rzeczypospolitej. Rozpatrywał sprawy przekazywane z sądu asesorskiego⁵.

² Ł. Korózs, M. Sztorc, *Ustrój sądów powszechnych – komentarz*, Warszawa 2004, s. 215, [cyt. za:] M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego w wydziałach cywilnych, gospodarczych, ksiąg wieczystych, rejestru zastawów i prowadzącym e-sąd*, Warszawa 2012, s. 18.

³ A. Maziarz-Charuza, *1.2. Geneza instytucji referendarza sądowego i jego pozycja ustrojowa*, [w:] *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego w postępowaniu wieczystoksięgowym*, Kraków 2006.

⁴ *Ibidem*.

⁵ A. Moniuszko, *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł*, Warszawa 2017, s. 15–17.

Pod zaborami zadania urzędników sądowych mających niektóre kompetencje sędziowskie spełniali podsędek (zabór rosyjski i Księstwo Warszawskie) oraz justycjariusz (zabory pruski i austriacki)⁶.

W dwudziestoleciu międzywojennym zbliżoną do referendarskiej funkcję pełnili sekretarze wykonujący samodzielnie niektóre czynności sędziowskie (art. 265 § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych)⁷. W wypadkach określonych w ustawach sekretarze wykonywali samoistnie czynności sędziowskie. Strona mogła zaskarżyć rozstrzygnięcie sekretarza i wówczas orzekał sędzia lub sąd, do którego sekretarz należał. Samą nazwę „referendarz” przypisywano wówczas urzędnikom Prokuraturii Generalnej oraz funkcjonariuszom prokuratury (referendarz śledczy; art. 7, 15 i 16 ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej)⁸.

Zawód referendarza sądowego pojawił się we współczesnym polskim porządku prawnym wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁹. Ówczesna konstrukcja urzędu referendarza sądowego była jednak daleka od obecnego stanu rzeczy. Pierwotnie był to bowiem wyższy urzędnik sądowy, który wykonywał czynności administracyjne i sprawował nadzór nad sądowym sekretariatem (art. 129 § 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. w pierwotnym brzmieniu). Brak szerszych kompetencji merytorycznych (orzeczniczych) był pochodną wymagań stawianych kandydatom na urząd – referendarzem mogła zostać osoba legitymująca się 5-letnim stażem na stanowisku sekretarza sądowego (art. 129 § 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r.).

Urząd referendarza sądowego sądu powszechnego w obecnie znanym kształcie wprowadzono ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1998 r.¹⁰ Referendarzom powierzono wówczas kompetencje do wykonywania określonych czynności, należących do sądów w zakresie postępowania w sprawach związanych z prowadzeniem ksiąg wieczystych i rejestrów sądowych.

Utworzenie urzędu referendarza sądowego o szerokim zakresie kompetencji w znacznej mierze stanowiło odpowiedź na zapotrzebowanie na dobrze wykształconą kadrę urzędników sądowych, wywołane wzrostem liczby spraw wieczystoksięgowych wpływających do

⁶ Z. Góralski, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1983, s. 113; Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski, *Historia państwa i prawa Polski*, t. II, Warszawa 1966, s. 155; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, część 1, Kraków 1997, s. 553.

⁷ Dz.U. z 1928 r. Nr 12, poz. 93.

⁸ Dz.U. z 1950 r. Nr 38, poz. 346.

⁹ Dz.U. z 1985 r. Nr 31, poz. 137.

¹⁰ Dz.U. z 1997 r. Nr 117, poz. 752.

sądów po przełomie społeczno-gospodarczym końca lat 80. XX w.¹¹ Referendarze sądowi mieli odciążyć sędziów od czynności o charakterze rejestracyjnym, niezwiązanych bezpośrednio ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości¹². Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu ustawy, regulacja miała „sprzyjać łagodzeniu niebezpiecznych dla wymiaru sprawiedliwości skutków poważnych niedoborów kadry sędziowskiej i eliminowaniu powstawania zaległości w sprawach mających znaczenie dla zachowania płynności obrotu gospodarczego”¹³.

Z punktu widzenia regulacji europejskich wprowadzenie zawodu referendarza sądowego do struktury sądownictwa powszechnego stanowiło formę gwarancji realizacji prawa do rzetelnego procesu (art. 6 Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności)¹⁴, rozumianej jako narzędzie zapobiegania strukturalnej przewlekłości postępowań sądowych¹⁵. Pozostawało ono także w zgodzie z rekomendacją nr R(86)12 Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 16 września 1986 r. w sprawie środków przeciwdziałania nadmiernemu obciążeniu sądów¹⁶. Dokument zalecał ograniczenie pozasądowych zadań wykonywanych przez sędziów na rzecz przekazania ich poza system wymiaru sprawiedliwości, w zależności od konkretnych możliwości danego kraju. Jako przykłady takich czynności wskazano chociażby prowadzenie rejestrów handlowych, wykonywanie funkcji notariusza czy prowadzenie ksiąg wieczystych¹⁷.

Polski prawodawca zaczerpnął z doświadczeń państw europejskich, legitymujących się długoletnią historią analogicznych urzędów. Należą do nich *Rechtspfleger* w Niemczech i Austrii, *greffier* we Francji i Belgii, *Gerichtsschreiber* w Szwajcarii lub *secretarios judiciales* w Hiszpanii¹⁸.

I tak, w systemie austriackim referendarz jest wyższym urzędnikiem administracji sądowej, a w zakresie sprawowanych zadań w ramach ochrony prawnej jest niezależny od admi-

¹¹ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego w wydziałach cywilnych, gospodarczych, ksiąg wieczystych, rejestru zastawów i prowadzącym e-sąd*, Warszawa 2012, s. 18–19.

¹² P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego w postępowaniu cywilnym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2011, z. 10, s. 143.

¹³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustaw – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze, Sejm II kadencji, druk sejmowy nr 1891. Vide. P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 143.

¹⁴ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

¹⁵ Tak K. Dudka, *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego w sprawach karnych – możliwe pola poszerzenia zakresu uprawnień referendarza w sprawach o wykroczenia i w postępowaniu wykonawczym*, Warszawa 2015, s. 4, w odniesieniu do postępowania karnego, jednakże uwagę tę można odnieść również do spraw cywilnych.

¹⁶ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 140.

¹⁷ Załącznik do rekomendacji nr R(86)12 Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 16 września 1986 r. w sprawie środków przeciwdziałania nadmiernemu obciążeniu sądów.

¹⁸ Por. Ł. Korózs, M. Sztorc, *Referendarz sądowy, przepisy i objaśnienia*, Zielona Góra 1998, s. 11; Ł. Korózs, M. Sztorc, *Urząd referendarza w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze*, „Monitor Prawniczy” 1996, nr 11, [cyt. za:] P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 140.

nistracji sądowej. Prowadzi sprawy wieczystoksięgowe, z zakresu rejestracji spółek prawa handlowego i stowarzyszeń, opiekuńcze, egzekucyjne, wydaje nakazy zapłaty. Austria jest jedynym europejskim krajem, w którym instytucja referendarza jest ujęta w konstytucji. W Niemczech referendarz w zakresie powierzonych mu zadań podlega wyłącznie ustawom, a decyzje podejmuje samodzielnie. Referendarz uzyskuje swoje stanowisko po trzyletniej aplikacji zakończonej egzaminem. W ramach swojej właściwości referendarze działają jako „sąd”. Do kompetencji referendarza należą m.in.: rozpoznawanie wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych oraz przyznawanie adwokata z urzędu, wydawanie nakazów zapłaty oraz nadawanie im klauzuli wykonalności, obliczanie kosztów sądowych i prowadzenie postępowania egzekucyjnego w celu ich ściągnięcia. *Greffier* jest pracownikiem sądu wybieranym w drodze konkursu. Do jego kompetencji należą: prowadzenie repertoriów i wykazów sądowych, sporządzanie protokołów z posiedzeń sądowych i czynności mających miejsce poza siedzibą sądu, przyjmowanie korespondencji oraz zarządzanie przesłania stronom odpisów orzeczeń, tytułów wykonawczych czy opinii biegłych. Z kolei *secretario judicial* zarządza sekretariatem sądowym: organizuje pracę biura, przygotowuje projekty orzeczeń, wydaje zarządzenia o charakterze technicznym, odpowiada za rachunek bankowy sądu. Z biegiem czasu zyskał funkcje procesowe, także o charakterze orzecznictwem¹⁹.

Z powyższego opisu wyłaniają się dwa modele urzędu referendarza sądowego: francuski (wąski zakres kompetencji) oraz niemiecko-austriacki (szeroki zakres kompetencji). W doktrynie wskazuje się, że instytucja referendarza sądowego w polskim sądownictwie powszechnym w dużej mierze oparta jest na modelu niemiecko-austriackim²⁰. Charakteryzuje go nie tylko bogaty katalog czynności powierzonych referendarzom sądowym, ale również tendencja do systematycznego jego rozszerzania²¹.

¹⁹ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 141–142.

²⁰ *Ibidem*, s. 141–143.

²¹ H. Zieliński, *Ewolucja katalogu czynności z zakresu ochrony prawnej wykonywanych przez referendarzy sądowych – uwagi na tle nowelizacji ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy Prawo upadłościowe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2020, z. 111, s. 313.

III. Ewolucja statusu referendarzy sądowych sądów powszechnych w polskim systemie prawnym. Analiza prawnoporównawcza

Jednoznaczne określenie pozycji ustrojowej referendarzy sądowych budzi wątpliwości w nauce prawa i orzecznictwie. Analizy statusu referendarzy sądowych często odwołują się do szczególnej ich pozycji jako urzędników państwowych, umieszczonego w systemie sądownictwa powszechnego pomiędzy sędzią a asystentem sędziego²².

Zgodnie z art. 122 § 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o ustroju sądów powszechnych (dalej: poprzednia u.s.p.), zmienionej ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze (dalej: ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r.), na stanowisko referendarza sądowego (początkowo tylko sądu rejonowego) mógł być mianowany ten, kto:

- posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- jest nieskazitelnego charakteru;
- ukończył wyższe studia prawnicze lub wyższe studia administracyjne;
- odbył aplikację referendarską (trwała 6 miesięcy – art. 122 § 3 poprzedniej u.s.p.) i złożył egzamin referendarski albo odbył aplikację sądową, prokuratorską, notarialną, adwokacką lub radcowską i złożył odpowiedni egzamin albo złożył egzamin referendarski oraz ukończył 24 lata.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. stanowiła, że stosunek pracy referendarza sądowego powstawał na podstawie mianowania przez Ministra Sprawiedliwości na wniosek prezesa sądu wojewódzkiego i po złożeniu ślubowania. Wprowadzała ona również odpowiedzialność porządkową i dyscyplinarną referendarzy sądowych na zasadach obowiązujących urzędników państwowych (art. 122¹ § 1–3 i 5 poprzedniej u.s.p.). Obecnie mianowania dokonuje prezes sądu apelacyjnego. Zmiana wprowadzona na mocy ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r.

²² M. Śladkowski, *Niezależność referendarza sądowego w świetle konstytucyjnej zasady prawa do sądu*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2024, nr XXIV, z. 4, s. 32–33.

o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw²³ miała wyeliminować zarzut, że referendarze sądowi, którym powierza się w zasadzie wyłącznie wykonywanie zadań z zakresu ochrony prawnej w wydziałach rejestrowych oraz wydziałach ksiąg wieczystych, są urzędnikami bezpośrednio zależnymi od Ministra Sprawiedliwości (władzy wykonawczej)²⁴.

Z kolei art. 1221 § 4 poprzedniej u.s.p. nakazywał, aby do referendarzy sądowych odpowiednio stosować przepisy odnoszące się do sędziów, a dotyczące:

- zastępowania w czynnościach (art. 24 § 1 poprzedniej u.s.p.);
- ważności czynności spełnionej niezgodnie z podziałem czynności (art. 26 poprzedniej u.s.p.);
- zakazu obejmowania urzędu przez adwokatów i radców prawnych oraz ich krewnych (do drugiego stopnia) lub powinowatych (pierwszego stopnia) na obszarze właściwego sądu wojewódzkiego (art. 53 poprzedniej u.s.p.)²⁵;
- wyłączności drogi służbowej dla wnoszenia żądań, przedstawień i zażaleń w sprawach związanych ze swoim stanowiskiem (art. 69 § 1 poprzedniej u.s.p.);
- urlopu dodatkowego, dla poratowania zdrowia lub załatwienia ważnych spraw osobistych i rodzinnych (art. 72–73 poprzedniej u.s.p.);
- obowiązku zrzeczenia się stanowiska w przypadku mianowania, powołania lub wyboru do pełnienia funkcji w organach państwowych, samorządu terytorialnego, w służbie dyplomatycznej, konsularnej lub w organach organizacji międzynarodowych działających na podstawie umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską (art. 79 § 1 poprzedniej u.s.p.), co ciekawe z wyłączeniem – przewidzianej wszakże dla sędziów – możliwości powrotu referendarza sądowego na stanowisko po przerwie w pełnieniu obowiązków nieprzekraczającej 5 lat (art. 79 § 2 poprzedniej u.s.p.).

Artykuł 19 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o pracownikach sądów i prokuratury, która weszła w życie z dniem 30 grudnia 1998 r.²⁶, wprowadził do poprzedniej u.s.p. Rozdział V. Kuratorzy, referendarze sądowi, urzędnicy i inni pracownicy sądowi. Jeśli chodzi o status referendarzy sądowych, to zmiana polegała na dodaniu do art. 122¹ poprzedniej u.s.p. § 6, który nakazywał odpowiednie stosowanie do referendarzy sądowych, w sprawach nieuregulowanych przez poprzednią u.s.p., ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o pracownikach sądów i prokuratur.

²³ Dz.U. z 2011 r. Nr 203, poz. 1192.

²⁴ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 3655; <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/3655> (data dostępu: 14 września 2025 r.).

²⁵ Por. wyrok TK z 27.01.1999 r., K. 1/98.

²⁶ Dz.U. z 1998 r. Nr 162, poz. 1125.

Wprowadzeniu instytucji referendarza sądowego do systemu sądownictwa powszechnego początkowo towarzyszyło określenie wynagrodzenia w sposób kwotowy i w drodze rozporządzenia (art. 124 § 2a poprzedniej u.s.p.)²⁷.

Ze wszech miar relewantnej zmiany w statusie referendarza sądowego dokonano ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (dalej: u.s.p.), która weszła w życie 1 października 2001 r.²⁸ Ustawa w istotny sposób przemodelowała również pozycję ustrojową referendarzy sądowych – wprowadziła pojęcie czynności z zakresu ochrony prawnej, powierzając ich wykonywanie w sądach rejonowych także referendarzom sądowym (art. 2 § 2 u.s.p.) i zaliczając do katalogu tych czynności w szczególności postępowania w sprawach związanych z prowadzeniem ksiąg wieczystych i rejestrów sądowych (art. 147 § 1 u.s.p.)²⁹. Wejście w życie ustawy z powierzonych sądom powszechnym zadań wyodrębniło zatem dwa obszary: sprawowanie wymiaru sprawiedliwości (zastrzeżone dla sędziów) oraz ochronę prawną, gdzie czynności mogą podejmować również referendarze sądowi³⁰ (więcej na ten temat w rozdziale VI.1). Ustawa dokonała w ten sposób doprecyzowania kształtu pozycji ustrojowej referendarza sądowego jako pracownika jurysdykcyjnego sądu w zakresie niewymagającym, w myśl Konstytucji RP, działania sędziego³¹.

Wspomnianemu doprecyzowaniu towarzyszyło wzmocnienie statusu referendarza sądowego poprzez³²:

- powiązanie sposobu ukształtowania wynagrodzenia referendarskiego z uposażeniem sędziowskim (art. 151 § 1 u.s.p.), co stanowiło istotną zmianę, albowiem – jak wspomniano – pierwotnie referendarskie wynagrodzenie było określane kwotowo;
- wprowadzenie elementu samorządu referendarskiego, czyli zebrania referendarzy sądowych w okręgu, które zbiera się co najmniej raz do roku, a w jego skład wchodzi referendarze zatrudnieni w sądach rejonowych na obszarze tego samego sądu okręgowego; zebranie pod przewodnictwem referendarza najstarszego wiekiem zajmuje stanowisko we wszystkich sprawach istotnych dla wykonywania zadań przez referendarzy sądowych, wybiera na okres kadencji przedstawiciela, reprezentuje referendarzy sądowych okręgu wobec organów sądu okręgowego (art. 152 § 1–2 u.s.p.);

²⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 maja 1998 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia członków komisji egzaminacyjnych dla kandydatów na kuratorów, sekretarzy sądowych i osób na stanowiska referendarzy sądowych oraz szczegółowych zasad wynagradzania referendarzy sądowych, Dz.U. z 1998 r. Nr 65, poz. 427.

²⁸ Dz.U. z 1998 r. Nr 98, poz. 1070.

²⁹ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 144.

³⁰ *Idem*.

³¹ M. Szwał, *Referendarz sądowy w sądownictwie powszechnym – status prawny, rozwój kompetencji i jego ograniczenia*, „Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Analizy i Rekomendacje” 2016, nr 2, s. 4.

³² Numeracja przepisów według pierwotnej wersji ustawy.

- wprowadzenie możliwości delegowania referendarza sądowego (art. 151 § 3 u.s.p.);
- wprowadzenie obowiązku składania oświadczenia majątkowego (art. 151 § 2 u.s.p.);
- wprowadzenie odrębnej odpowiedzialności dyscyplinarnej referendarzy sądowych (art. 151 § 4-11 u.s.p.).

Zasadniczą zmianę i dalsze wzmocnienie pozycji ustrojowej stanowiło wprowadzenie – niesformułowanej wcześniej względem referendarzy sądowych – zasady niezależności co do treści wydawanych orzeczeń i zarządzeń w zakresie wykonywanych obowiązków (art. 150 § 4 u.s.p.).

Kolejna ważna zmiana, jeśli chodzi o status referendarzy sądowych, nastąpiła wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych³³, a polegała ona na powierzeniu czynności należących do sądów w zakresie ochrony prawnej również referendarzom sądowym w sądach okręgowych (art. 147 § 1 u.s.p.).

Z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 29 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw³⁴ w systemie sądownictwa powszechnego pojawił się urząd starszego referendarza sądowego. Na stanowisko starszego referendarza sądowego mógł być odtąd mianowany referendarz sądowy, który zajmował stanowisko referendarza sądowego przez co najmniej 10 lat, nie był karany za przewinienia dyscyplinarne, a także uzyskiwał pozytywne okresowe oceny kwalifikacyjne (art. 150 § 1 u.s.p.).

Jako wpisującą się w ten kierunek należy ocenić także ustawę z dnia 23 stycznia 2009 r.³⁵, na mocy której utworzono Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury i zmieniono sposób kształcenia aplikantów sędziowskich, wprowadzając jednocześnie do u.s.p. przepis umożliwiający referendarzom sądowym przystąpienie do egzaminu sędziowskiego (art. 151c u.s.p.; uprawnienie to nie zostało ostatecznie utrzymane)³⁶.

Kolejnym etapem ugruntowania pozycji referendarzy sądowych w strukturze sądownictwa powszechnego była nowelizacja u.s.p. z dnia 27 września 2011 r.³⁷, na mocy której funkcję przewodniczącego wydziału ksiąg wieczystych oraz wydziału gospodarczego do spraw rejestru zastawów pełni referendarz sądowy (art. 11 § 2a u.s.p.). W wypadkach szczególnie uzasadnionych, biorąc pod uwagę racjonalne wykorzystanie kadr sądownictwa powszechnego oraz potrzeby wynikające z obciążenia zadaniami, funkcję przewodniczącego wydziału

³³ Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98.

³⁴ Dz.U. z 2007 r. Nr 136, poz. 959.

³⁵ Dz.U. z 2009 r. Nr 26, poz. 157.

³⁶ M. Kryszkiewicz, *Pozaaplikacyjna ścieżka dostępu do zawodu sędziego coraz węższa*, „Gazeta Prawna”, wydanie z 19 grudnia 2023 r.; <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/9384450,pozaaplikacyjna-sciezka-dostepu-do-zawodu-sedziego-coraz-wezsza.html> (data dostępu: 14 września 2025 r.).

³⁷ Dz.U. z 2011 r. Nr 203, poz. 1192.

ksiąg wieczystych można powierzyć sędziemu. Do wydziału ksiąg wieczystych oraz wydziału gospodarczego do spraw rejestru zastawów przydziela się wyłącznie referendarzy sądowych, chyba że nie jest to możliwe (art. 22a § 2 u.s.p.). Rzeczona ustawa doprecyzowała również kwestię systemu czasu pracy referendarzy sądowych, dopuszczając możliwość objęcia ich równoważnym lub zadaniowym czasem pracy (art. 151b § 2e u.s.p.; uprzednio był to wyłączanie podstawowy czas pracy).

Analiza zmian ustawowych, których dokonano od momentu wprowadzenia instytucji referendarza sądowego do struktury sądownictwa powszechnego, prowadzi do wniosku, że wraz z upływem czasu urząd referendarski podlegał sukcesywnemu wzmocnieniu, a status i pozycja ustrojowa referendarzy – głównie poprzez odwołanie do rozwiązań ustawowych właściwych urzędowi sędziego – zyskały na znaczeniu.

IV. Aktualny status referendarzy sądowych sądów powszechnych

Aktualny status referendarzy sądowych sądów powszechnych regulują przepisy u.s.p. w brzmieniu określonym tekstem jednolitym z dnia 8 marca 2024 r.³⁸

Na stanowisko referendarza sądowego (po naborze w drodze konkursu) może być mianowany ten, kto:

- posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- jest nieskazitelnego charakteru;
- ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra prawa lub zagraniczne uznane w Polsce;
- zdał egzamin referendarski, sędziowski, prokuratorski, notarialny, adwokacki albo radcowski lub ukończył aplikację sędziowską albo aplikację prokuratorską, lub uzyskał wpis na listę adwokatów albo wpis na listę radców prawnych albo został powołany przez Ministra Sprawiedliwości na notariusza, chyba że przed mianowaniem przez okres co najmniej 5 lat był zatrudniony na stanowisku asystenta sędziego w pełnym wymiarze czasu pracy (art. 149–149a u.s.p.). Starszym referendarzem sądowym może zostać referendarz, który zajmował to stanowisko przez co najmniej 10 lat, nie był karany za przewinienia dyscyplinarne i uzyskiwał przez ostatnie 5 lat pozytywne okresowe oceny (art. 150 § 1 u.s.p.).

Stosunek pracy z referendarzem nawiązuje się na podstawie mianowania, którego dokonuje prezes sądu apelacyjnego. Aktowi mianowania towarzyszy złożenie ślubowania (art. 150 § 2–4 u.s.p.). W zakresie wykonywanych obowiązków referendarz jest niezależny co do treści wydawanych orzeczeń i zarządzeń określonych w ustawach (art. 151 § 1 u.s.p.). Jeżeli jest to uzasadnione potrzebami sądu wynikającymi z obciążenia zadaniami lub organizacją pracy wydziału, prezes sądu – w drodze zarządzenia – może objąć referendarzy czasem pracy w systemie równoważnym lub zadaniowym (art. 151b § 2e u.s.p.).

³⁸ Dz.U. z 2024 r. poz. 334. Stan prawny na dzień 15 września 2025 r.

Przepisy art. 151 § 2–3 u.s.p. regulują element referendarskiej samorządności. Referendarze z obszaru właściwości tego samego sądu okręgowego co najmniej raz w roku odbywają zebranie referendarzy okręgu. Zebranie zwołuje prezes sądu okręgowego, a przewodniczy mu referendarz najstarszy wiekiem. Zebranie zajmuje stanowisko we wszystkich sprawach istotnych dla wykonywania zadań przez referendarzy, wybiera na okres kadencji przedstawiciela i reprezentuje referendarzy okręgu wobec organów sądów.

Zgodnie z treścią art. 151a § 10 i 12–16 u.s.p. rozwiązanie stosunku pracy z referendarzem może nastąpić w drodze wypowiedzenia w przypadku:

- uzyskania dwukrotnej, następującej po sobie, negatywnej okresowej oceny (ocena dokonywana jest nie rzadziej niż raz na 24 miesiące i obejmuje: jakość i terminowość wykonywania zadań, kulturę urzędowania, efektywność wykorzystania czasu pracy oraz realizację doskonalenia zawodowego – art. 148 § 2 u.s.p.);
- zniesienia sądu lub jego reorganizacji, powodującej utratę możliwości dalszego zatrudnienia referendarza;
- uznania referendarza, przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, za trwale niezdolnego do pełnienia obowiązków referendarza;
- skazania referendarza za przestępstwo inne niż ścigane z urzędu lub przestępstwo skarbowe (w przypadku tych ostatnich stosunek pracy rozwiązuje się bez wypowiedzenia).

Stosunek pracy z referendarzem może być rozwiązany bez wypowiedzenia także w przypadku utraty obywatelstwa polskiego lub z przyczyn określonych w art. 53k.p.³⁹ (niezdolność do pracy wskutek choroby trwająca powyżej 3 miesięcy lub usprawiedliwiona nieobecność z innej przyczyny przekraczająca miesiąc). Referendarz sam także może wypowiedzieć stosunek pracy. Okres wypowiedzenia wynosi 3 miesiące. Do zakończenia stosunku pracy na stanowisku referendarza sądowego może dojść również za porozumieniem stron.

Referendarze sądowi w sądach powszechnych podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 152 u.s.p.). Uruchamia się ona w razie naruszenia obowiązków, w tym oczywistej i rażącej obrazy przepisów prawa oraz uchybienia godności stanowiska. Aby naruszenie przepisów prawa mogło skutkować odpowiedzialnością dyscyplinarną referendarzy, musi być ono równocześnie rażące i oczywiste, bez znaczenia natomiast jest to, czy doszło do naruszenia prawa materialnego, czy też procesowego. Nie każde naruszenie przepisów jest zatem podstawą wszczęcia tego rodzaju postępowania. Oczywistość naruszenia i jego rażący charakter zawsze zależą od oceny okoliczności danej sprawy, są to bowiem pojęcia nieostre⁴⁰. Jednym z kryteriów jest tutaj należyta staranność. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 listopada 2023 r.⁴¹ wskazał, że referendarz sądowy ma obowiązek właściwie organizować pracę

³⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 277.

⁴⁰ G. Ott, [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013, art. 152.

⁴¹ Wyrok SN z 8.11.2023 r., I PSKP 14/22.

i starannie wykonywać swoje obowiązki tak, aby przydzielone mu sprawy były rozpoznawane bez zbędnej zwłoki i z zachowaniem wszelkich wymagań procedury. Nie można go jednak obarczać odpowiedzialnością za zaległości i przypisywać braku umiejętności oraz zaangażowania w pracę, jeśli dochowuje należytej staranności w wywiązywaniu się z obowiązków zawodowych, a opóźnienia w załatwianiu spraw są wynikiem okoliczności odeń niezależnych.

Do katalogu kar dyscyplinarnych należą: nagana, nagana z ostrzeżeniem, nagana z obniżeniem wynagrodzenia zasadniczego o 10% na okres 2 lat, wydalenie z pracy. W sprawach dyscyplinarnych orzeka komisja dyscyplinarna, którą powołuje prezes sądu okręgowego. Komisję drugiej instancji powołuje Minister Sprawiedliwości. W skład komisji wchodzi referendarze sądowi. Za przewinienia mniejszej wagi referendarz ponosi odpowiedzialność porządkową. Karą porządkową wymierzaną przez prezesa sądu jest upomnienie.

Szereg przepisów określających status sędziego znajduje odpowiednie zastosowanie do referendarzy sądowych (art. 151b § 3 u.s.p.). Dotyczą one: zastępowania w czynnościach (art. 45 § 1 u.s.p.), obowiązku podnoszenia kwalifikacji zawodowych i udziału w szkoleniach (art. 82a § 1 i 3 u.s.p.), możliwości zmniejszenia przydziału spraw podczas urlopu wychowawczego (art. 83a u.s.p.), obowiązku składania oświadczeń majątkowych oraz zachowania drogi służbowej w sprawach związanych z pełnionym urzędem (art. 87–89 u.s.p.), uprawnienia do urlopu dodatkowego (art. 92 § 1–2 u.s.p.), urlopu dla poratowania zdrowia (art. 93 u.s.p.) oraz zawieszenia praw i obowiązków służbowych na czas trwania niezawodowej służby wojskowej (art. 97 § 1–2 u.s.p.). W pozostałym zakresie, którego nie regulują przepisy u.s.p., do referendarzy stosuje się odpowiednio przepisy o pracownikach sądów i prokuratury (art. 151b § 4 u.s.p.).

Już tylko pobieżna analiza przepisów określających status referendarza sądowego w sądzie powszechnym musi prowadzić do wniosku, że w dużej mierze jest on oparty na rozwiązaniach podobnych do tych charakteryzujących urząd sędziego lub ich odpowiednim stosowaniu. Dotyczy to chociażby: atrybutu niezależności (art. 151 § 1 u.s.p.) i samorządności (art. 151 § 2–3 u.s.p.), modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 152 u.s.p.), sposobu ukształtowania wynagrodzenia (art. 151b § 1–2 u.s.p.) i dodatków do niego (art. 151b § 2b–c u.s.p.), możliwości delegowania i przeniesienia na inne miejsce służbowe (art. 151a u.s.p.) czy wymienionych wyżej obowiązków (np. złożenia oświadczenia majątkowego, podnoszenia kwalifikacji zawodowych) i uprawnień (urlop dodatkowy, urlop dla poratowania zdrowia). Zakres uregulowania statusu referendarza sądowego jest w u.s.p. bardzo szeroki. W pozostałym niewielkim obszarze znajdują zaś zastosowanie przepisy o pracownikach sądów i prokuratury (art. 151b § 4 u.s.p.) lub odpowiedzialności dyscyplinarnej i porządkowej urzędników państwowych mianowanych (art. 152 § 8 u.s.p.). Powyższe czyni ze wszech miar uprawnioną tezę o szczególnej i mocnej pozycji urzędu referendarza sądowego w strukturze sądownictwa powszechnego.

Status referendarza sądowego określony jest przez wskazanie jego kompetencji, uprawnień oraz obowiązków. Referendarz jest urzędnikiem sądowym wyposażonym w prawo wykonywania czynności z zakresu ochrony prawnej, niesprawującym wymiaru sprawiedliwości, który, działając w zakresie swoich kompetencji, wykonuje czynności sądów, nie jest jednak sądem i nie wchodzi w skład jego organów⁴².

Fundamentem pozycji ustrojowej referendarza sądowego jest niezależność, ograniczona jednak wyłącznie do treści wydawanych orzeczeń i zarządzeń określonych w ustawach (art. 151 § 1 u.s.p.). Tak opisaną niezależność należy rozumieć jako samodzielność podejmowania decyzji, wolną od wpływów przełożonych i innych osób. Nie wynika ona jednak z przepisów ustawy i nie jest tożsama z niezawisłością sędziów wynikającą z Konstytucji RP⁴³.

Niezależność jest gwarantem bezstronności i obiektywności referendarza. Istotą niezależności jest nakaz zapewnienia organowi możliwości działania i realizowania stawianych przed nim zadań w sposób wolny od ingerencji ze strony innych podmiotów⁴⁴. Referendarze sądowi, wydając orzeczenia lub zarządzenia, podlegają przepisom prawa pozytywnego. Odmienne niż sędziowie są związani nie tylko ustawami, ale także aktami niższej rangi⁴⁵. Niezależność referendarza sądowego jest niezależnością rzeczową (funkcjonalną). Oznacza to, że tylko w granicach powierzonej sprawy referendarz, działając na podstawie przepisów prawa, podejmuje czynności samodzielnie i przejaw jego woli ma dla załatwienia sprawy charakter decydujący⁴⁶.

Niezależność referendarska jest wzmacniana dzięki zasadom nieprzenoszenia referendarza sądowego na inne miejsce służbowe bez jego zgody i delegowania referendarza sądowego tylko za jego zgodą (art. 151a u.s.p.)⁴⁷ oraz elementowi samorządu referendarskiego w postaci zebrania referendarzy okręgu (art. 151 § 2–3 u.s.p.).

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że wielowymiarowość statusu referendarza sądowego sprawia, że można rozpatrywać go z punktu widzenia różnych uregulowań. Z perspektywy przepisów prawa pracy referendarz sądowy jest bowiem pracownikiem sądu. W świetle przepisów prawa karnego jest zaś osobą pełniącą funkcję publiczną, w tym również funkcjonariuszem publicznym⁴⁸.

⁴² A. Górski (red.), *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Lex 2013.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ K. Woch, 4.2. *Niezależność referendarzy sądowych*, [w:] *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*, Warszawa 2025.

⁴⁵ P. Rylski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 175.

⁴⁶ M. Sztorc, 3. *Zasada niezawisłości sędziowskiej a niezależność referendarza sądowego*, [w:] *Status prawny referendarza sądowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.

⁴⁷ K. Dudka, *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego...*, op. cit., s. 4.

⁴⁸ P. Rawczyński, *Status publicznoprawny referendarza sądowego oraz jego funkcje w sądowym postępowaniu cywilnym*, PPE 2009/10/47-91, sip.lex.pl.

V. Zakres czynności powierzonych referendarzom sądowym sądów powszechnych

Od czasu wprowadzenia urzędu referendarza sądowego do struktury sądownictwa powszechnego zakres czynności powierzonych referendarzom podlegał sukcesywnemu rozszerzaniu. Jak była o tym mowa wyżej, jest to typowe dla konstrukcji tego urzędu w modelu austriacko-niemieckim.

U podstaw powierzenia referendarzom sądowym pierwszych czynności z zakresu spraw wieczystoksięgowych i rejestrowych leżała potrzeba zmniejszenia zaległości i odciążenia sędziów (*vide* rozdział II). W literaturze wskazuje się, że dalsze poszerzanie kompetencji referendarzy sądowych było w pewnym stopniu konsekwencją usunięcia ze struktur sądownictwa powszechnego – na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 października 2007 r.⁴⁹ – urzędu asesora sądowego⁵⁰.

Oczywistą konsekwencją powiększania katalogu kompetencji referendarzy sądowych było wzmocnienie ich pozycji ustrojowej oraz ugruntowanie statusu urzędnika sądowego szczególnej rangi. Najbardziej dobitnym wyrazem tego stanu rzeczy było wyróżnienie w u.s.p. (art. 2 § 2) pojęcia czynności z zakresu ochrony prawnej. Zadania powierzone sądom powszechnym podzielono wówczas na dwa obszary: sprawowanie wymiaru sprawiedliwości oraz ochronę prawną, gdzie działanie sędziego nie jest wymagane (choć możliwe), a czynności mogą podejmować również referendarze sądowi.

Naturalnie, od reguły rozszerzania zakresu czynności powierzonych referendarzom sądowym zdarzały się wyjątki. W doktrynie jako przykład podaje się tutaj uprawnienie do wydania z urzędu postanowienia uzupełniającego w przypadku, gdy sąd w toku postępowania nie orzekł o obowiązku poniesienia kosztów sądowych lub orzeczeniem nie objął całej kwoty należnej z tego tytułu (art. 1081 k.p.c.). Kompetencja ta, dodana 2 marca 2006 r., zo-

⁴⁹ Wyrok TK z 24.10.2007 r., SK 7/06.

⁵⁰ M. Szwań, *Referendarz sądowy w sądownictwie powszechnym...*, *op. cit.*, s. 18.

stała wkrótce uchylona ustawą z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁵¹.

1. Postępowanie cywilne

Pierwsze zadania z zakresu czynności należących do sądów referendarze sądowi zaczęli wykonywać w postępowaniu cywilnym. Ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze referendarzom nadano kompetencje w sprawach związanych z prowadzeniem ksiąg wieczystych i rejestrów sądowych, zastrzeżone wcześniej do wyłącznej kompetencji sądów. Stanowiło to odpowiedź ustawodawcy na problem zaległości narastających przede wszystkim w sprawach wieczystoksięgowych.

Na gruncie przepisów regulujących postępowanie cywilne, a konkretnie w odniesieniu do kwestii orzeczenia w przedmiocie zwolnienia od ponoszenia kosztów sądowych, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że referendarz sądowy jest organem sądowym spełniającym funkcje o charakterze orzeczniczym, niezaliczającym się do władzy sądowniczej i nie sprawującym wymiaru sprawiedliwości⁵². Konsekwentnie, w sytuacji, gdy referendarz sądowy wyda orzeczenie w wypadkach wskazanych w ustawie, w którym określi siebie jako sąd, to należy przyjąć, że jest ono dotknięte niedokładnością w zakresie oznaczenia organu, który je wydał. Działanie zgodnie z przyznanym referendarzowi sądowemu uprawnieniem i w jego granicach nie powoduje nieważności postępowania⁵³.

Z biegiem czasu zakres czynności powierzonych referendarzom sądowym podlegał systematycznemu poszerzaniu. Obecnie katalog czynności powierzonych referendarzom sądowym obejmuje wszystkie kategorie spraw cywilnych. Referendarzom powierzono zadania zarówno w postępowaniu rozpoznawczym, egzekucyjnym, jak i w postępowaniach pomocniczych. Wykonują oni czynności w postępowaniach procesowym i nieprocesowym⁵⁴.

Zgodnie z treścią art. 47¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego⁵⁵ (dalej: k.p.c.) referendarz sądowy może wykonywać czynności w postępowaniu cywilnym w przypadkach wskazanych w ustawie. W zakresie powierzonych czynności referendarz sądowy ma, zależnie od rodzaju podejmowanej czynności, prawa i obowiązki sądu albo przewodniczącego. W ramach postępowań rozpoznawczego procesowego i nieprocesowego do zadań referendarzy sądowych należą zatem:

⁵¹ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 146.

⁵² Uchwała SN z 19.09.2002 r., III CZP 56/02, Lex.

⁵³ Vide postanowienie SN z 11.01.2019 r., V CSK 523/17, Lex.

⁵⁴ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 17.

⁵⁵ Tekst jednolity Dz.U. z 2024 r. poz. 1568.

- ustanawianie i odwoływanie kuratora dla strony niemającej zdolności procesowej, która nie ma przedstawiciela ustawowego, dla strony będącej osobą prawną, gdy w jej organie zachodzą braki uniemożliwiające jej reprezentację, albo dla strony będącej jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c., gdy brak jest osób uprawnionych do jej reprezentowania (art. 69 § 5 w związku z § 1 i 4 k.p.c.);
- wydawanie postanowień w przedmiocie dokonywania szczegółowego wyliczenia kosztów obciążających strony (art. 108 § 1 k.p.c.);
- ustanawianie albo odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu (art. 123 § 2 k.p.c.);
- zawiadamianie wnoszącego pismo o bezskuteczności czynności w przypadku niewniesienia pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 125 § 2² k.p.c.; art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130 § 7 k.p.c.);
- wzywanie do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia pisma procesowego i wyznaczanie terminu (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130 § 1 k.p.c.);
- zarządzanie zwrotu pisma stronie po bezskutecznym upływie terminu (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130 § 2 k.p.c.);
- wzywanie strony do poprawienia lub uzupełnienia pisma procesowego, które powinno być wniesione na urzędowym formularzu, jeżeli nie zostało wniesione na takim formularzu lub nie może otrzymać prawidłowego biegu na skutek niezachowania innych warunków formalnych (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130¹ § 1¹ k.p.c.);
- zarządzanie zwrotu pisma, w razie bezskutecznego upływu terminu lub ponownego złożenia pisma dotkniętego brakami (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130¹ § 2 k.p.c.);
- zarządzanie zwrotu, bez wezwania o uiszczenie opłaty, pisma wniesionego przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, które nie zostało należycie opłacone, jeżeli pismo podlega opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130² § 1 k.p.c.);
- wzywanie do uiszczenia należnej opłaty lub jej uzupełnienia (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130³ § 2 k.p.c.);
- wzywanie do wniesienia lub uzupełnienia zaliczki (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130⁴ § 2 k.p.c.);
- ustanawianie kuratora, jeżeli wnioskodawca uprawdopodobni, że miejsce pobytu strony nie jest znane (art. 144 § 4 w związku z § 1 k.p.c.);
- przeprowadzanie przed ustanowieniem kuratora stosownego dochodzenia w celu ustalenia miejsca zamieszkania lub pobytu pozwanego w sprawach o roszczenia alimentacyjne, jak również w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka i związane z tym roszczenia (art. 144 § 4 w związku z § 1 k.p.c.);
- ogłaszanie publiczne o ustanowieniu kuratora (art. 144 § 4 w związku z § 2 k.p.c.);

- uzależnianie skuteczności doręczenia postanowienia o ustanowieniu kuratora dla nieobecnego od upływu oznaczonego terminu od chwili wywieszenia obwieszczenia w budynku sądowym (art. 144 § 4 w związku z § 3 k.p.c.);
- prowadzenie spotkania informacyjnego dotyczącego polubownych metod rozwiązywania sporów (art. 183⁸ § 4 k.p.c.);
- stwierdzanie prawomocności orzeczenia na wniosek strony, w sądzie pierwszej instancji, a dopóty, dopóki akta sprawy znajdują się w sądzie drugiej instancji, w tym sądzie (art. 364 § 2 w związku z § 1 k.p.c.);
- wykonywanie czynności związanych z nadawaniem biegu apelacji (art. 373 § 2 k.p.c.) i zażaleniu (art. 373 § 2 k.p.c. w związku z art. 397 § 1¹ k.p.c. w związku z art. 397 § 3 k.p.c.; art. 373 § 2 k.p.c. w związku z art. 394^{1a} § 1¹ w związku z art. 397 § 3 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia o stwierdzeniu zasadności skargi na orzeczenie lub zarządzenie referendarza sądowego i, w miarę potrzeby, wydawanie ponownego orzeczenia (art. 398²² § 4 i 7 k.p.c.);
- przedstawianie sprawy sądowi w razie uznania, że skarga na orzeczenie lub zarządzenie referendarza podlega odrzuceniu (art. 398²² § 5 i 7 k.p.c.)⁵⁶.

Szeroki wachlarz kompetencji przypisano referendarzom również w ramach postępowań odrębnych, a także egzekucyjnym oraz – w ograniczonym zakresie – zabezpieczającym. W obszarze postępowań odrębnych wskazać należy przede wszystkim na: postępowanie upominawcze (art. 497¹–505 k.p.c.), elektroniczne postępowanie upominawcze (art. 50528–50537 k.p.c.), europejskie postępowanie nakazowe (art. 505¹⁵–505²⁰ k.p.c.), postępowanie wieczystoksięgowe (art. 626¹–626¹³ k.p.c.) oraz postępowanie rejestrowe (art. 694¹–694⁸ k.p.c.). Referendarze sądowi są uprawnieni także do podejmowania czynności w ramach spraw rozpoznawanych w postępowaniu upadłościowym (np. art. 151 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe⁵⁷; dalej: pr. up.) i restrukturyzacyjnym (np. art. 197 § 6 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne⁵⁸; dalej: pr. restr.).

W doktrynie wskazuje się na znaczenie właściwej systematyki czynności procesowych, gdzie jako kryterium zaszeregowania przyjąć można stopień przydatności danej czynności dla postępowania. Mowa tu głównie o czynnościach z zakresu kierowania procesem (np. wezwanie do uzupełnienia braków formalnych pozwu lub innego pisma procesowego), zbierania materiału procesowego (np. czynności w ramach międzynarodowej pomocy prawnej) i wreszcie – o podejmowaniu decyzji merytorycznych (np. wpis do księgi wieczystej, wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym)⁵⁹.

⁵⁶ Wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

⁵⁷ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 614.

⁵⁸ Tekst jednolity Dz.U. z 2024 r. poz. 1428.

⁵⁹ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 115–116.

I tak, przykładowo P. Ryłski proponuje dokonanie podziału czynności referendarzy sądowych w postępowaniu cywilnym na sześć grup⁶⁰:

- 1) prowadzenie postępowań co do istoty sprawy w postępowaniu rozpoznawczym;
- 2) czynności zastrzeżone wcześniej dla przewodniczącego, a związane z kontrolą warunków formalnych i fiskalnych pism procesowych, oraz ustanowienie kuratora dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane;
- 3) orzekanie w przedmiocie kosztów postępowania, zwolnienia od kosztów sądowych oraz ustanowienia pełnomocnika z urzędu;
- 4) czynności związane ze stwierdzeniem prawomocności orzeczenia i nadania klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym;
- 5) czynności w postępowaniu egzekucyjnym;
- 6) czynności z zakresu pomocy prawnej.

Prowadzenie postępowań co do istoty sprawy w postępowaniu rozpoznawczym obejmuje: postępowanie upominawcze (art. 497¹–505 k.p.c.), elektroniczne postępowanie upominawcze (art. 505²⁸–505³⁷ k.p.c.), europejskie postępowanie nakazowe (art. 505¹⁵–505²⁰ k.p.c.), postępowanie wieczystoksięgowe (art. 626¹–626¹³ k.p.c.) oraz postępowanie rejestrowe (art. 694¹–694⁸ k.p.c.), w pewnym zakresie postępowanie upadłościowe, gdzie referendarz sądowy może zasadniczo pełnić funkcję sędziego-komisarza (art. 151 ust. 1a pr.up.), a także wykonywanie wszelkich czynności w sprawach o przyznanie państwowej kompensaty przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych, w tym prowadzenie rozprawy (art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych⁶¹).

Do najważniejszych czynności w ramach drugiej grupy należą wydawanie zarządzeń o wezwaniu do uzupełnienia braku formalnego lub fiskalnego pisma procesowego (art. 130 § 1 i art. 130¹ § 11 k.p.c.), wydawanie zarządzeń o zwrocie pisma procesowego na skutek nieuzupełnienia wskazanych wyżej braków (art. 130 § 2 i art. 130¹ § 2 zdanie pierwsze k.p.c.) oraz wydawanie zarządzeń o zwrocie pisma wniesionego przez profesjonalnego pełnomocnika, jeżeli to pismo podlega opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu (art. 130² § 1 k.p.c.).

Kolejna grupa to czynności dotyczące szczegółowego wyliczenia kosztów procesu (art. 108 § 1 k.p.c.), czynności w zakresie: zwalniania od kosztów sądowych przewidziane w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (dalej: u.k.s.c.)⁶², zwrotu opłaty (art. 82 u.k.s.c.), ustalania należności świadków, biegłych, tłumaczy i stron (art. 93 u.k.s.c.), odraczania lub rozkładania na raty należności sądowych (art. 125 u.k.s.c.).

⁶⁰ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 146–157.

⁶¹ Tekst jednolity Dz.U. z 2016 r. poz. 325.

⁶² Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 1228.

Grupa czwarta obejmuje wydawanie postanowień w postępowaniu o stwierdzenie prawomocności orzeczenia (art. 364 k.p.c.) oraz podejmowanie wszelkich czynności w sprawach o nadanie klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym, o których mowa w art. 777 § 1 k.p.c. (art. 781 § 1¹ k.p.c.).

Piąta grupa to wszelkie czynności w postępowaniu egzekucyjnym zastrzeżone dla sądu, z wyjątkami wskazanymi w art. 759 § 1¹ k.p.c.

Ostatnia, szósta grupa czynności przypisanych referendarzom sądowym, zgodnie z zaproponowanym wyżej podziałem, odnosi się do udzielania pomocy prawnej międzynarodowej. Artykuł 1130 k.p.c. stanowi, że w sprawach przeprowadzania dowodów i dokonywania innych czynności oraz doręczania pism sądowych sądy porozumiewają się z sądami lub innymi organami państw obcych oraz z polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi i urzędami konsularnymi. Wspomniane czynności może wykonywać referendarz sądowy, z wyjątkiem przeprowadzania dowodu. W przeszłości referendarz sądowy był upoważniony również do podejmowania czynności w ramach krajowej pomocy prawnej. Artykuł 1 ustęp 4 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁶³ wprowadził do art. 235 § 2 k.p.c. możliwość przeprowadzenia dowodu przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość w obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego w tym sądzie. Nowelizacja k.p.c. z dnia 10 lipca 2015 r.⁶⁴ zniósła jednak konieczność jednoczesnej obecności sądu orzekającego przeprowadzającego dowód oraz sądu wezwanego lub referendarza sądowego w sądzie wezwanym⁶⁵.

Powyższą klasyfikację można obecnie uzupełnić o kolejne cztery grupy:

- 1) wykonywanie czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy, zabezpieczenia spadku oraz przesłuchania świadków testamentu ustnego (art. 509¹ § 3 k.p.c.);
- 2) wykonywanie czynności w sprawach depozytowych, z wyłączeniem spraw o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu (art. 509¹ § 4 k.p.c.);
- 3) wydawanie postanowienia w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia w sprawach z tytułu transakcji handlowej w rozumieniu ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych⁶⁶, z wyłączeniem czynności zastrzeżonych dla sądu, a obejmujących rzeczy podlegające szybkiemu zepsuciu (art. 735¹ k.p.c.);

⁶³ Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571.

⁶⁴ Dz.U. z 2015 r. poz. 1311.

⁶⁵ M. Dziurda (red.), T. Ereciński (red.), *Postępowanie dowodowe. Komentarz do art. 227–315 k.p.c.*, Warszawa 2024.

⁶⁶ Tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 1790.

- 4) wydawanie postanowienia o wydaniu zaświadczenia na potrzeby uznania lub wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej orzeczenia, ugody sądowej lub pozasądowej lub innego tytułu egzekucyjnego, objętych zakresem zastosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (art. 795¹⁰ § 1 w związku z § 4 k.p.c.)⁶⁷, oraz wydawanie postanowienia o wydaniu wyciągu, na potrzeby uznania lub wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, z orzeczenia, ugody sądowej lub pozasądowej lub innego tytułu egzekucyjnego, objętych zakresem zastosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych⁶⁸ (art. 795¹² § 1 k.p.c.).

1.1. Postępowanie upominawcze i elektroniczne postępowanie upominawcze

Jedną z najważniejszych zmian prowadzących do rozszerzenia katalogu czynności powierzonych referendarzom sądowym było niewątpliwie przyznanie uprawnienia do wydawania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym (ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych)⁶⁹, a następnie również w elektronicznym postępowaniu upominawczym (ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw)⁷⁰.

Postępowanie upominawcze (i nakazowe) jako postępowanie odrębne pojawiło się w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r., a następnie w kodeksie z 1964 r. Koncepcja postępowania upominawczego w polskim systemie prawa procesowego zakładała od samego początku możliwość dochodzenia w nich, co do zasady, roszczeń pieniężnych, a jedynie w postępowaniu nakazowym także świadczenia innych rzeczy zamiennych⁷¹.

Takie rozwiązanie – jak zresztą znakomita większość przypadków rozszerzania kompetencji referendarzy sądowych – stanowiło pochodną potrzeby likwidacji zaległości w sądach oraz odciążenia sędziów od podejmowania czynności w postępowaniu, w którym kognicja ogranicza się tylko do badania, czy nie zachodzą przeszkody określone w art. 499 k.p.c., z wyłączeniem weryfikacji podstawy faktycznej rozstrzygnięcia⁷².

⁶⁷ Dz.Urz. UE L 351 z 20.12.2012 r.

⁶⁸ Dz.Urz. UE L 7 z 10.01.2009 r.

⁶⁹ Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98.

⁷⁰ Dz.U. z 2009 r. Nr 26, poz. 156.

⁷¹ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 115.

⁷² *Ibidem*, s. 118.

Wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym jest zatem wykluczone, gdy już z samej treści pozwu wynika, że roszczenie jest oczywiście bezzasadne, twierdzenia co do faktów budzą wątpliwość lub zaspokojenie roszczenia zależy od świadczenia wzajemnego. Taki okrojony model zakresu rozpoznania sprawy w postępowaniu upominawczym wynika z jego celu, czyli przyspieszenia wierzycielowi możliwości uzyskania prawomocnego orzeczenia i wdrożenia egzekucji (swoistego upomnienia dłużnika), w sytuacji, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że jego roszczenie nie będzie kwestionowane przez pozwanego⁷³.

Poza wydaniem nakazu zapłaty referendarz sądowy może wykonywać wszelkie czynności w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu upominawczym, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy i wydania wyroku (art. 480⁴ § 2 k.p.c.). Oznacza to, że do kompetencji referendarza sądowego należą, na zasadach ogólnych (art. 47¹ k.p.c.), wszelkie czynności przewodniczącego, jak chociażby kontrola spełnienia warunków formalnych pozwu i innych pism procesowych, wzywianie do uzupełnienia braków formalnych (i fiskalnych) oraz ich ewentualny zwrot (art. 130 i n. k.p.c.). Referendarz sądowy w postępowaniu upominawczym może również podjąć decyzję procesową odnośnie do: zawieszenia postępowania, umorzenia postępowania zawieszonego lub na skutek cofnięcia pozwu, uznania za niedopuszczalne cofnięcia pozwu, odrzucenia pozwu, stwierdzenia niewłaściwości i przekazania sprawy sądu właściwemu, wykonywania czynności związanych z nadawaniem biegu sprzeciwowi od nakazu zapłaty, wydawania z urzędu postanowienia o sprostowaniu nakazu zapłaty lub postanowienia wydanego przez referendarza sądowego, wydania na wniosek strony uzupełniającego nakazu zapłaty lub postanowienia, rozstrzygnięcia postanowieniem wątpliwości co do treści nakazu zapłaty lub postanowienia wydanego przez referendarza sądowego⁷⁴.

Elektroniczne postępowanie upominawcze (art. 505²⁸–505³⁹ k.p.c.) pojawiło się w polskiej procedurze cywilnej wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁷⁵.

Postępowanie elektroniczne zostało ukształtowane jako odrębne postępowanie, mające charakter wezwania do zapłaty. Jego zasadniczym celem jest odciążenie sądów od rozpoznawania spraw drobnych, w których stan faktyczny nie jest skomplikowany i nie wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego. Elektroniczne postępowanie upominawcze jest przeznaczone głównie dla tzw. powodów masowych, których roszczenia są udowodnione dokumentami, najczęściej fakturami bądź rachunkami⁷⁶.

⁷³ A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów po nowelizacji 2019*, LEX 2019.

⁷⁴ Wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

⁷⁵ Dz.U. z 2009 r. Nr 26, poz. 156.

⁷⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 859, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/859> (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

Elektroniczne postępowanie upominawcze zostało ukształtowane jako kolejne postępowanie sumaryczne, którego celem jest maksymalne uproszczenie i przyspieszenie uzyskania przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego, a następnie wykonawczego. Elektroniczne postępowanie upominawcze stanowi postępowanie upominawcze szczególnego rodzaju, wyróżniające się elektroniczną (poprzez system teleinformatyczny) formą komunikacji stron z sądem, doręczania zarządzeń i orzeczeń oraz archiwizowania akt sprawy⁷⁷. Najważniejszą odrębnością elektronicznego postępowania upominawczego jest więc forma czynności w nim dokonywanych. To pierwsze w polskim systemie prawnym postępowanie, w którym zdecydowana większość czynności jest dokonywana drogą elektroniczną⁷⁸. Postępowanie ma charakter fakultatywny, ponieważ jego zainicjowanie wymaga podjęcia przez powoda czynności w postaci wytoczenia powództwa poprzez dedykowany portal internetowy⁷⁹.

Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej elektroniczne postępowanie upominawcze, nowoczesne technologie odgrywają w nim ważną rolę, aczkolwiek służebną w stosunku do orzeczników. W żadnym wypadku system teleinformatyczny nie zastąpi człowieka w wydawaniu orzeczeń. W warstwie technologicznej polski ustawodawca zaczerpnął z rozwiązań funkcjonujących w Wielkiej Brytanii (Money Claim Online) i Niemczech⁸⁰.

Ludzki czynnik decyzyjny w elektronicznym postępowaniu upominawczym jest w doktrynie często określany jako „pozytywny element procedury”. Wskazuje się, że sprawy w EPU rozpoznają określone osoby (sędziowie i referendarze sądowi), a nie system komputerowy, albowiem system informatyczny ma za zadanie maksymalnie przyspieszyć prace i pomagać człowiekowi, a nie go zastąpić. Polskie przepisy nie zakładają automatycznego wydawania nakazów zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym, ale przewidują badanie formalne i ocenę merytoryczną pozwów⁸¹.

Na marginesie warto zaznaczyć, że obecnie to właśnie automatyzacja wydania nakazu zapłaty (po analizie pozwu za pomocą narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i przy zachowaniu modelu sprzeciwu) byłaby szansą na znaczne przyspieszenie rozpoznawania spraw w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Przyniosłaby też sądownictwu powszechnemu korzyść systemową w postaci „uwolnienia” chociażby części etatów

⁷⁷ M. Tchórzewski, P. Telenga, *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Elektroniczne postępowanie upominawcze*. Komentarz, Lex.

⁷⁸ P. Rylski, *Funkcjonowanie w praktyce przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym na etapie po wniesieniu sprzeciwu lub po przekazaniu sprawy sądowi właściwości ogólnej*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2015, z. 24, s. 5.

⁷⁹ M. Tchórzewski, P. Telenga, *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego...*, op. cit.

⁸⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 859, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/859> (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

⁸¹ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 172.

referendarskich przypisanych do sądu. Tak odzyskane etaty mogłyby zostać przeniesione w obszary, gdzie wymagane jest podejmowanie czynności bardziej złożonych i faktycznie wymagających umiejętności ludzkich. Wymagałoby to przemodelowania elektronicznego postępowania upominawczego lub wprowadzenia do k.p.c. w pełni zautomatyzowanego postępowania, w którym efekt pracy systemu teleinformatycznego nie byłby orzeczeniem, ale wezwaniem do zapłaty⁸².

Pojawienie się przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym w k.p.c. zrodziło konieczność utworzenia e-sądu jako wydziału cywilnego sądu rejonowego, który miał rozpoznawać sprawy tylko i wyłącznie w tym postępowaniu bez względu na wartość przedmiotu sporu. W związku z tym należało znowelizować również u.s.p. i upoważnić Ministra Sprawiedliwości do przekazania jednemu sądowi rejonowemu rozpoznawania spraw w tym postępowaniu. Jest to Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie (VI Wydział Cywilny). Prawodawca słusznie założył bowiem, że elektroniczne postępowanie upominawcze powinno być prowadzone w sposób maksymalnie skomasowany, nie we wszystkich sądach, a w sądach wydzielonych, w których można zbudować odpowiednią infrastrukturę techniczną⁸³. Delegację ustawową dla Ministra Sprawiedliwości obejmuje również wskazanie, w drodze zarządzenia, wydziału sądu okręgowego, do którego właściwości funkcyjnej należy rozpoznawanie środków odwoławczych w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Jest nim Wydział Cywilny Odwoławczy Sądu Okręgowego w Lublinie⁸⁴.

Szerokie zakreszenie kompetencji referendarza sądowego dotyczy nie tylko wydania nakazu zapłaty, ale także wszelkich czynności wypadkowych, wydawania postanowień o przyjęciu sprzeciwu i jego odrzuceniu, nadania klauzuli wykonalności, rozstrzygania wniosków o przywrócenie terminu. Można tu mówić o ogólnej kompetencji referendarza do podejmowania wszelkich czynności w elektronicznym postępowaniu upominawczym, niezastrzeżonych do wyłącznej kompetencji sędziego lub sądu (art. 480⁴ § 2, art. 505³⁸ k.p.c.)⁸⁵.

1.2. Postępowanie nakazowe

Pierwotnie kompetencja referendarzy sądowych do wydawania nakazów zapłaty obejmowała wyłącznie postępowanie upominawcze, a następnie także elektroniczne postępowanie upominawcze jako szczególny rodzaj postępowania upominawczego. Przez długi czas wydanie naka-

⁸² K. Jasińska, Czy „referendarza z Lublina” może zastąpić „sędzia robot”? „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2020, nr 1(26).

⁸³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 859, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgddruku/859> (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

⁸⁴ P. Ryłski, *Funkcjonowanie w praktyce przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym...*, op. cit., s. 6.

⁸⁵ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 177.

zu zapłaty w postępowaniu nakazowym było czynnością zastrzeżoną dla sędziów, choć – jak zwraca się na to uwagę w doktrynie⁸⁶ – w przeszłości bywało i tak, że postępowanie nakazowe pozostawało w kompetencji państwowych biur notarialnych⁸⁷. Przywrócenie kompetencji sądów w tych sprawach zostało dokonane ustawą z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁸⁸ oraz ustawą z dnia 13 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁸⁹.

Zasadniczą zmianę w tym zakresie przyniosła ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁹⁰, której art. 1 pkt 174 wprowadził do k.p.c. przepis art. 480⁴ § 2 stanowiący, że czynności w sprawie (rozpatrywanej w postępowaniach nakazowym i upominawczym), z wyłączeniem prowadzenia rozprawy i wydania wyroku, może wykonywać referendarz sądowy.

W uzasadnieniu do projektu ustawy wskazano, że wydawanie nakazów zapłaty stanowi czynność z zakresu ochrony prawnej, do której wykonywania są upoważnieni referendarze sądowi, obejmuje także nakazy zapłaty w postępowaniu nakazowym. Skoro więc wydawanie nakazów zapłaty w postępowaniu upominawczym przez referendarzy sądowych przyczynia się wydatnie do zmniejszenia obciążenia sędziów, a przez to do usprawnienia postępowania, to celowe jest powierzenie im również wykonywania czynności w postępowaniu nakazowym, łącznie z wydawaniem nakazów zapłaty w postępowaniu nakazowym oraz, konsekwentnie, z wydawaniem postanowień w tym postępowaniu. Wyłączną kompetencją sądu pozostaje, oczywiście, przygotowanie i prowadzenie rozprawy oraz wydanie wyroku⁹¹.

Nadanie referendarzom sądowym kompetencji do wydawania nakazów zapłaty w postępowaniu nakazowym stanowiło kolejny krok na drodze systematycznego powiększania katalogu czynności referendarskich, dokonywanego w imię niwelowania rosnących zaległości w sądach oraz odciążania sędziów od wykonywania zadań, które nie stanowią sprawowania wymiaru sprawiedliwości, natomiast mieszczą się w zbiorze czynności z zakresu ochrony prawnej.

Tak jak w postępowaniu upominawczym, tak i w postępowaniu nakazowym referendarz sądowy – poza zasadniczą kompetencją, czyli wydaniem nakazu zapłaty – jest również uprawniony do podejmowania innych czynności, jak chociażby: zawieszenie i umorzenie postępowania, uznanie za niedopuszczalne cofnięcia pozwu, odrzucenie pozwu, stwier-

⁸⁶ T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367–505(39)*, Warszawa 2021.

⁸⁷ Dekret z dnia 18 lutego 1955 r. o przekazaniu państwowym biur notarialnym niektórych dotychczasowych czynności sądowych, Dz.U. z 1955 r. Nr 9, poz. 56.

⁸⁸ Dz.U. z 1989 r. Nr 33, poz. 175.

⁸⁹ Dz.U. z 1990 r. Nr 55, poz. 318.

⁹⁰ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

⁹¹ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

dzenie niewłaściwości i przekazanie sprawy sądowi właściwemu, ograniczenie zabezpieczenia nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym na wniosek pozwanego, wstrzymanie wykonania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym na wniosek pozwanego w razie wniesienia zarzutów od nakazu zapłaty, wykonywanie czynności związanych z nadawaniem biegu zarzutom od nakazu zapłaty, wydawanie z urzędu postanowienia o sprostowaniu nakazu zapłaty lub postanowienia wydanego przez referendarza sądowego, wydanie na wniosek strony uzupełniającego nakazu zapłaty lub postanowienia, rozstrzygnięcie postanowieniem wątpliwości co do treści nakazu zapłaty lub postanowienia wydanego przez referendarza sądowego⁹².

1.3. Europejskie postępowanie nakazowe

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁹³ wprowadziła do struktury k.p.c. (część pierwsza, księga pierwsza, tytuł VII, dział VII) europejskie postępowanie w sprawach transgranicznych, a w jego ramach m.in. europejskie postępowanie nakazowe (art. 505^{15–20} k.p.c.). Nowelizacja dokonała wdrożenia do polskiej procedury cywilnej rozporządzenia (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty⁹⁴.

Przepisy regulujące europejskie postępowanie nakazowe mają zastosowanie jedynie w przypadku spraw o charakterze transgranicznym. Według brzmienia art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 1896/2006 przez sprawę transgraniczną należy rozumieć sprawę, w której przynajmniej jedna ze stron ma miejsce zamieszkania lub miejsce stałego pobytu w państwie członkowskim innym niż państwo sądu rozpoznającego sprawę. Europejskie postępowanie nakazowe jest fakultatywne. W literaturze wskazuje się, że jest zbliżone bardziej do postępowania upominawczego niż nakazowego. Decydują o tym głównie rodzaj środka zażalenia nakazu zapłaty (sprzeciw), utrata mocy nakazu zapłaty po wniesieniu sprzeciwu oraz możliwość jego wydania także przez referendarza sądowego⁹⁵. Podkreśla się również jego formularzowy charakter, którego przejawem jest wykorzystanie standardowych formularzy w komunikowaniu się stron z sądem i sądu ze stronami⁹⁶.

W preambule rozporządzenia podkreślono, że jego nadrzędnym celem jest uproszczenie, przyspieszenie oraz ograniczenie kosztów sądowych w sprawach transgranicznych doty-

⁹² Wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

⁹³ Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571.

⁹⁴ Dz.Urz. UE L 399 z 30.12.2006 r.

⁹⁵ S. Sołtysik, D. Zawistowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.

⁹⁶ P. Rylski, *Europejski nakaz zapłaty w praktyce sądowej*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2012, nr 12, s. 147.

czących bezspornych roszczeń pieniężnych, a zarazem swobodny przepływ europejskich nakazów zapłaty na obszarze wszystkich państw członkowskich (pkt 9). Tak nakreślony cel regulacji idzie w parze z pkt 16 preambuły, który przewiduje, że możliwe powinno być przeprowadzanie badania pozwu przez osobę inną niż sędzia. To z kolei otworzyło polskiemu prawodawcy drogę do wyposażenia referendarzy sądowych w sądach rejonowych i okręgowych w kompetencję do wydawania europejskiego nakazu zapłaty w europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁶ § 1-2 k.p.c.) oraz wydawania zarządzeń w tym postępowaniu (art. 505¹⁶ § 3 k.p.c.).

Zakres czynności powierzonych referendarzom sądowym w europejskim postępowaniu nakazowym jest znacznie węższy niż w postępowaniach upominawczym, elektronicznym upominawczym i nakazowym. Ogranicza się bowiem wyłącznie do wydawania nakazu zapłaty i zarządzeń. Przepis art. 505¹⁵ § 2 k.p.c. wyłącza bowiem stosowanie w europejskim postępowaniu nakazowym przepisów o innych postępowaniach odrębnych, w tym art. 480⁴ § 2 k.p.c., który wszelkie czynności w sprawie, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy i wydania wyroku, powierza referendarzom sądowym. Jednocześnie poszczególne przepisy normujące europejskie postępowanie nakazowe wprost wskazują, że to sąd wydaje postanowienia, chociażby odnośnie do przekazania sprawy według właściwości ogólnej (art. 505¹⁸, art. 505¹⁹ § 1 k.p.c.) czy umorzenia postępowania (art. 505¹⁹ § 4 k.p.c.). W europejskim postępowaniu nakazowym – odmiennie zatem niż w postępowaniu upominawczym, elektronicznym postępowaniu upominawczym czy postępowaniu nakazowym – referendarz sądowy nie może wydać np. postanowienia o zawieszeniu postępowania czy sprostowaniu nakazu zapłaty. Takie zawężenie katalogu czynności wykonywanych przez referendarzy w europejskim postępowaniu nakazowym nie znajduje racjonalnego uzasadnienia i należy ocenić je negatywnie.

1.4. Europejskie postępowanie w sprawach drobnych roszczeń

Przepisy regulujące europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²¹–505^{27a} k.p.c.) służą rozpoznawaniu spraw, które spełniają warunki określone w rozporządzeniu (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającym europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń⁹⁷. W strukturze k.p.c. przepisy te pojawiły się w ramach wspomnianej wyżej nowelizacji z dnia 5 grudnia 2008 r.⁹⁸, która wprowadziła – do części pierwszej w księdze pierwszej w tytule VII dział VII – europejskie postępowania transgraniczne. Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń obejmuje rozdział 2 tego działu.

⁹⁷ Dz.Urz. UE L 199 z 31.07.2007 r.

⁹⁸ Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571.

Według pkt 8 i 14 preambuły rozporządzenia europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń to pisemna procedura, która ma na celu uprościć oraz przyspieszyć przebieg postępowań spornych dotyczących drobnych roszczeń w sprawach transgranicznych, a także zmniejszyć koszty poprzez udostępnienie fakultatywnego narzędzia uzupełniającego istniejące możliwości przewidziane w prawie poszczególnych państw członkowskich, które to prawo pozostanie nienaruszone. Niniejsze rozporządzenie powinno również ułatwić uznanie i wykonywanie orzeczenia wydawanego w innym państwie członkowskim w ramach europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń.

Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń jest fakultatywnym rozpoznawczym postępowaniem sądowym, jednolitym, kontradyktoryjnym, przewidzianym do dochodzenia roszczeń pieniężnych i niepieniężnych o wartości przedmiotu sporu nieprzekraczającej 2000 euro⁹⁹.

W składzie sądu lub trybunału rozpoznającego sprawę w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń musi znajdować się osoba uprawniona do występowania jako sędzieja zgodnie z prawem krajowym (pkt 27 preambuły). Rola referendarzy sądowych w tym postępowaniu została zatem znacznie ograniczona przez prawodawcę unijnego. W konsekwencji, zgodnie z treścią art. 505²² § 2 k.p.c., referendarz sądowy jest uprawniony jedynie do wydawania zarządzeń.

Rozporządzenie 861/2007 przekazuje czynności procesowe, co do zasady, do kompetencji sądu, referendarz może wydawać zarządzenia jedynie wówczas, gdy czynności w postępowaniu podlegają – w zakresie nieunormowanym w tym rozporządzeniu – regulacjom przepisów prawa krajowego. W praktyce zakres tych czynności będzie nieznaczny. Referendarz będzie najczęściej dokonywał badania wymogu opłacenia pozwu w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń¹⁰⁰.

1.5. Sprawy rejestrowe

Katalog czynności powierzonych referendarzom sądowym w postępowaniach rejestrowych jest bardzo szeroki. Obejmuje sprawy podlegające właściwości Wydziałów: Gospodarczego Krajowego Rejestru Sądowego, Gospodarczego Rejestru Zastawów, Rejestru Fundacji Rodzinnych, Rejestru Partii Politycznych oraz Rejestru Dzienników i Czasopism.

Jak wskazano uprzednio, to właśnie sprawy rejestrowe – obok wieczystoksięgowych – stanowiły tę kategorię spraw, w których szeroki zakres kompetencji przyznano referendarzom sądowym, wprowadzając obecny kształt tego urzędu do struktury sądownictwa powszechnego

⁹⁹ P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, red. A. Jakubecki, LEX 2019.

¹⁰⁰ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 167.

(ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1998 r.)¹⁰¹.

Zgodnie z art. 509¹ § 2 k.p.c. czynności w postępowaniach dotyczących rejestrów i ewidencji prowadzonych przez sądy może wykonywać referendarz sądowy, z wyjątkiem przygotowania i prowadzenia rozprawy, odmowy wpisu partii politycznej do ewidencji, wykreślenia wpisu partii politycznej z ewidencji oraz zawieszenia wydawania dziennika lub czasopisma. Analogicznie zatem jak w postępowaniu nakazowym i upominawczym (art. 480² § 4 k.p.c.), kompetencje referendarza sądowego w sprawach rejestrowych nakreślono szeroko, z jednoczesnym enumeratywnym wskazaniem czynności powierzonych wyłącznie sądowi.

Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym z dnia 20 sierpnia 1997 r. (dalej: k.r.s.)¹⁰² to jeden z pierwszych aktów prawnych, wprowadzających szerokie zastosowanie systemu informatycznego w sądownictwie.

Podstawową czynnością referendarza sądowego w sprawach Krajowego Rejestru Sądowego będzie oczywiście dokonanie wpisu lub oddalenie wniosku o wpis (art. 2, art. 7 k.r.s.). Należy przy tym odróżnić samą czynność wpisu od postanowienia o wpisie. System wpisów do Krajowego Rejestru Sądowego został bowiem oparty na konstrukcyjnym nałożeniu odrębności postanowienia o wpisie i wpisu. Są to dwa odrębne zdarzenia. Zgodnie z art. 20 ust. 1 k.r.s. wpis polega na wprowadzeniu do systemu informatycznego danych zawartych w postanowieniu o wpisie. Z art. 694⁵ § 1 k.p.c. wynika jednoznacznie, że jest dokonywany wyłącznie na podstawie postanowienia sądu rejestrowego.

Ponadto, do kompetencji referendarzy w tej kategorii spraw należą m.in.:

- badanie wymogów formalnych wniosku o wpis do Krajowego Rejestru Sądowego, dokonywanie zwrotu wniosku, dokonywanie zawiadomienia o bezskuteczności złożenia wniosku dotyczącego podmiotu podlegającego wpisowi do rejestru przedsiębiorców niezłożonego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego;
- wydawanie postanowienia o przyjęciu dokumentów do akt rejestrowych (art. 9 ust. 2 k.r.s.);
- sprostowanie z urzędu wpisu (art. 12 ust. 2 k.r.s.);
- wszczynanie postępowania przymuszającego w przypadku stwierdzenia, że wniosek o wpis do Rejestru lub dokumenty, których złożenie jest obowiązkowe, nie zostały złożone pomimo upływu terminu wraz z wezwaniem obowiązanych do ich złożenia oraz wyznaczeniem dodatkowego 7-dniowego terminu (art. 24 ust. 1 k.r.s.);
- dokonanie z urzędu, w przypadkach uzasadnionych bezpieczeństwem obrotu, wykreślenia danych niezgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy lub wpisu danych odpowia-

¹⁰¹ Dz.U. z 1997 r. Nr 117, poz. 752.

¹⁰² Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 869.

dających rzeczywistemu stanowi rzeczy, jeżeli dokumenty stanowiące podstawę wpisu lub wykreślenia znajdują się w aktach rejestrowych, a dane te są istotne (art. 24 ust. 6 k.r.s.);

- orzekanie z urzędu, z ważnych powodów, o rozwiązaniu osobowej spółki handlowej wpisanej do Rejestru oraz ustanowieniu likwidatora (art. 25 k.r.s.);
- wszczynanie postępowania o rozwiązanie podmiotu bez przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego (art. 25a–d k.r.s.);
- wykreślanie z urzędu wpisów w rejestrze dłużników niewypłacalnych (art. 59, art. 60 k.r.s.);
- orzekanie o rozwiązaniu wpisanej do Rejestru spółki kapitałowej (art. 21 § 1, 2 i 5 ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych; dalej: k.s.h.)¹⁰³;
- ustanawianie likwidatorów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjnej w likwidacji w przypadku, gdy o rozwiązaniu (likwidacji) spółki orzeka sąd (art. 276 § 3 k.s.h., art. 463 § 3 k.s.h.);
- ustanawianie kuratora dla osoby prawnej (art. 603 § 1 k.p.c., art. 42 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny; dalej: k.c.)¹⁰⁴.

Powyższe wyliczenie ma charakter wyłącznie przykładowy, ponieważ katalog czynności powierzonych referendarzom w sprawach należących do właściwości wydziałów gospodarczych Krajowego Rejestru Sądowego jest niezwykle szeroki¹⁰⁵, co zresztą spotyka się z pozytywną oceną w literaturze przedmiotu. Podkreśla się bowiem, że referendarze sądowi pracujący w wydziałach sądów rejonowych prowadzących Krajowy Rejestr Sądowy mają spore doświadczenie w materii spraw gospodarczych. Również dotychczasowa sprawność postępowania w sądach rejestrowych przemawia na korzyść dalszego zwiększania uprawnień tej grupy zawodowej¹⁰⁶.

Referendarze sądowi są uprawnieni do podejmowania wszelkich czynności w sprawach należących do właściwości wydziałów gospodarczych do spraw rejestru zastawów, z wyjątkiem przygotowania i prowadzenia rozprawy (art. 509¹ § 2 k.p.c., art. 36, art. 41 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów; dalej: u.r.z.)¹⁰⁷. Istota zastawu rejestrowego sprowadza się do możliwości ustanowienia rzeczowego zabezpieczenia wierzytelności. Koniecznym elementem ustanowienia zastawu jest wpis w rejestrze. Rejestr zastawów służy wykreowaniu zastawu poprzez fakt jego wpisu w rejestrze, a wpis zastawu pełni funkcję informacyjną¹⁰⁸.

¹⁰³ Tekst jednolity Dz.U. z 2024 r. poz.18.

¹⁰⁴ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz.1071.

¹⁰⁵ Enumeratywne wyliczenie autorstwa M. Iwańskiego znajduje się na stronie <https://referendarz.pl>.

¹⁰⁶ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 38.

¹⁰⁷ Tekst jednolity Dz.U. z 2018 r. poz. 2017.

¹⁰⁸ J. Widło, [w:] J. Mojak, J. Widło, *Zastaw rejestrowy i rejestr zastawów. Komentarz*, wyd. V, Warszawa 2020.

Tak jak w przypadku spraw dotyczących Krajowego Rejestru Sądowego, podstawową kompetencją odnoszącą się do istoty sprawy jest tutaj uwzględnienie lub oddalenie wniosku o wpis czy też wykreślenie wpisu.

Zgodnie z art. 11 § 2a u.s.p. funkcję przewodniczącego wydziału gospodarczego do spraw rejestru zastawów oraz wydziału gospodarczego do spraw Krajowego Rejestru Sądowego pełni referendarz sądowy. Powyższe rozwiązanie podkreśla istotną rolę referendarzy sądowych jako specjalistów w tej kategorii spraw i jednocześnie stanowi wzmocnienie ich pozycji ustrojowej.

Stosunkowo nowy rodzaj czynności powierzonych referendarzom sądowym stanowią te związane z prowadzeniem Rejestru Fundacji Rodzinnych. Instytucję fundacji rodzinnej wprowadzono ustawą z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej, dalej: u.f.r.¹⁰⁹

Zgodnie z art. 2 u.f.r. fundacja rodzinna jest osobą prawną utworzoną w celu gromadzenia mienia, zarządzania nim w interesie beneficjentów oraz spełniania świadczeń na rzecz beneficjentów. Fundacja podlega wpisowi do jawnego rejestru na podstawie zgłoszenia (art. 110–111, art. 115 u.f.r.). Fundacja rodzinna podlega wpisowi do specjalnie utworzonego w tym celu scentralizowanego Rejestru Fundacji Rodzinnych, prowadzonego przez Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim¹¹⁰.

W tej kategorii spraw referendarze – na zasadzie ogólnej wyrażonej w art. 5091 § 2 k.p.c. – są upoważnieni do podejmowania wszelkich czynności, poza przygotowaniem i prowadzeniem rozprawy. Przepisy u.f.r. przewidują natomiast jeden przypadek, gdzie przeprowadzenie rozprawy jest obligatoryjne. Chodzi mianowicie o rozwiązanie fundacji rodzinnej na wniosek beneficjenta albo z urzędu (art. 87–89 u.f.r.).

Do przykładowych czynności referendarza w sprawach Rejestru Fundacji Rodzinnych należą:

- wyznaczanie likwidatora fundacji rodzinnej (art. 94 u.f.r.);
- orzekanie o zmianie sposobu reprezentacji fundacji rodzinnej w okresie likwidacji (art. 95 ust. 3 u.f.r.);
- wszczynanie z urzędu postępowania o rozwiązanie fundacji rodzinnej wpisanej do rejestru bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego (art. 105 ust. 1 u.f.r.);
- sprostowanie wpisu z urzędu lub na wniosek w przypadku, gdy w Rejestrze Fundacji Rodzinnych znajduje się wpis zawierający oczywisty błąd lub niezgodność z treścią postanowienia sądu (art. 123 ust. 2 u.f.r.);
- wykreślanie z urzędu z Rejestru Fundacji Rodzinnych danych niedopuszczalnych ze względu na obowiązujące przepisy prawa (art. 123 ust. 3 u.f.r.).

Sprawy z zakresu ewidencji partii politycznych należą do właściwości Sądu Okręgowego w Warszawie (art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, dalej:

¹⁰⁹ Dz.U. z 2023 r. poz. 326.

¹¹⁰ A. Rzetecka-Gil, *Fundacja rodzinna. Komentarz*, LEX/el. 2025.

u.p.p.)¹¹¹. Analogicznie jak w pozostałych kategoriach spraw rejestrowych, referendarz sądowy może wykonywać wszelkie czynności, z wyjątkiem przygotowania i prowadzenia rozprawy. Co do zasady, sprawy o wpis do ewidencji rozpoznaje się na posiedzeniu niejawnym, jednak sąd może zarządzić wyznaczenie rozprawy (art. 12 ust. 3 u.p.p.). Dodatkowo, art. 509¹ § 2 k.p.c. czyni szczególny wyjątek, wprost wykluczając z zakresu referendarskich kompetencji odmowę wpisu partii politycznej do ewidencji oraz wykreślenie wpisu partii politycznej z ewidencji. Referendarze sądowi mogą natomiast dokonywać wpisów i zmian w ewidencji partii politycznych.

Tożsamy model zakresu kompetencji referendarzy sądowych przewidziano dla spraw z zakresu rejestru dzienników i czasopism. Wydawanie dziennika lub czasopisma wymaga rejestracji w sądzie okręgowym właściwym miejscowo dla siedziby wydawcy, zwanym dalej „organem rejestracyjnym” (art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe)¹¹². Ustawodawca polski przyjął uregulowany w prawie prasowym tryb rejestracji, aby, z jednej strony, nie dopuścić do nieuczciwej konkurencji, chronić istniejące już na rynku tytuły, a z drugiej – chronić klientów, potencjalnych nabywców przed kupnem innego tytułu niż zamierzali¹¹³. Podobnie jak w przypadku ewidencji partii politycznych, w parze z ogólnym uprawnieniem do wykonywania czynności przez referendarzy sądowych idzie szczegółowe wykluczenie – tutaj dotyczące zawieszenia wydawania dziennika lub czasopisma (art. 509¹ § 2 k.p.c.).

Sprawy rejestrowe, w których referendarze są uprawnieni do wykonywania czynności, obejmują także Rejestr Funduszy Inwestycyjnych (art. 16 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi¹¹⁴) oraz Rejestr Funduszy Emerytalnych (art. 16 i 21 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych¹¹⁵). Prowadzenie obu wspomnianych rejestrów należy do właściwości Sądu Okręgowego w Warszawie¹¹⁶.

1.6. Sprawy upadłościowe i restrukturyzacyjne

Na tle nieustannie powiększającego się katalogu czynności wykonywanych przez referendarzy sądowych nie dziwi fakt, że również rozwiązania przyjęte w ustawie z dnia 30 sierpnia

¹¹¹ Tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 1215.

¹¹² Tekst jednolity Dz.U. z 2018 r. poz. 1914.

¹¹³ Wyrok TK z 20.02.2007 r., P 1/06.

¹¹⁴ Dz.U. z 2018 r. poz. 1355.

¹¹⁵ Dz.U. z 2018 r. poz. 1906.

¹¹⁶ A. Arkuszewska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembruski, Warszawa 2020.

2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe (dalej: p.u.) i niektórych innych ustaw¹¹⁷ wpisują się w tę trwającą od co najmniej 20 lat tendencję traktowania funkcji referendarza jako remedium na zbyt duże obciążenie pracą sędziów¹¹⁸.

W uzasadnieniu do projektu ustawy¹¹⁹ wskazano, że od 1 stycznia 2016 r. (wejście w życie ustawy z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne¹²⁰) postępowanie upadłościowe, według przepisów tytułu V części trzeciej p.u. (tzw. upadłość konsumencka), prowadzi się również wobec byłych przedsiębiorców w okresie roku od wykreślenia z właściwego rejestru lub zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej, co m.in. przyczyniło się do jeszcze większego wzrostu liczby postępowań prowadzonych w trybie upadłości konsumenckiej (w 2018 r. ogłoszono 6552 upadłości konsumenckie, przy wpływie 12 719 wniosków, podczas gdy w 2015 r. stosunek ten wyniósł 2153 ogłoszone upadłości konsumenckie na 5616 złożonych wniosków). Zwiększona liczba spraw nieuchronnie ujawniła wiele problemów, które wiążą się ze stosowaniem znowelizowanych przepisów. Badania przeprowadzone przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości wykazały m.in. dużą liczbę spraw upadłościowych byłych przedsiębiorców, korzystających z postępowania przewidzianego dla konsumentów, oraz dodatkowe obciążenie sądów zajmujących się formalnie upadłością konsumencką.

Nowelizacja wprowadziła art. 151 ust. 1a p.u., zgodnie z którym funkcję sędziego-komisarza może pełnić referendarz sądowy. Jest to jedna z licznych prób znalezienia odpowiedzi na problemy organizacyjne sądów, powstałe na skutek znacznego (ok. 211-krotnego) wzrostu liczby prowadzonych postępowań upadłościowych osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej¹²¹.

W aktualnym stanie prawnym referendarzowi sądowemu może zostać powierzone pełnienie funkcji sędziego-komisarza, z wyjątkiem czynności wskazanych w następujących przepisach:

- art. 57 ust. 3 i 4 p.u. (postanowienie o zakazie opuszczania terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez upadłego będącego osobą fizyczną lub członków organu zarządzającego upadłego niebędącego osobą fizyczną bez zezwolenia);
- art. 58 ust. 1–3 p.u. (stosowanie środków przymusu wobec upadłego, który się ukrywa, ukrywa majątek, uchybia swoim obowiązkom albo po ogłoszeniu upadłości dopuszcza się czynów mających na celu ukrycie majątku, obciążenie go pozornymi zobowiązaniami lub w jakikolwiek sposób utrudnia ustalenie składu masy upadłości);

¹¹⁷ Dz.U. z 2019 r. poz.1802.

¹¹⁸ H. Zieliński, *Ewolucja katalogu czynności z zakresu ochrony prawnej...*, op. cit., s. 315.

¹¹⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3480, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3480> (data dostępu: 16 października 2025 r.).

¹²⁰ Dz.U. z 2019 r. poz. 243.

¹²¹ H. Zieliński, *Ewolucja katalogu czynności z zakresu ochrony prawnej...*, op. cit., s. 318.

- art. 63a p.u. (rozstrzyganie wątpliwości co do tego, które z przedmiotów należących do upadłego wchodzi w skład masy upadłości);
- art. 73 ust. 2 p.u. (rozpoznanie wniosku o wyłączenie z masy upadłości);
- art. 121 ust. 3 p.u. (wyłączenie spadku z masy upadłości);
- art. 259 ust. 1 i 1a p.u. (rozpoznanie sprzeciwu co do uznania lub odmowy uznania wierzytelności);
- art. 315 p.u. (wyłączenie określonych składników majątku z masy upadłości, w tym nieruchomości lub jej ułamkowej części);
- art. 350 ust. 1 i 2 p.u. (rozpoznanie zarzutów przeciwko planowi podziału funduszy masy upadłości).

Poza tym referendarz sądowy w postępowaniu upadłościowym może dokonywać obwieszczenia o prawomocności orzeczenia wymaganego na podstawie przepisów ustawy w postępowaniu upadłościowym (art. 219 § 4 p.u.), prostować niedokładności, błędy pisarskie albo rachunkowe lub inne oczywiste omyłki na zatwierdzonej liście wierzytelności (art. 262 § 2a p.u.). Analogiczne kompetencje do tych dwóch referendarz sądowy posiada także w postępowaniu restrukturyzacyjnym (art. 101 § 3 i art. 197 § 6 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne¹²²).

1.7. Sprawy wieczystoksięgowe

Jak była o tym mowa, to właśnie sprawy wieczystoksięgowe i zaległości powstałe w nich na skutek ożywienia w obrocie na rynku nieruchomościami po przełomie społeczno-gospodarczym początku lat 90. XX w. stanowiły główną przyczynę nadania referendarzom sądowym szerokich kompetencji do wykonywania czynności w ramach zadań z zakresu ochrony prawnej.

Zgodnie z art. 509¹ § 1 k.p.c. czynności w postępowaniu wieczystoksięgowym może wykonywać referendarz sądowy. Chodzi tu zarówno o wykonywanie czynności sądu w zakresie prowadzenia ksiąg wieczystych (art. 23 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece¹²³; dalej: k.w.h.), czyli przede wszystkim dokonywanie wpisów, zmian i wykreśleń w księgach wieczystych, jak i wymierzanie właścicielowi grzywny w wysokości od 500 do 10 000 zł w celu spowodowania ujawnienia prawa własności w przypadku niezłożenia wniosku o ujawnienie prawa własności w terminie miesiąca od daty doręczenia zawiadomienia o niezgodności faktycznego stanu prawnego z rzeczywistym (art. 36 § 3 u.k.w.h.).

W postępowaniu wieczystoksięgowym referendarz może wydawać wszelkie postanowienia i zarządzenia, do jakich jest upoważniony sąd. W zakresie powierzonych mu czynności

¹²² Tekst jednolity Dz.U. z 2024 r. poz. 1428.

¹²³ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 341.

referendarz sądowy ma, zależnie od rodzaju podejmowanej czynności, prawa i obowiązki sądu albo przewodniczącego (art. 47¹ k.p.c.). Dotyczy to również zakładania i zamykania ksiąg wieczystych oraz dokonywania innych czynności, przykładowo: oddalenia wniosku o wpis, odrzucenia wniosku, sporządzenia uzasadnienia orzeczenia, wzywania do usunięcia braków formalnych pism procesowych, umorzenia postępowania, wszczęcia z urzędu postępowania wieczystoksięgowego, udostępnienia akt wieczystoksięgowych lub odmowy dostępu¹²⁴. Kompetencje referendarza są tu więc w pełni zrównane z kompetencjami sądu w tym postępowaniu. Jedyna różnica polega na tym, że na wskazane w ustawie zarządzenia i postanowienia referendarza sądowego przysługuje skarga na orzeczenie referendarza, a nie zażalenie¹²⁵.

Warto podkreślić, że tak jak w przypadku spraw z zakresu rejestru zastawów oraz Krajowego Rejestru Sądowego, tak tutaj możliwie szeroki wachlarz czynności wykonywanych przez referendarzy sądowych idzie w parze z podkreśleniem pozycji ustrojowej. Zgodnie bowiem z art. 11 § 2a u.s.p. funkcję przewodniczącego wydziału ksiąg wieczystych, wydziału gospodarczego do spraw rejestru zastawów oraz wydziału gospodarczego do spraw Krajowego Rejestru Sądowego pełni referendarz sądowy.

1.8. Sprawy spadkowe

Zgodnie z art. 509¹ § 3 k.p.c. czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego może wykonywać referendarz sądowy, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy, zabezpieczenia spadku oraz przesłuchania świadków testamentu ustnego. Przepis ten stanowi *lex specialis* względem art. 627 k.p.c., według którego postępowanie spadkowe należy do zakresu działalności sądów.

Rozszerzenie kompetencji referendarzy sądowych w tej kategorii spraw nastąpiło na mocy ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie i niektórych innych ustaw¹²⁶. I tak, w sprawach spadkowych referendarz sądowy jest uprawniony do wykonywania następujących czynności:

- wydania postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza;
- przyjęcia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku;
- otwarcia i ogłoszenia testamentu;
- wydania zaświadczenia wykonawcy testamentu;
- ustanowienia kuratora spadku w celu zarządu spadku nieobjętego;
- zwolnienia z obowiązków wykonawcy testamentu¹²⁷.

¹²⁴ T. Czech, *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom I. Księgi wieczyste*, wyd. III, LEX/el. 2025.

¹²⁵ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 150.

¹²⁶ Dz.U. z 2007 r. Nr 181, poz. 1287.

¹²⁷ A.M. Arkuszewska, 1.2.3. Uprawnienia referendarza sądowego w postępowaniu spadkowym, [w:] *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.

Referendarz nie jest uprawniony do wydawania orzeczeń, które następują po przeprowadzeniu rozprawy¹²⁸. Rzeczne wyłączenie obejmuje: postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669 k.p.c.), postanowienia w przedmiocie działu spadku (wniosek z art. 683 k.p.c. oraz art. 684 k.p.c.), postanowienia zatwierdzające uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 690 § 1 k.p.c.), postanowienia w przedmiocie zmiany z urzędu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku albo uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i orzeczenia co do istoty sprawy w tym przedmiocie (art. 690 § 2 k.p.c.)¹²⁹.

1.9. Sprawy depozytowe

Referendarz sądowy może wykonywać czynności w sprawach depozytowych, z wyłączeniem spraw o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu (art. 509¹ § 4 k.p.c.)¹³⁰. Chodzi tu konkretnie o czynności w postępowaniu o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego (art. 692–693¹⁰ k.p.c.) oraz w postępowaniu w przedmiocie zwrotu depozytu sądowego składającemu i wydania depozytu sądowego uprawnionemu (art. 694¹ k.p.c., art. 693¹¹–693¹⁷ k.p.c.)¹³¹.

W doktrynie zauważa się, że upoważnienie referendarzy sądowych do dokonywania czynności w postępowaniu depozytowym zasługuje na aprobatę. Czynności w sprawach depozytowych nie mieszczą się bowiem w kategorii zadań z zakresu wymiaru sprawiedliwości, a można je zaliczyć do zadań z zakresu ochrony prawnej, które – w świetle art. 2 § 2 u.s.p. – wykonują również referendarze sądowi. Organ orzekający nie rozstrzyga bowiem o zasadności roszczenia wierzyciela, a jedynie bada, czy w świetle poszczególnych przepisów spełnione zostały ustawowe przesłanki dopuszczalności złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego. Orzeczenie sądu nie stanowi również rozstrzygnięcia podlegającego wykonaniu na rzecz wierzyciela. Nie można z niego wywieść i wyegzekwować obowiązku wnioskodawcy złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego, a uczestnicy nie mogą domagać się realizacji tego obowiązku w postępowaniu egzekucyjnym. Następstwem niezłożenia przez wnioskodawcę przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego zgodnie z orzeczeniem sądu będzie jedynie brak materialnych skutków związanych w postaci zwolnienia dłużnika z zobowiązania. Powyższe stanowi wyraz tendencji ustawodawczej do rozgraniczenia sprawowanego w sądach powszechnych wymiaru sprawiedliwości od

¹²⁸ *Ibidem*, s. 151.

¹²⁹ P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019.

¹³⁰ Zmiana wprowadzona ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 1311.

¹³¹ *Ibidem*.

realizacji ochrony prawnej, przy jednoczesnym usprawnieniu funkcjonowania sądów powszechnych¹³².

1.10. Postępowanie zabezpieczające

Referendarz sądowy jest uprawniony do wydawania postanowienia w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia w sprawach z tytułu transakcji handlowej w rozumieniu ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych¹³³ (art. 735¹ k.p.c.). Referendarz sądowy nie może jednak ustanowić w ramach tego zabezpieczenia zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym obowiązzanego albo zakładem wchodzącym w skład przedsiębiorstwa lub jego częścią albo częścią gospodarstwa rolnego obowiązwanego (art. 735¹ § 3 k.p.c. w związku z art. 747 pkt 6 k.p.c.). Nie może również podejmować czynności zastrzeżonych dla sądu, o których mowa w art. 751 k.p.c. (zabezpieczenie dotyczące rzeczy ulegających szybkiemu zepsuciu).

Ustawodawca uznał, że umożliwienie wydawania referendarzom sądowym w tych sprawach postanowień o zabezpieczeniu przyczyni się do przyspieszenia i usprawnienia postępowania, gdyż referendarze, o ile mogą wydawać nakazy zapłaty w postępowaniu upominawczym, o tyle nie mogą wydawać postanowień o zabezpieczeniu w tych sprawach, a chodzi o wydawanie postanowień w stosunkowo prostych sprawach o zapłatę. Z uwagi na brzmienie przepisu („postanowienie w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia”) należy przyjąć, że chodzi jedynie o uprawnienie referendarza sądowego do wydania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia lub oddalenia takiego wniosku. W każdym innym wypadku o zabezpieczeniu powinien orzec sąd. W szczególności referendarz nie może orzekać w przedmiocie wniosku o zmianę lub uchylenie zabezpieczenia (art. 742 k.p.c.), jak też w przedmiocie wniosku o stwierdzenie upadku zabezpieczenia (m.in. art. 754¹ k.p.c., art. 757 k.p.c.). Przepis kompetencyjny dla referendarza sądowego należy bowiem wyklądać ściśle¹³⁴.

W literaturze krytykowane jest zapatrywanie, że powierzenie dokonywania tych czynności referendarzowi może być uznane za sprzeczne z konstytucyjną zasadą sądowego wymiaru sprawiedliwości¹³⁵. Wskazuje się, że skoro referendarz sądowy jest umocowany do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym i nie budzi to poważniejszych kontrowersji w nauce prawa, to przyznanie mu uprawnienia do udzielenia zabezpieczenia

¹³² D. Dąbrowska, *Kognicja sądu w postępowaniu o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2017, nr 4, s. 11–20.

¹³³ Tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 1790.

¹³⁴ D. Mróz-Szarmach, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 730–1217*, red. J. Świeczkowski, Warszawa 2025.

¹³⁵ Taki pogląd wyraził np. A. Jakubecki, [w:] J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, A. Jakubecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, LEX/el. 2019.

roszczenia (w ograniczonym zakresie i w ściśle określonych przypadkach) również uznać należy za dopuszczalne. Orzekając o zabezpieczeniu roszczenia, referendarz sądowy nie bada bowiem interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczenia, a jedynie dokonuje oceny tego, czy roszczenie jest uprawdopodobnione. Ocena ta pokrywa się w swej istocie z oceną podstaw wydania nakazu zapłaty. Wydanie nakazu zapłaty determinuje wręcz tezę, że roszczenie jest uprawdopodobnione na gruncie art. 730¹ § 1 k.p.c.¹³⁶

1.11. Postępowanie klauzulowe i egzekucyjne

Rozszerzenie uprawnień referendarzy sądowych na postępowanie klauzulowe wynikało z założenia, że orzeczenie tu wydawane zasadniczo ma charakter deklaratoryjny i brak jest badania oraz kontroli samej treści tytułu egzekucyjnego i wynikających z niego praw i obowiązków stron. Kognicja w tym postępowaniu ma mocno ograniczony charakter, w zasadzie jedynie do kwestii formalnych. Referendarz sądowy nadając klauzulę wykonalności, nie jest uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem¹³⁷, przy czym ów zakaz nie ma charakteru podmiotowego w tym sensie, że obowiązuje wyłącznie referendarza sądowego, a dotyczy dopuszczalności oceny ważności prawnej w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności w ogóle¹³⁸.

Zgodnie z treścią art. 781 § 1¹ k.p.c. czynności w sprawach o nadanie klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym, o których mowa w art. 777 § 1, może wykonywać referendarz sądowy. Chodzi tu o tytuły egzekucyjne w postaci: orzeczenia sądu lub referendarza sądowego prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu; ugodę zawartą przed sądem; inne orzeczenia, ugody i akty, które z mocy ustawy podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, oraz akty notarialne, w których poddano się egzekucji.

Obecna treść przepisu nie rodzi już wątpliwości, czy wyraża on ogólne upoważnienie do wykonywania przez referendarzy sądowych wszystkich czynności w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności, czy też tylko umocowuje ich do nadawania klauzuli wykonalności¹³⁹.

Do kompetencji referendarzy sądowych należą również:

- wydawanie postanowienia o wydaniu zaświadczenia na potrzeby uznania lub wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej orzeczenia objętego zakresem zastosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz

¹³⁶ T. Partyk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Art. 506–1217. Tom II*, red. O.M. Piskowska, LEX/el. 2025.

¹³⁷ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 159.

¹³⁸ Por. uchwała SN z dnia 7.03.2008 r., III CZP 155/07, Lex.

¹³⁹ Więcej na ten temat M. Walasik, *Czynności referendarza sądowego w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 1, s. 130–136.

ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych¹⁴⁰ – art. 795¹⁰ § 1 w związku z § 4 k.p.c.;

- wydawanie postanowienia o wydaniu zaświadczenia na potrzeby wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej ugody sądowej lub pozasądowej zatwierdzonej przez sąd objętej zakresem zastosowania rozporządzenia nr 1215/2012 (art. 795¹⁰ § 2 w związku z § 4 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia o wydaniu zaświadczenia na potrzeby wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej innego tytułu egzekucyjnego objętego zakresem zastosowania rozporządzenia nr 1215/2012 (art. 795¹⁰ § 3 w związku z § 4 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia o wydaniu wyciągu, na potrzeby uznania lub wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, z orzeczenia objętego zakresem zastosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych¹⁴¹ – art. 795¹² § 1 w związku z § 4 k.p.c.;
- wydawanie postanowienia o wydaniu wyciągu, na potrzeby wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, z ugody sądowej lub pozasądowej zatwierdzonej przez sąd objętej zakresem zastosowania rozporządzenia nr 4/2009 (art. 795¹² § 2 w związku z § 4 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia o wydaniu wyciągu, na potrzeby wykonania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, z tytułu wykonawczego zatwierdzonego przez sąd objętego zakresem zastosowania rozporządzenia nr 4/2009 (art. 795¹² § 3 w związku z § 4 k.p.c.)¹⁴².

Jeśli chodzi o postępowanie egzekucyjne, to pierwsze kompetencje przyznano referendarzom sądowym na mocy ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw¹⁴³. Nowe kompetencje obejmowały rozstrzyganie spraw dotyczących zbiegu egzekucji administracyjnej i sądowej (art. 773 § 11 k.p.c.) oraz wyjawienia majątku, bez możliwości stosowania środków przymusu (art. 920² k.p.c.). Zmiana stanowiła odpowiedź na głosy doktryny postulujące poszerzenie katalogu czynności wykonywanych przez referendarzy sądowych¹⁴⁴.

Aktualnie, zgodnie z treścią art. 759 § 1¹ k.p.c., referendarze sądowi mogą podejmować w postępowaniu egzekucyjnym wszelkie czynności zastrzeżone dla sądu, a zatem, co do zasady, tam, gdzie przepis przyznaje kompetencję sądowi jako organowi egzekucyjnemu, tam równocześnie dopuszczalne jest podjęcie danej czynności także przez referendarza są-

¹⁴⁰ Dz.Urz. UE L 351 z 20.12.2012 r.

¹⁴¹ Dz.Urz. UE L 7 z 10.01.2009 r.

¹⁴² Wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

¹⁴³ Dz.U. z 2011 r. Nr 233, poz. 1381.

¹⁴⁴ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 156.

dowego¹⁴⁵. Jednocześnie wspomniany przepis wyłącza z zakresu kompetencji referendarzy sądowych następujące czynności:

- stosowanie środków przymusu;
- orzekanie o ściągnięciu należności w trybie art. 873 k.p.c. (ściągnięcie sumy odpowiadającej jednej dziesiątej sumy oszacowania od nabywcy zwolnionego z obowiązku wpłacenia rękoi, który nie dopełnił obowiązku zapłaty ceny lub jej części w przepisany terminie);
- stwierdzenie wygaśnięcia skutków przybicia i utraty rękoi;
- prowadzenie spraw o egzekucję świadczeń niepieniężnych, z wyjątkiem wydania rzeczy ruchomej;
- prowadzenie spraw o egzekucję przez zarząd przymusowy;
- prowadzenie spraw o egzekucję poprzez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego.

Do szczegółowo wskazanych przez prawodawcę kompetencji referendarza sądowego w postępowaniu egzekucyjnym należą:

- wydawanie postanowienia o wydaniu na wniosek wierzyciela zaświadczenia o prawidłowości doręczenia wyroku zaocznego lub nakazu zapłaty albo – w przypadku ponownego doręczenia – że upłynął termin do wniesienia środka zaskarżenia (art. 820³ § 2 k.p.c.);
- sprawowanie nadzoru nad komorniczą licytacją publiczną podczas egzekucji z nieruchomości (art. 972 § 1 k.p.c.);
- wydawanie natychmiastowego rozstrzygnięcia w przedmiocie ustnej skargi na czynności komornika w toku licytacji (art. 986 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia co do przybicia w przypadku egzekucyjnej sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej (art. 986¹⁰ § 1 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia co do przybicia, wydane na posiedzeniu jawnym, w przypadku egzekucyjnej sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji (art. 987 k.p.c.)¹⁴⁶.

1.12. Sprawy o przyznanie państwowej kompensaty przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych

Na mocy ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych¹⁴⁷ ofiara czynu zabronionego, osoba dla niej najbliższa lub inna osoba uprawniona może ubiegać się o kompensatę, jeżeli czyn zabroniony został

¹⁴⁵ Ł. Zamojski, *Zakres czynności referendarza sądowego w postępowaniu egzekucyjnym i klauzulowym po zmianach Kodeksu postępowania cywilnego dokonanych na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r.*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2017, nr 3, s. 41–69.

¹⁴⁶ Wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

¹⁴⁷ Tekst jednolity Dz.U. z 2016 r. poz. 325.

popołniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na szkodę osoby mającej miejsce stałego pobytu na tym terytorium lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Kompensatę przyznaje się jedynie wówczas, gdy osoba uprawniona nie może uzyskać stosownej kwoty od sprawcy lub sprawców czynu zabronionego z tytułu ubezpieczenia lub ze środków pomocy społecznej, niezależnie od tego, czy sprawca lub sprawcy czynu zabronionego zostali ustalen. Wysokość kompensaty nie może przekroczyć 25 000 zł, a gdy ofiara poniosła śmierć – kwoty 60 000 zł. Organem orzekającym jest sąd rejonowy właściwy ze względu na miejsce stałego pobytu osoby uprawnionej. W postępowaniu przed organem orzekającym w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się przepisy k.p.c. o postępowaniu nieprocesowym (art. 2, art. 4, art. 5, art. 6 ust. 1, art. 8 ust. 1).

Nowelizacja ustawy z dnia 3 kwietnia 2009 r.¹⁴⁸ wprowadziła kompetencję referendarzy sądowych do wykonywania wszelkich czynności w sprawach o przyznanie kompensaty (art. 8 ust. 1 zdanie trzecie). Jednym z motywów wprowadzenia tej zmiany było uznanie spraw o kompensatę za sprawy o charakterze niespornym, bowiem materiał dowodowy w tych sprawach opiera się przede wszystkim na dokumentach przedstawionych przez wnioskodawcę. Z uwagi na to zbędne wydaje się kierowanie spraw o przyznanie kompensaty na posiedzenia jawne¹⁴⁹.

1.13. Czynności we wszystkich kategoriach spraw cywilnych

Jak wspomniano w pkt 1 tego rozdziału, zgodnie z treścią art. 47¹ k.p.c. referendarz sądowy może wykonywać czynności w postępowaniu cywilnym w przypadkach wskazanych w ustawie. W zakresie powierzonych mu czynności referendarz sądowy ma, zależnie od rodzaju podejmowanej czynności, prawa i obowiązki sądu albo przewodniczącego.

W literaturze podkreśla się, że w świetle art. 47¹ k.p.c. uprawnienia referendarza są wyjątkiem od dokonywania czynności przez sędziego. Trzeba jednak mieć na uwadze racjonalność ustawodawcy, gdyż często powierzenie kompetencji do dokonywania jedynie poszczególnych czynności, z pominięciem czynności je poprzedzających lub im towarzyszących, może prowadzić do tego, że instytucja referendarza sądowego nie spełni pokładanej w niej nadziei, polegającej na odciążeniu sędziów orzekających od dokonywania czynności powszechnych o mniejszej wadze procesowej¹⁵⁰. Przykładem może być opisana wyżej kwestia dokonywania przez referendarza wpisu w księdze wieczystej oraz zakładania i zamykania księgi wieczystej¹⁵¹.

¹⁴⁸ Dz.U. z 2009 r. Nr 79, poz. 665.

¹⁴⁹ M. Rojewski (red.), *Metodyka pracy referendarza sądowego...*, op. cit., s. 157.

¹⁵⁰ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 146.

¹⁵¹ Szerzej o tym T. Czech, *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz...*, op. cit.

I tak, w ramach postępowania rozpoznawczego procesowego i nieprocesowego (art. 13 § 2 k.p.c.) do zadań referendarzy sądowych należą:

- ustanawianie i odwoływanie kuratora dla strony niemającej zdolności procesowej, która nie ma przedstawiciela ustawowego, dla strony będącej osobą prawną, gdy w jej organie zachodzą braki uniemożliwiające jej reprezentację, albo dla strony będącej jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c., gdy brak jest osób uprawnionych do jej reprezentowania (art. 69 § 5 w związku z § 1 i 4 k.p.c.);
- zawiadamianie wnoszącego pismo o bezskuteczności czynności w przypadku niewnie- sienia pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 125 § 2² k.p.c.; art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130 § 7 k.p.c.);
- wzywanie do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia pisma procesowego i wyzna- czanie terminu (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130 § 1 k.p.c.);
- zarządzanie zwrotu pisma stronie po bezskutecznym upływie terminu (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130 § 2 k.p.c.);
- wzywanie strony do poprawienia lub uzupełnienia pisma procesowego, które powinno być wniesione na urzędowym formularzu, jeżeli nie zostało wniesione na takim for- mularzu lub nie może otrzymać prawidłowego biegu na skutek niezachowania innych warunków formalnych (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130¹ § 1¹ k.p.c.);
- zarządzanie zwrotu pisma w razie bezskutecznego upływu terminu lub ponow- nego złożenia pisma dotkniętego brakami (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130¹ § 2 k.p.c.);
- zarządzanie zwrotu, bez wezwania o uiszczenie opłaty, pisma wniesionego przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, które nie zostało należycie opłacone, jeżeli pismo podlega opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130² § 1 k.p.c.);
- wzywanie do uiszczenia należnej opłaty lub jej uzupełnienia (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130³ § 2 k.p.c.);
- wzywanie do wniesienia lub uzupełnienia zaliczki (art. 130⁵ k.p.c. w związku z art. 130⁴ § 2 k.p.c.);
- ustanawianie kuratora, jeżeli wnioskodawca uprawdopodobni, że miejsce pobytu strony nie jest znane (art. 144 § 4 w związku z § 1 k.p.c.);
- przeprowadzanie przed ustanowieniem kuratora stosownego dochodzenia w celu ustalenia miejsca zamieszkania lub pobytu pozwanego w sprawach o roszczenia ali- mentacyjne, jak również w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka i związane z tym roszczenia (art. 144 § 4 w związku z § 1 k.p.c.);
- ogłaszanie publiczne o ustanowieniu kuratora (art. 144 § 4 w związku z § 2 k.p.c.);

- uzależnianie skuteczności doręczenia postanowienia o ustanowieniu kuratora dla nieobecnego od upływu oznaczonego terminu od chwili wywieszenia obwieszczenia w budynku sądowym (art. 144 § 4 w związku z § 3 k.p.c.);
- prowadzenie spotkania informacyjnego dotyczącego polubownych metod rozwiązywania sporów (art. 183⁸ § 4 k.p.c.);
- stwierdzanie prawomocności orzeczenia na wniosek strony w sądzie pierwszej instancji, a dopóki akta sprawy znajdują się w sądzie drugiej instancji – w tym sądzie (art. 364 § 2 w związku z § 1 k.p.c.);
- wykonywanie czynności związanych z nadawaniem biegu apelacji (art. 373 § 2 k.p.c.) i zażaleniu (art. 373 § 2 k.p.c. w związku z art. 397 § 1¹ k.p.c. w związku z art. 397 § 3 k.p.c.; art. 373 § 2 k.p.c. w związku z art. 394^{1a} § 1¹ w związku z art. 397 § 3 k.p.c.);
- wydawanie postanowienia o stwierdzeniu zasadności skargi na orzeczenie lub zarządzenie referendarza sądowego i, w miarę potrzeby, wydawanie ponownego orzeczenia (art. 398²² § 4 i 7 k.p.c.);
- przedstawianie sprawy sądowi w razie uznania, że skarga na orzeczenie lub zarządzenie referendarza podlega odrzuceniu (art. 398²² § 5 i 7 k.p.c.)¹⁵².

Referendarz sądowy w sprawach cywilnych jest również wyposażony w szereg kompetencji odnoszących się do kosztów sądowych. Po myśli art. 108 § 1 k.p.c. sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Sąd może jednak rozstrzygnąć jedynie o zasadach poniesienia przez strony kosztów procesu, pozostawiając szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu. Wówczas, po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, referendarz sądowy w sądzie pierwszej instancji wydaje postanowienie, w którym dokonuje szczegółowego wyliczenia kosztów obciążających strony.

W świetle ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (dalej: u.k.s.c.)¹⁵³ referendarze są uprawnieni także do orzekania w przedmiocie:

- zwrotu opłaty (art. 82 u.k.s.c.);
 - ustalania należności świadków, biegłych, tłumaczy i stron (art. 93 u.k.s.c.);
 - odraczania lub rozkładania na raty należności sądowych (art. 125 u.k.s.c.).
- Odnosnie do tego ostatniego rodzaju czynności w literaturze podnosi się niekiedy wątpliwość, czy ich powierzenie referendarzowi sądowemu znajduje praktyczne uzasadnienie. Może się bowiem okazać (w razie wniesienia skargi), że i tak wymagają one zaangażowania sądu (sędziego). Wprowadzenie instytucji referendarza sądowego miało zaś służyć odciążeniu sędziów¹⁵⁴.

¹⁵² Wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

¹⁵³ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 1228.

¹⁵⁴ M. Uliasz, [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, wyd. IV, red. P. Feliga, Warszawa 2024, art. 125.

Referendarz jest uprawniony także do dokonywania czynności w zakresie zwalniania od kosztów sądowych, jeżeli zostały przewidziane w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (art. 118 u.k.s.c.). Obejmuje to w szczególności:

- rozpoznawanie wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych, łącznie z możliwością oddalenia lub odrzucenia takiego wniosku (art. 107 u.k.s.c.);
- skazanie na grzywnę strony, która chcąc uzyskać zwolnienie od kosztów sądowych, świadomie podała nieprawdziwe dane o swojej sytuacji (art. 111 u.k.s.c.);
- odebranie przyrzeczenia od osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów sądowych – zarządzenie stosownego dochodzenia, jeżeli na podstawie okoliczności sprawy lub oświadczeń strony przeciwnej powzięto wątpliwości co do rzeczywistego stanu majątkowego strony domagającej się zwolnienia lub z niego korzystającej (art. 102 ust. 3 u.k.s.c.);
- zwrot wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych (art. 102 ust. 2 i 4 u.k.s.c. i art. 130 § 1 k.p.c.)¹⁵⁵.

K. Gonera wyraziła ciekawy pogląd, że „powierzenie także referendarzom sądowym – obok sędziów – czynności w postępowaniu incydentalnym dotyczącym zwalniania od kosztów sądowych stanowi krok w stronę wyprowadzenia tej materii z sądu, a nawet poza resort sprawiedliwości. W przyszłości o zwolnieniu od kosztów sądowych – w konsekwencji także o przyznaniu ubogiej stronie pomocy prawnej świadczonej z urzędu przez profesjonalnego pełnomocnika – powinien decydować nie sąd (sędzia), lecz inny organ państwowy lub samorządowy, np. instytucja pomocy (opieki) społecznej. «Prawo ubogich» (obejmujące zwolnienie strony od obowiązku ponoszenia kosztów sądowych oraz pokrywania kosztów pomocy prawnej udzielonej przez profesjonalnego pełnomocnika) jest bowiem rodzajem pomocy społecznej świadczonej przez państwo (ze środków budżetowych państwa) osobom ubogim, które takiej pomocy wymagają. Zanim to się stanie, orzekanie o zwolnieniu od kosztów sądowych pozostało – przynajmniej na razie – w sądzie, jednakże czynności w postępowaniu dotyczącym zwolnienia od kosztów powierzono także referendarzom sądowym. Zwolnienie od kosztów sądowych nie jest wymierzaniem sprawiedliwości w dosłownym sensie, lecz raczej czynnością z dziedziny administrowania środkami budżetowymi, może być zatem powierzone referendarzom sądowym jako wysoko wykwalifikowanym urzędnikom sądowym, z zapewnieniem stronie możliwości wniesienia skargi na orzeczenie referendarza do sądu”¹⁵⁶.

Wydaje się, że po kilkunastu latach i w dobie daleko posuniętej (a na pewno znacznie dalej niż w sądownictwie) informatyzacji administracji publicznej, w tym Krajowej Administracji

¹⁵⁵ A.M. Arkuszewska, 1.3. *Uprawnienia referendarza sądowego do orzekania o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, [w:] *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.

¹⁵⁶ K. Gonera, [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, wyd. IV, Warszawa 2011, art. 118.

Skarbowej, oraz szerokiego dostępu do cyfrowych wyprowadzenie kwestii decydowania o zwolnieniu od kosztów sądowych poza strukturę sądownictwa powszechnego jawi się jako postulat szczególnie wart rozważenia.

Koncepcja ta idzie zresztą w parze z poglądem wyrażonym przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 1 grudnia 2008 r.¹⁵⁷ Trybunał w uzasadnieniu wyroku stwierdził, że nie ma przeszkód, aby ustawodawca, w ramach przysługującej mu swobody legislacyjnej, powierzył orzekanie w tym zakresie organom, które nie sprawują wymiaru sprawiedliwości. Dla zagwarantowania jednostce prawa do sądu konieczne, ale jednocześnie i wystarczające, będzie zapewnienie jej możliwości zaskarżenia takiego rozstrzygnięcia organu niesądowego do sądu powszechnego lub administracyjnego, który w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych orzeknie ostatecznie¹⁵⁸.

Zgodnie z art. 123 § 2 k.p.c. postanowienie o ustanowieniu albo odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego może wydać także referendarz sądowy. Referendarz sądowy nie może wydać natomiast postanowienia o cofnięciu (odwołaniu) ustanowionego adwokata lub radcy prawnego, gdyż ustawodawca wyraźnie wyłączył to z jego kompetencji, określając, że może on tylko ustanowić pełnomocnika lub odmówić jego ustanowienia¹⁵⁹. Co więcej, porównanie treści art. 118 u.k.s.c. i art. 123 § 2 k.p.c. prowadzi do wniosku, że kompetencja referendarza nie obejmuje tutaj również:

- zarządzenia dochodzenia, o którym mowa w art. 119¹ k.p.c.;
- zwolnienia pełnomocnika z urzędu z obowiązku zastępowania strony (art. 118 § 3 k.p.c.);
- zwrócenia się o wyznaczenie innego adwokata lub radcy prawnego do dokonywania czynności poza siedzibą sądu (art. 118 § 4 k.p.c.)¹⁶⁰.

Zasadne natomiast jest przyjęcie, że w aktualnym stanie prawnym referendarz sądowy jest uprawniony do pozostawienia bez rozpoznania kolejnego wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych (art. 117² § 2 k.p.c.). Jest to bowiem czynność – zarządzenie o charakterze bardziej technicznym, porządkującym (art. 47¹ k.p.c.).

2. Postępowanie karne

Referendarze sądowi zyskali szerokie kompetencje do wykonywania czynności w postępowaniu karnym na mocy ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks po-

¹⁵⁷ Wyrok TK z 1.12.2008 r., P 54/07.

¹⁵⁸ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20082181400/T/D20081400TK.pdf> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

¹⁵⁹ A.M. Arkuszewska, 2.4. *Orzeczenia przedstanowcze i zarządzenia*, [w:] *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.

¹⁶⁰ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 154.

stępowania karnego (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.¹⁶¹; dalej: k.p.k.) oraz niektórych innych ustaw¹⁶², która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r. Tradycyjnie celem nowelizacji było zmniejszenie obciążenia sędziów w zakresie podejmowania rozstrzygnięć i wykonywania czynności niezwiązanych ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości.

W uzasadnieniu projektu rzeczowej ustawy wskazano, że jest to wyjście naprzeciw postulatom wskazującym, że udział w postępowaniu karnym referendarzy sądowych, poprzez wykonywanie zadań z zakresu ochrony prawnej, byłby istotnym instrumentem usprawnienia tego postępowania i odciążenia sędziów od czasochłonnych, chociaż nieskomplikowanych pod względem prawnym, czynności, które nie stanowią „wymiaru sprawiedliwości” w rozumieniu art. 175 Konstytucji RP, a w dużej części mają charakter administracyjno-organizacyjny. Propozycja zmiany k.p.k. w tym zakresie, z jednej strony, ma na celu w miarę pełne wykorzystanie możliwości, jakie daje powołany przepis art. 2 § 2 u.s.p., natomiast z drugiej – uwzględnia konstytucyjny wymóg sprawowania sprawiedliwości jedynie przez sądy i sędziów (art. 175 ust. 1 i art. 178 ust. 1 Konstytucji RP)¹⁶³.

Ogólne uregulowanie pozycji referendarza sądowego na gruncie procedury karnej zawarto w art. 93a § 1 k.p.k., który stanowi, że w wypadkach określonych w ustawie referendarz może wydawać postanowienia lub zarządzenia. Przepis ten niejako przenosi na grunt postępowania karnego uregulowanie art. 47¹ k.p.c., przy czym uprawnienia referendarza sądowego wynikać mają z wyraźnego ich przekazania w drodze konkretnego przepisu ustawy, a nie z dorozumianego istnienia kompetencji. Ma to chronić przed wkraczaniem referendarza sądowego w zakres zastrzeżony do kompetencji sędziów. Dodatkowo, w art. 93a § 2 k.p.k. rozszerzono kompetencje referendarza sądowego o wydawanie wszystkich poleceń, jakie wydawać może sąd¹⁶⁴. Określenie zadań referendarzy sądowych w odrębnym przepisie miało ponadto na celu umożliwienie jego stosowania także w postępowaniu wykonawczym, bez potrzeby zmiany ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy¹⁶⁵ (dalej: k.k.w.). Odpowiednie stosowanie art. 93a § 1 k.p.k. w postępowaniu wykonawczym stanowi podstawę do wydawania przez referendarzy poleceń nie tylko Policji lub innym organom, ale też skazanym (np. art. 44, art. 60, art. 79 § 1, art. 199, art. 206 § 1 k.k.w.), a także do wydawania w tym postępowaniu postanowień i zarządzeń o charakterze procesowym¹⁶⁶.

¹⁶¹ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 46.

¹⁶² Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

¹⁶³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 870, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=870> (data dostępu: 20 października 2025 r.).

¹⁶⁴ M. Kuźmnik, *Referendarz sądowy w sprawach karnych*, „Iustitia” 2015, nr 3(21).

¹⁶⁵ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 911.

¹⁶⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 870, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=870> (data dostępu: 20 października 2025 r.).

2.1. Postępowanie karne *sensu stricte* (w sprawach o przestępstwa)

Referendarz sądowy w procesie karnym działa zawsze jednoosobowo. Forum właściwym do wydawania decyzji przez referendarza sądowego jest posiedzenie (art. 95 § 2 k.p.k.), które jest niejawne dla publiczności (por. art. 96 § 2 k.p.k.). Przed wydaniem orzeczenia na posiedzeniu, jeżeli zachodzi taka potrzeba, referendarz sądowy może dokonać sprawdzenia okoliczności faktycznych, jednakże z wyjątkiem czynności wymagającej przeprowadzenia dowodu (art. 97 *in fine* k.p.k.). Zgodnie z art. 93a § 3 k.p.k. od postanowień i zarządzeń wydanych przez referendarza sądowego może być wniesiony sprzeciw, który przysługuje stronom, a także osobie, której postanowienie bezpośrednio dotyczy, chyba że ustawa stanowi inaczej. Sprzeciw ma skutek kasatoryjny, co oznacza, że w razie wniesienia sprzeciwu postanowienie lub zarządzenie traci moc¹⁶⁷.

W literaturze dokonuje się niekiedy podziału czynności wykonywanych przez referendarzy sądowych na następujące grupy¹⁶⁸:

- 1) wydawanie postanowień i zarządzeń,
- 2) skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego,
- 3) wydawanie poleceń Policji i innym organom,
- 4) nadawanie klauzuli wykonalności,
- 5) wyznaczenie obrońcy,
- 6) odtworzenie akt sprawy,
- 7) osobisty udział w przeprowadzaniu czynności procesowych,
- 8) umorzenie lub zawieszenie postępowania karnego.

Do grupy pierwszej (wydawanie postanowień i zarządzeń) zalicza się:

- wydawanie zarządzeń w przedmiocie wezwania do usunięcia braku pisma procesowego w terminie 7 dni, jeżeli pismo nie odpowiada wymaganiom formalnym, a brak jest tego rodzaju, że pismo nie może otrzymać biegu, albo brak polega na niezłożeniu należytych opłat lub upoważnienia do podjęcia czynności procesowej oraz w przedmiocie uznania pisma za bezskuteczne, jeżeli braków nie uzupełniono w terminie (art. 120 § 1 i 2 k.p.k.);
- wydawanie zarządzeń w przedmiocie wniosku o wydanie odpłatnie kopii dokumentów z akt sprawy oraz uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy (art. 156 § 2 k.p.k.);
- składanie rzeczy do depozytu sądowego (art. 231 k.p.k.);
- wydawanie w postępowaniu sądowym postanowienia o sprzedaży przedmiotów ulegających szybkiemu zniszczeniu lub takich, których przechowywanie byłoby połączone

¹⁶⁷ K. Dudka, *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego...*, op. cit., s. 6.

¹⁶⁸ B. Oręziak, *Kompetencje referendarza sądowego w polskiej procedurze karnej – analiza de lege lata*, „Młody Jurysta” 2017, nr 1, s. 60–68.

- z niewspółmiernymi kosztami lub nadmiernymi trudnościami albo powodowałyby znaczne obniżenie wartości rzeczy (art. 232 k.p.k.);
- wydawanie postanowienia o zarządzeniu zniszczenia w całości lub w części pozostałych ilości przedmiotów lub substancji zbędnych do przeprowadzenia badań oraz o miejscu i czasie przechowywania ich pozostałej części w ilości niezbędnej do przeprowadzenia badań (art. 232a § 2 i 3 k.p.k.);
 - wydawanie zarządzenia o doręczeniu aktu oskarżenia oskarżonemu wraz z wezwaniem do składania wniosków dowodowych (art. 338 k.p.k.);
 - odmowę przyjęcia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku (art. 422 § 4 k.p.k.);
 - zwalnianie osoby w całości lub w części od wyłożenia kosztów podlegających uiszczeniu przy wnoszeniu pisma procesowego, jeżeli wykazała ona, że ze względu na jej sytuację rodzinną, majątkową i wysokość dochodów wyłożenie ich byłoby zbyt uciążliwe (art. 623 k.p.k.);
 - wydawanie orzeczenia o kosztach procesu, gdy zachodzi konieczność dodatkowego ustalenia ich wysokości, po wydaniu orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie (art. 626 § 2 k.p.k.).

Grupa druga (skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego) jest związana z treścią art. 23a k.p.k., zgodnie z którym referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, może skierować, z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego, sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym.

Trzecia grupa (wydawanie poleceń Policji i innym organom) obejmuje specyficzną formę imperatywnego oświadczenia woli, które w nauce procesu karnego jest wyróżniane obok decyzji procesowych. Istotną cechą odróżniającą polecenie jako formę oświadczenia władczego od decyzji jest to, iż polecenia mają zastosowanie wyłącznie w stosunkach procesowych zachodzących pomiędzy organami procesowymi i nie wywołują bezpośrednich skutków procesowych w sytuacji procesowej stron procesowych i innych uczestników postępowania. Zgodnie z art. 15 § 1 i art. 93 § 4 k.p.k. polecenia mogą być wydawane również przez referendarzy sądowych, a ich adresatami są Policja oraz inne organy prowadzące postępowanie przygotowawcze¹⁶⁹.

W ramach grupy czwartej (nadawanie klauzuli wykonalności) można wyróżnić nadawanie klauzuli wykonalności orzeczeniu podlegającemu wykonaniu w drodze egzekucji oraz ugodzie zawartej przed sądem lub referendarzem sądowym, a także ugodzie zawartej w postępowaniu mediacyjnym (art. 107 § 1 i 2 k.p.k.) oraz odmowę nadania klauzuli wykonalności

¹⁶⁹ K. Woźniewski, 6.4.4.3.4.4. *Polecenie*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Tom X. Postępowanie przygotowawcze*, red. P. Hofmański, R.A. Stefański, Warszawa 2016.

ugodzie zawartej przed mediatorem, w całości lub w części, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa (art. 107 § 3 k.p.k.).

Grupa piąta (wyznaczenie obrońcy) dotyczy ustanawiania obrońcy z urzędu w sprawie, w której oskarżony musi mieć obrońcę i korzysta z obrony z wyboru, gdy obrońca lub oskarżony wypowiada stosunek obrończy, a oskarżony nie powołał obrońcy z wyboru (art. 378 § 1 k.p.k.), oraz wyznaczenia innego obrońcy (pełnomocnika) do dokonania czynności, jeżeli czynności należy dokonać poza siedzibą lub miejscem zamieszkania obrońcy z urzędu (art. 84 § 2 k.p.k.). Warto w tym miejscu zauważyć, że zgodnie z art. 176 § 1 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (dalej: k.k.s.)¹⁷⁰ referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza nieobecnemu oskarżonemu obrońcę z urzędu. Jest to jedyna czynność w ramach postępowania karnoskarbowego, do której wykonywania upoważniono referendarza sądowego.

Szóstą grupę (odtworzenie akt sprawy) tworzą następujące czynności:

- wzywanie strony do złożenia w oznaczonym terminie wniosków co do sposobu odtworzenia akt sprawy oraz przedstawienia dokumentów umożliwiających ich odtworzenie (art. 162 k.p.k.),
- wzywanie osoby posiadającej potrzebne dokumenty do ich przedstawienia sądowi (art. 163 k.p.k.).

Grupa siódma (osobisty udział w przeprowadzaniu czynności procesowych) odwołuje się do treści art. 97 k.p.k. Jeżeli zachodzi potrzeba sprawdzenia okoliczności faktycznych przed wydaniem orzeczenia na posiedzeniu, sąd może zwrócić się do referendarza sądowego o wykonanie określonej czynności, a jeżeli czynność ta nie wymaga przeprowadzenia dowodu, może ją wykonać także referendarz sądowy. Chodzi tutaj o fizyczne sprawdzenie powstałych w toku postępowania potrzeb sprawdzenia danych okoliczności faktycznych. Ponadto, referendarz sądowy może być obecny w miejscu składania zeznań lub wyjaśnień przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (art. 177 k.p.k., art. 390 k.p.k.), a w trybie przyspieszonym bierze udział we wszystkich czynnościach sądowych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, w miejscu przebywania sprawcy (art. 517b k.p.k.)¹⁷¹.

Wreszcie grupa ósma (umorzenie lub zawieszenie postępowania karnego) odnosi się do czynności mających najdonioślejszy wpływ na cały proces, włącznie z jego zakończeniem. Referendarz sądowy jest uprawniony do wydania postanowienia o:

- umorzeniu postępowania karnego w razie odstąpienia oskarżyciela posiłkowego od oskarżenia (art. 57 k.p.k.);

¹⁷⁰ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 633.

¹⁷¹ B. Oręziak, *Kompetencje referendarza sądowego...*, op. cit., s. 66–67.

- umorzeniu postępowania karnego w razie pojednania stron (art. 492 k.p.k.);
- zawieszeniu postępowania karnego w razie śmierci oskarżyciela prywatnego (art. 61 k.p.k.)¹⁷².

2.2. Postępowanie w sprawach o wykroczenia

W zakresie spraw wykroczeniowych za punkt wyjścia do rozważań o kompetencjach referendarzy sądowych należy przyjąć treść art. 32 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia¹⁷³ (dalej: k.p.s.w.). Przepis ten stanowi, że postanowienia i zarządzenia może wydawać także referendarz sądowy, gdy ustawa to przewiduje. Jest to konstrukcja analogiczna do tej ustanowionej w art. 93a k.p.k. Uprawnienia referendarza sądowego wynikać mają zatem z wyraźnego ich przekazania w drodze konkretnego przepisu ustawy, a nie z dorozumianego istnienia kompetencji.

W nauce prawa wskazuje się, że powierzone referendarzowi sądowemu czynności w postępowaniach w sprawach o wykroczenia nie są sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości i ich spełnianie przez tego urzędnika nie budzi wątpliwości w zakresie zgodności z Konstytucją RP¹⁷⁴. Upoważnienie sędziów i referendarzy sądowych do wykonywania tego samego rodzaju zadań z zakresu ochrony prawnej nie narusza prawa do sądu, ponieważ Konstytucja RP nie wyklucza możliwości powierzenia przez ustawodawcę urzędnikowi sądowemu zadań w ramach rozstrzygania sporów o prawo¹⁷⁵.

Większość czynności, do wykonywania których upoważniono referendarzy sądowych w sprawach wykroczeniowych, jest odpowiednikiem czynności, które mogą oni podejmować jako uprawnieni na gruncie k.p.k. Część kompetencji referendarzy sądowych w sprawach o wykroczenia wynika z odesłania do poszczególnych przepisów k.p.k. I tak, na gruncie k.p.s.w. referendarz sądowy może:

- wyznaczać obrońcę z urzędu (art. 23 § 1 k.p.s.w.);
- zawiadamiać oskarżyciela publicznego o wniosku o ukaranie wniesionym przez pokrzywdzonego jako oskarżyciela posiłkowego (art. 27 § 4 k.p.s.w.);
- umorzyć postępowanie z powodu odstąpienia od oskarżenia przez oskarżyciela posiłkowego konkurencyjnego lub subsydiarnego (art. 28 § 1 k.p.s.w.);
- zawiesić postępowanie z powodu śmierci oskarżyciela posiłkowego konkurencyjnego lub subsydiarnego (art. 31 § 1 k.p.s.w.);

¹⁷² Pełny wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

¹⁷³ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 860.

¹⁷⁴ M. Sztorc, 6. *Postępowanie w sprawach o wykroczenia*, [w:] *Status prawny referendarza sądowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.

¹⁷⁵ K. Dudka, *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego...*, op. cit., s. 27.

- umorzyć postępowanie z powodu śmierci oskarżyciela posiłkowego konkurencyjnego lub subsydiarnego w przypadku, gdy w jego prawa nie wstąpi osoba najbliższa (art. 31 § 1 k.p.s.w.);
- asystować w postępowaniu przyspieszonym w przypadku odstąpienia od przymusowego doprowadzenia sprawcy do sądu we wszystkich czynnościach sądowych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, w miejscu przebywania sprawcy (art. 92a pkt 2 k.p.s.w.);
- kierować sprawy do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym (art. 23a § 1 k.p.k. w związku z art. 8 § 1 k.p.s.w.);
- wyznaczyć innego obrońcę lub pełnomocnika do dokonania czynności, jeżeli czynności należy dokonać poza siedzibą lub miejscem zamieszkania obrońcy z urzędu (art. 84 § 2 k.p.k. w związku z art. 24 § 2 k.p.s.w. oraz art. 84 § 2 k.p.k. w związku z art. 30 § 2 k.p.s.w.);
- wydawać zarządzenia w przedmiocie wniosku o wydanie odpłatnie kopii dokumentów z akt sprawy oraz uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy (art. 156 § 2 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.s.w.);
- wzywać strony do złożenia w oznaczonym terminie wniosków co do sposobu odtworzenia akt sprawy oraz przedstawienia dokumentów umożliwiających ich odtworzenie (art. 162 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.s.w.);
- wzywać osoby posiadające potrzebne dokumenty do ich przedstawienia sądowi (art. 163 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.s.w.);
- w postępowaniu przed sądem brać udział w miejscu przebywania świadka w czynności przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (art. 177 § 1a k.p.k. w związku z art. 41 § 1 k.p.s.w.);
- składać rzeczy do depozytu sądowego (art. 231 k.p.k. w związku z art. 44 § 5 k.p.s.w.);
- wydać postanowienie o sprzedaży przedmiotów ulegających szybkiemu zniszczeniu lub takich, których przechowywanie byłoby połączone z niewspółmiernymi kosztami lub nadmiernymi trudnościami albo powodowałoby znaczne obniżenie wartości rzeczy (art. 232 k.p.k. w związku z art. 44 § 5 k.p.s.w.);
- wydać postanowienie o zarządzeniu zniszczenia w całości lub w części pozostałych ilości przedmiotów lub substancji zbędnych do przeprowadzenia badań oraz o miejscu i czasie przechowywania ich pozostałej części w ilości niezbędnej do przeprowadzenia badań (art. 232a § 2 i 3 k.p.k. w związku z art. 44 § 5 k.p.s.w.);
- ustanowić obrońcę z urzędu w sprawie, w której oskarżony musi mieć obrońcę i korzysta z obrony z wyboru, gdy obrońca lub oskarżony wypowiada stosunek obrończy, a oskarżony nie powołał obrońcy z wyboru (art. 378 § 1 k.p.k. w związku z art. 78 k.p.s.w.);

- odmówić przyjęcia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku (art. 422 § 4 k.p.k. w związku z art. 82 k.p.s.w.);
- dokonywać sprawdzenia okoliczności faktycznych przed wydaniem orzeczenia na posiedzeniu, jeżeli czynność nie wymaga przeprowadzenia dowodu (art. 97 k.p.k. w związku z art. 32 § 5 k.p.s.w.);
- nadawać klauzulę wykonalności orzeczeniu podlegającemu wykonaniu w drodze egzekucji oraz ugodzie zawartej przed sądem lub referendarzem sądowym, a także ugodzie zawartej w postępowaniu mediacyjnym (art. 107 § 1 i 2 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.s.w.);
- odmówić nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem, w całości lub w części, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa (art. 107 § 3 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.s.w.);
- wydawać zarządzenia w przedmiocie wezwania do usunięcia braku pisma procesowego w terminie 7 dni, jeżeli pismo nie odpowiada wymaganiom formalnym, a brak jest tego rodzaju, że pismo nie może otrzymać biegu, albo brak polega na niezłożeniu należitych opłat lub upoważnienia do podjęcia czynności procesowej oraz w przedmiocie uznania pisma za bezskuteczne, jeżeli braków nie uzupełniono w terminie (art. 120 § 1 i 2 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.s.w.);
- zwolnić osobę w całości lub w części od wyłożenia kosztów podlegających uiszczeniu przy wnoszeniu pisma procesowego, jeżeli wykazała ona, że ze względu na jej sytuację rodzinną, majątkową i wysokość dochodów wyłożenie ich byłoby zbyt uciążliwe (art. 623 k.p.k. w związku z art. 121 § 1 k.p.s.w.);
- wydać orzeczenie o kosztach procesu, gdy zachodzi konieczność dodatkowego ustalenia ich wysokości, po wydaniu orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie (art. 626 § 2 k.p.k. w związku z art. 121 § 1 k.p.s.w.)¹⁷⁶.

W drodze odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego referendarz sądowy jest uprawniony do nadania klauzuli wykonalności co do roszczeń cywilnych i zarządzania wydawania kserokopii i uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy (art. 107, art. 156 § 2 i 3 k.p.k. w związku z art. 38 § 1 k.p.w.)¹⁷⁷.

2.3. Postępowanie karne wykonawcze

Wyposażenie referendarzy sądowych w kompetencje do wykonywania czynności w postępowaniu karnym wykonawczym stanowiło odpowiedź na postulaty formułowane w doktrynie. W literaturze przedmiotu wskazywano bowiem, że skoro celem wprowadzenia instytucji

¹⁷⁶ Pełny wykaz autorstwa M. Iwańskiego na stronie <https://referendarz.pl>.

¹⁷⁷ M. Sztorc, 6. *Postępowanie w sprawach o wykroczenia*, op. cit.

referendarzy sądowych do polskiego porządku prawnego było ograniczenie liczby pozasądowych zadań wykonywanych przez sędziów, a w postępowaniu wykonawczym w kwestiach nieuregulowanych w Kodeksie karnym wykonawczym (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.; dalej: k.k.w.)¹⁷⁸ stosuje się odpowiednio przepisy k.p.k. (art. 1 § 2 k.k.w.), to w postępowaniu karnym wykonawczym referendarz sądowy może dokonywać, bez naruszania zasady sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez niezawisłe sądy, całego szeregu czynności dotychczas zarezerwowanych wyłącznie dla sądu¹⁷⁹.

Zgodnie z treścią art. 2 pkt 2a k.k.w. referendarz sądowy jest organem postępowania wykonawczego. Przepis ten pojawił się w k.k.w. na mocy ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁸⁰.

W uzasadnieniu projektu ustawy wskazano, że przedstawiciele sądownictwa i środowiska sędziowskiego wyrazili obawy wynikające z nadmiernego zakresu kognicji sędziów w postępowaniu wykonawczym, postulując jednocześnie zarezerwowanie dla nich jedynie najważniejszych, związanych z ochroną podstawowych wolności skazanego, decyzji procesowych, przy pozostawieniu pozostałych czynności innym organom, w szczególności referendarzom sądowym. Czynności te są przez k.k.w. w znacznej mierze przekazywane sądom, podczas gdy nie wymagają wydawania żadnych decyzji procesowych. Redukcja udziału sędziów w procesie orzekania na etapie postępowania wykonawczego umożliwi im skoncentrowanie się na rozpoznawaniu spraw o przestępstwa, tym bardziej że w tym właśnie zakresie w wielu sądach istnieją znaczne zaległości. Przekazanie referendarzom sądowym rozpoznawania w postępowaniu wykonawczym spraw przyczyni się do racjonalizacji organizacji pracy sądów, stworzy warunki do specjalizacji, odciąży sędziów od zadań niewymagających ich zaangażowania oraz w konsekwencji wpłynie na skrócenie czasu trwania postępowań karnych¹⁸¹.

Motywy wprowadzenia referendarzy sądowych do postępowania karnego wykonawczego ocenić należy zatem jako konsekwentne poszerzanie ich kompetencji w imię skracania czasu rozpatrywania spraw oraz odciążania sędziów od podejmowania czynności niestanowiących sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Warto zwrócić uwagę, że spośród omówionych dotychczas aktów prawnych – również tych z zakresu postępowania cywilnego – k.k.w. jest jedynym, który wprost wskazuje referendarza sądowego jako organ postępowania. Umieszczenie referendarza sądowego zaraz po sędzie penitencjarnym odzwierciedla jego znaczenie w tym postępowaniu w zakresie przyznanych mu kompetencji. Nadrzędna rola pozostawiona jest sądowi pierwszej instancji lub innemu

¹⁷⁸ Tekst jednolity Dz.U. z 2025 r. poz. 911.

¹⁷⁹ K. Dudka, *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego...*, op. cit., s. 12.

¹⁸⁰ Dz.U. z 2016 r. poz. 437.

¹⁸¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 27 stycznia 2016 r., Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 207, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> (data dostępu: 22 października 2025 r.).

sądowi równorzędnemu. Zgodnie z art. 18a k.k.w. w postępowaniu wykonawczym czynności zastrzeżone dla sądu lub sędziego mogą być wykonywane przez referendarza sądowego (w formie postanowień i zarządzeń), z wyłączeniem:

- spraw zastrzeżonych dla sądu penitencjarnego oraz sędziego penitencjarnego;
- spraw dotyczących wykonania kary pozbawienia wolności;
- zarządzania wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności;
- rozstrzygania wątpliwości co do wykonania orzeczenia sądu lub zarzutów co do obliczenia kary;
- spraw, o których mowa w rozdziałach VI i XV-XX (zatarcie skazania, tymczasowe aresztowanie, umieszczanie tymczasowo aresztowanych i skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w wydzielonych pomieszczeniach lub pomieszczeniach dla osób zatrzymanych, część wojskowa k.k.w.);
- wydawania postanowień w sprawach, o których mowa w rozdziałach XII i XIII (środki karne, środki zabezpieczające).

VI. Możliwości przeniesienia dodatkowych kategorii czynności lub spraw do kompetencji referendarzy sądowych sądów powszechnych.

Uwagi *de lege ferenda*

Instytucja referendarza sądowego została wprowadzona do struktury sądownictwa powszechnego nie tylko w celu odciążenia sędziów od czynności o charakterze technicznym czy administracyjnym, ale przede wszystkim, żeby zmniejszyć obciążenie sędziów w merytorycznym rozpoznawaniu spraw o charakterze masowym oraz spraw incydentalnych pojawiających się w toku postępowania cywilnego, a z czasem i karnego¹⁸². Drugim, równie ważnym powodem było zmniejszenie zaległości w poszczególnych kategoriach spraw, a tym samym zagwarantowanie obywatelom realnego prawa do sądu i rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

Te dwie zasadnicze motywacje nieustannie przyświecają ustawodawcy przy systematycznym rozwijaniu katalogu czynności powierzonych referendarzom sądowym. Skrócenie czasu rozpatrywania spraw i odciążenie sędziów wybijają się na pierwszy plan niemal w każdym uzasadnieniu projektów zmian legislacyjnych, poszerzających kompetencje referendarzy sądowych.

Jednocześnie rozszerzanie kompetencji referendarza sądowego nie wpłynęło na zakres kompetencji sądu w ten sposób, że wszystkie czynności, których może dokonywać referendarz, zawsze może dokonać także sąd (np. wpis do księgi wieczystej). Instytucja referendarza została więc ukształtowana jako alternatywa dla czynności sądu¹⁸³. Niezależnie od tego, zarówno w sprawach cywilnych, jak i szeroko rozumianych sprawach karnych, nadal można zidentyfikować niemały obszar potencjalnego dalszego zwiększania kompetencji referendarzy sądowych. Postulaty tego rodzaju co rusz są formułowane przez praktyków i przedstawicieli nauki prawa.

Kolejnym stałym elementem powyższego procesu są wątpliwości natury konstytucyjnej, odnoszone do granicy między sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości a wykonywaniem czynności z zakresu ochrony prawnej, o czym szerzej będzie mowa w następnej części raportu.

¹⁸² P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 157–158.

¹⁸³ *Ibidem*.

1. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości a zadania z zakresu ochrony prawnej – aspekt konstytucyjny

W świetle art. 177 Konstytucji RP sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów. To swoiste domniemanie kompetencji sądów powszechnych uszczegóławia art. 1 § 2 u.s.p., według którego sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości w zakresie nie-należącym do sądów administracyjnych, sądów wojskowych oraz Sądu Najwyższego. Zgodnie zaś z § 3 tego przepisu sądy powszechne wykonują również zadania z zakresu ochrony prawnej, powierzone w drodze ustaw¹⁸⁴.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wielokrotnie mierzono się z problematyką zdefiniowania sprawowania wymiaru sprawiedliwości oraz podejmowano się wytyczenia granic między tym ostatnim a wykonywaniem zadań z zakresu ochrony prawnej.

Punktem wyjścia jest tutaj pojęcie prawa do sądu, które zostało wyrażone przede wszystkim w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Prawo do sądu jest jednym z podstawowych praw jednostki i jedną z fundamentalnych gwarancji praworządności. Na konstytucyjne prawo do sądu składają się w szczególności:

- 1) prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia procedury przed sądem (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym);
- 2) prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnej z wymogami sprawiedliwości i jawności;
- 3) prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd.

Podstawowe znaczenie dla określenia zakresu i pojemności prawa do sądu ma pojęcie sprawy, której rozpatrzenia przez sąd może żądać uprawniony podmiot. Pojęcie to nie jest definiowane w przepisach konstytucyjnych ani też nie spotyka się z jednoznacznym ujęciem w doktrynie i w orzecznictwie. Nie ulega jednak wątpliwości, że przedmiotowy zakres prawa do sądu musi być określany poprzez odniesienie do podstawowej funkcji sądów, stanowiącej – według postanowień konstytucyjnych – ich wyłączną kompetencję, którą jest, stosownie do art. 175 ust. 1 Konstytucji RP, sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Artykuł 175 ustęp 1 stanowi bowiem: „Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy powszechne i sądy administracyjne oraz sądy wojskowe”¹⁸⁵.

¹⁸⁴ *Ibidem*, s. 159.

¹⁸⁵ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2000 r., sygn. akt K 21/99, https://www.saos.org.pl/files/judgments/constitutional_tribunal/2000/5/10/6509f1973bcd76782654fb6f393ab12d.doc (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

W uzasadnieniu wyroku z dnia 1 grudnia 2008 r.¹⁸⁶ Trybunał Konstytucyjny zauważył, że monopol sądów w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości rodzi konieczność zagwarantowania sądowego rozstrzygnięcia każdej sprawy, której przedmiotem jest spór o prawo, zaś stroną sporu jest jednostka lub inny podmiot podobny. Sądowy wymiar sprawiedliwości nie oznacza jednak, że wszystkie sprawy i spory dotyczące sytuacji prawnej jednostki muszą być rozstrzygane wyłącznie przez sądy. Wystarczy, by sądom została zagwarantowana kompetencja do ostatecznej weryfikacji rozstrzygnięcia organu niesądowego. Na „prawo do sądu” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP składają się bowiem dwa prawa: prawo do sądowego wymiaru sprawiedliwości oraz prawo do sądowej ochrony jednostki przed arbitralnością władzy. Z tak rozumianym prawem do sądu skorelowane są jednocześnie dwie funkcje sądów: funkcja wymiaru sprawiedliwości, w ramach której sądy merytorycznie rozstrzygają sprawę, oraz funkcja ochrony prawnej jednostki, w ramach której sądy kontrolują akty organów władzy publicznej godzące w konstytucyjnie gwarantowane prawa i wolności¹⁸⁷.

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z dnia 12 maja 2011 r.¹⁸⁸ Trybunał Konstytucyjny zauważył, że o ile sprawowanie wymiaru sprawiedliwości zawsze polega na rozstrzygnięciu sporu o prawo, o tyle nie każde rozstrzygnięcie sporu o prawo jest sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości. Rozstrzygnięcie sporu o prawo, którego dokonał organ inny niż sąd, nie jest sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości. Konstytucyjna koncepcja wymiaru sprawiedliwości uwzględnia zatem zarówno przedmiotowy aspekt sprawy, jak i podmiotowy wymóg, by była ona rozpoznana przez organ władzy publicznej charakteryzujący się szczególnymi cechami (por. art. 178 i art. 180 Konstytucji RP), jakim jest sąd. Konstytucja RP nie zabrania ustawodawcy podjąć decyzji o zaangażowaniu urzędnika sądowego w rozstrzygnięcie sporu o prawo. Na poziomie konstytucyjnym nie uregulowano bowiem bezpośrednio zagadnienia liczby organów prowadzących postępowanie mające na celu rozstrzygnięcie sprawy i nie zakazuje się w sposób generalny ani rozdzielania czynności podejmowanych w celu rozpatrzenia sprawy między różne organy władzy publicznej, ani różnicowania zasad postępowania dla poszczególnych organów. Z perspektywy konstytucyjnej istotne jest, aby ostateczne i wiążące rozstrzygnięcie sprawy należało do sądu sprawującego wymiar sprawiedliwości. Beneficjent konstytucyjnego prawa do sądu musi mieć zagwarantowaną proceduralną możliwość przekazania sprawy do właściwego, niezależnego, bezstronnego i niezawisłego sądu. Postępowanie sądowe w tym ujęciu może stanowić „kontynuację” postępowania toczącego się przed urzędnikiem sądowym, w tym sensie, że sąd rozpoznaje merytorycznie sprawę i rozstrzyga o prawach, które wcześniej stały się przedmiotem rozstrzygnięcia konkretnego urzędnika¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Uzasadnienie wyroku TK z 1.12.2008 r., P 54/07.

¹⁸⁷ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20082181400/T/D20081400TK.pdf> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

¹⁸⁸ Uzasadnienie wyroku TK z 12.05.2011 r., P 38/08.

¹⁸⁹ <https://www.saos.org.pl/judgments/110319> (data dostępu: 2 listopada 2025 r.).

Konsekwentnie, w uzasadnieniu wyroku z dnia 13 marca 2012 r.¹⁹⁰ Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że sądowy wymiar sprawiedliwości nie oznacza, że wszystkie sprawy dotyczące sytuacji prawnej jednostki muszą być rozstrzygane wyłącznie przez sądy. Podmiot korzystający z konstytucyjnego prawa do sądu powinien mieć jednak zagwarantowaną proceduralną możliwość przekazania sprawy do właściwego, niezależnego sądu. Sądom musi przysługiwać pozycja nadrzędna, polegająca na możliwości zbadania prawidłowości lub legalności rozstrzygnięcia organu pozasądowego. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez sądy jest zachowane także w świetle takich regulacji, które dopuszczając możliwość uruchomienia postępowania przed sądem powszechnym lub sądem administracyjnym, zapewniają kontrolę sądową rozstrzygnięcia, decyzji czy innego aktu indywidualnego kształtującego sytuację prawną jednostki lub innego podmiotu podobnego. Należy jednak zauważyć, że proces przekazywania referendarzom sądowym czynności z zakresu postępowania sądowego ma swoje granice, których ustawodawca nie może przekroczyć. Urzędnicy ci, nie mając przymiotu niezawisłości, nie mogą wykonywać czynności z zakresu wymierzania sprawiedliwości. Te ostatnie bowiem należą do wyłącznej kompetencji sądów (art. 175 ust. 1 Konstytucji RP)¹⁹¹.

Podsumowując, Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie analizował granice między sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości a wykonywaniem zadań z zakresu ochrony prawnej, za podstawę przyjmując konstytucyjne prawo do sądu wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Kluczowe dla zakresu tego prawa jest pojęcie sprawy, które nie ma jednoznacznej definicji, lecz wiąże się z funkcją sądów – sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości (art. 175 Konstytucji RP). Sądy mają wprawdzie monopol na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, jednak nie oznacza to, że każda sprawa musi być rozstrzygana wyłącznie przez sąd. Wystarczy, by sąd mógł ostatecznie zweryfikować decyzję organu niesądowego. Prawo do sądu obejmuje zatem zarówno prawo do sądowego rozstrzygnięcia sporu o prawo, jak i prawo do ochrony przed arbitralnością władzy.

Prawo do sądu skoncentrowane jest na funkcji orzeczniczej sądów, która jest funkcją podstawową, mającą najważniejsze znaczenie dla obywateli. Poza funkcją orzeczniczą, rozumianą jako rozstrzyganie sporów, sądy wykonują zadania niebędące orzekaniem, jak np. w zakresie prowadzenia ksiąg wieczystych i różnego rodzaju rejestrów, polegających na rejestracji zdarzeń prawnych, w których postępowanie ma miejsce wyjątkowo, gdy następuje odmowa wpisu. Możliwość dokonania wpisu, wymaganego przez ustawę nadającą tej czynności charakter czynności sądowej, mieści się w pojęciu prawa do sądu, gdyż strona nie może dopełnić takiej czynności poza sądem. Zapewnienie prawa do sądu może polegać również na wprowadzeniu rozwiązań, które wszędzie tam, gdzie występuje stosunek niekonfliktowy,

¹⁹⁰ Uzasadnienie wyroku TK z 13.03.2012 r., P 39/10.

¹⁹¹ <https://www.saos.org.pl/judgments/110966> (data dostępu: 2 listopada 2025 r.).

niewymagający rozstrzygnięcia sporu przez niezawisły sąd, przewidują wykonanie czynności przez inny organ, przy zachowaniu nieskrępowanej możliwości odwołania się stron do sądu¹⁹².

W świetle powyższego jasne jest, że prawo do sądu może być również realizowane na drodze czynności z zakresu ochrony prawnej. Ochrona prawna jest działalnością podejmowaną specjalnie dla ochrony prawa, w zależności zaś od przyjęcia określonego aspektu (przedmiotowego lub podmiotowego) tej działalności można mówić o ochronie interesu społecznego oraz ochronie interesu indywidualnego. Co do zasady obie te funkcje ochrony prawnej realizują się równocześnie; jedynie wyjątkowo jedna z tych funkcji przeważa nad drugą. Ponadto, ochrona prawna może mieć dwojaki charakter – represyjny (w przypadku naruszenia prawa, które wywołuje konieczność zastosowania wobec osoby dopuszczającej się tego naruszenia odpowiedniej normy prawnej) lub prewencyjny (w przypadku, gdy chodzi o zapobieżenie naruszeniu prawa w przyszłości). To z kolei prowadzi do wniosku, że potrzeba udzielenia ochrony prawnej może aktualizować się zarówno w sytuacji konfliktowej, jak i niekonfliktowej i może polegać na rozstrzyganiu (orzekaniu), kontroli legalności i obsłudze prawnej¹⁹³.

Wskazuje się również, że ochrona prawna może być rozumiana wąsko – jako działalność specjalnych organów polegająca na orzekaniu, czyli ustalaniu, czy doszło do naruszenia prawa, i wyciąganiu konsekwencji wobec naruszcycieli. Orzekanie to uznawane jest za sedno tej ochrony, szczególnie w sytuacjach konfliktowych. W szerszym ujęciu ochrona prawna obejmuje również działania pojednawcze oraz opiniodawcze, np. udzielanie wyjaśnień i interpretacji przepisów przez adwokatów czy radców prawnych. Uzupełniając ten podział, można dodać, że ochrona prawna realizuje konstytucyjne prawa obywateli poprzez jurysdykcyjną działalność orzeczniczą oraz obsługę prawną, ma kluczowe znaczenie dla utrzymania porządku prawnego i bezpieczeństwa. Ochronę prawną można też określić mianem czynności właściwych organów polegających na stosowaniu prawa poprzez orzekanie, wykonywanie orzeczeń oraz udzielanie pomocy prawnej – w celu ochrony wolności i praw jednostki¹⁹⁴.

Pojęcie ochrony prawnej stanowi dopełnienie pojęcia wymiaru sprawiedliwości, gdyż oba składają się na całokształt zadań wykonywanych przez sądy powszechne (ochrona prawna w szerokim znaczeniu). Definiując pojęcie ochrony prawnej *sensu stricto*, należy przyjąć, że stanowi ono całokształt czynności sądów powszechnych niestanowiących wymiaru sprawiedliwości. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości polega zaś na wiążącym rozstrzyganiu

¹⁹² M. Sztorc, *Rozdział I. Geneza referendarza sądowego*, [w:] *Status prawny referendarza sądowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.

¹⁹³ S. Włodyka, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1975, [cyt. za:] K. Woch, 3. *Udzielanie ochrony prawnej sensu stricto jako zadanie referendarzy sądowych*, [w:] *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*, Warszawa 2025.

¹⁹⁴ Szczegółowo na ten temat K. Woch, 3. *Udzielanie ochrony prawnej sensu stricto jako zadanie referendarzy sądowych*, [w:] *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*, Warszawa 2025.

sporów o prawo, w których przynajmniej jedną ze stron jest jednostka lub inny podmiot podobny. Ochrona prawna może więc polegać bądź na czynnościach niemających charakteru orzeczniczego (rozstrzygającego), bądź mających taki charakter pod warunkiem, że chodzi o sprawy niewiążące się z rozstrzygnięciem sporów o prawo¹⁹⁵.

Zgodnie z art. 2 § 2a u.s.p. zadania z zakresu ochrony prawnej mogą wykonywać asesory sądowi, a także sędziowie wtedy, gdy ich wykonywanie przez referendarzy sądowych lub asesorów sądowych nie jest możliwe. Rozwiązanie to przyjęto na wypadek wystąpienia sytuacji, w których wykonywanie czynności przez referendarza sądowego byłoby niemożliwe. To ustawowe zastępcze upoważnienie kompetencyjne ma charakter jednokierunkowy – sędzia może wykonywać czynności z zakresu ochrony prawnej, ale referendarz nie może wykonywać czynności z zakresu wymiaru sprawiedliwości¹⁹⁶. Przyjmując inną perspektywę, należy zauważyć, że powyższe oznacza swoiste pierwszeństwo referendarzy w realizacji przekazanych do ich domeny kompetencji z zakresu ochrony prawnej względem sędziów, albowiem czynności te mogą być wykonywane przez sędziów jedynie w uzasadnionych wypadkach¹⁹⁷. Wykonywanie czynności z zakresu wymiaru sprawiedliwości jest niekiedy określane wręcz jako „linia demarkacyjna dla referendarza sądowego”, odgraniczająca go od pozycji sędziego czy asesora sądowego¹⁹⁸.

Historyczny rozwój kompetencji referendarskich związany jest ze swoistą cesją na tych urzędników niektórych dotychczasowych kompetencji sędziowskich¹⁹⁹. Początkowo nowe kompetencje przyznawano referendarzom w obszarze sądowego postępowania cywilnego. Obecnie obejmują one również postępowanie karne, w sprawach o wykroczenia oraz wykonawcze.

Jak trafnie zauważył Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 1 grudnia 2008 r.²⁰⁰, dotychczasowa ewolucja urzędu referendarskiego polegała na stopniowym zwiększaniu uprawnień referendarzy sądowych poprzez powierzanie im do wykonywania kolejnych czynności, które wcześniej zastrzeżone były dla sądów. W ten sposób ustawodawca zmierzał do odciążenia sędziów, a tym samym do usprawnienia działania wymiaru sprawiedliwości.

Z pewną dozą ostrożności można postawić tezę, że bez systematycznego poszerzania zakresu kompetencji referendarzy sądowych czas trwania postępowań sądowych byłby dłuższy,

¹⁹⁵ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 178.

¹⁹⁶ Postanowienie SN z 10.01.2025 r., III CZP 12/24, OSNC 2025, nr 7–8, poz. 72.

¹⁹⁷ K. Gajda-Roszczyńska, 3.2.1.4. Referendarz sądowy, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część II. Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Ryłski, M. Walasik, Warszawa 2023.

¹⁹⁸ B. Oręziak, *Kompetencje referendarza sądowego...*, op. cit., s. 71.

¹⁹⁹ M. Szwast, *Referendarz sądowy w sądownictwie powszechnym...*, op. cit., s. 16.

²⁰⁰ Uzasadnienie wyroku TK z 1.12.2008 r., P 54/07; <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20082181400/T/D20081400TK.pdf> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

a zaległości w rozpatrywaniu spraw byłyby większe, niż to ma miejsce obecnie. I choć nie jest to ani jedyny czynnik wpływający na sprawność działania sądów, ani remedium na poprawę tejże sprawności, ten kierunek ewolucji urzędu referendarskiego należy ocenić pozytywnie. Jednocześnie przedstawiciele nauki i praktyki prawa wskazują na kolejne obszary w sprawach cywilnych, jak i karnych, w których działalność referendarzy sądowych mogłaby posłużyć zwiększeniu efektywności realizacji prawa do sądu.

Na uwagę z pewnością zasługuje tutaj postulat natury ogólnej sformułowany w ramach „Założeń zmian ustawowych co do zakresu kompetencji oraz statusu ustrojowego referendarza sądowego w sądzie powszechnym”, opracowanych przez Ogólnopolskie Stowarzyszenie Referendarzy Sądowych, a opublikowanych w dniu 29 sierpnia 2025 r.²⁰¹

Stowarzyszenie proponuje podzielenie kognicji spraw pomiędzy sędziów i asesorów a referendarzy sądowych, przy czym w sprawach powierzonych referendarzom zawsze mogą orzekać sędziowie i asesorzy. Zakres spraw mógłby być określony w ustawie (tak jest w przypadku ustawy o referendarzach sądowych obowiązującej na terenie Niemiec). Równoległe z podziałem kognicji można rozważyć wprowadzenie odrębnej (uproszczonej i szybkiej) procedury w sprawach powierzonych referendarzom. Dotyczy to spraw: cywilnych, gospodarczych (z wydziałów procesowych i upadłościowych), rodzinnych, karnych i wykroczeniowych. Taka procedura – roboczo nazwana „przedsądem” lub „instancją zerową” – może realnie skrócić, w ocenie pomysłodawców, czas rozpatrywania sprawy oraz w sposób zdecydowany uwolnić sędziów (asesorów) od spraw tzw. nieskomplikowanych i niewymagających bezpośredniej ingerencji orzeczniczej sędziego.

Powyższe postulaty są po części odpowiedzią na pojawiające się w ostatnim czasie propozycje środowiska notariuszy odnośnie do przejęcia części kompetencji sądów w zakresie spraw rejestrowych, wieczystoksięgowych czy wydawania nakazów zapłaty²⁰².

Idea odrębnej „ustawy referendarskiej” i przedsądu została sformułowana na poziomie ogólności, który w zasadzie wyklucza możliwość wnikliwego odniesienia się do niej. Założenie, że czynności powierzone referendarzom w ramach przedsądu mogą wykonywać także sędziowie (asesorzy), jest spójne z pojęciem zadań z zakresu ochrony prawnej przyjętym w u.s.p. Z pewnością sam pomysł uporządkowania kompetencji referendarskich jest interesujący. Pojawia się natomiast wątpliwość odnośnie do tego, czy powinno to nastąpić w ramach osobnego aktu prawnego, który w istocie stanowiłby uzupełnienie czy też swego rodzaju dodatek do k.p.c. *Prima facie* wydaje się, że bardziej praktycznym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie

²⁰¹ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

²⁰² <https://www.referendarz.pl/437-stanowisko-stowarzyszen-referendarskich-odnoszace-sie-do-konferencji-z-dnia-22-maja-2025-roku-notariat-dla-obywatela-nowe-czynnosci-notarialne=-w-sluzbie-spolnoczenstwu?brid-B0aYcX4fAe53OXj1wFQQxw> (data dostępu: 3 listopada 2025 r.).

do struktury k.p.c. części poświęconej czynnościom referendarzy we wszystkich kategoriach spraw cywilnych (jako rozwinięcia przepisu art. 47¹ k.p.c.), z jednoczesnym utrzymaniem uregulowań szczególnych, typowych dla konkretnych postępowań. Alternatywnie, przy założeniu dalszego zwiększania kompetencji referendarzy sądowych nowe przepisy odnoszące się do wszystkich kategorii spraw cywilnych mogłyby wprowadzać ogólną regułę pozytywnie określającą uprawnienia referendarzy (wydawanie postanowień, zarządzeń, nakazów zapłaty, podejmowanie innych czynności), natomiast przepisy dotyczące poszczególnych postępowań czyniłyby od tej reguły negatywne wyjątki, jak przykładowo art. 759 § 1¹ k.p.c.

2. Postępowanie cywilne

Postępowanie cywilne jest obszarem, od którego zaczęła się historia urzędu referendarza sądowego w obecnie znanym kształcie (dla przypomnienia: były to sprawy wieczystoksięgowe oraz rejestrowe), gdzie zakres referendarskich kompetencji jest najszerszy, a możliwości dalszego ich rozwoju są największe.

Sformułowanie postulatów odnośnie do przyznawania referendarzom sądowym kolejnych uprawnień do wykonywania czynności w sprawach cywilnych warto poprzedzić zwróceniem uwagi na wyróżnione w nauce prawa dwa sposoby legislacyjnego ujęcia referendarskich kompetencji. Z jednej strony ustawodawca przekazał referendarzom do ich kompetencji prowadzenie pewnych postępowań (niektóre postępowania nieprocesowe), w innych zaś – dokonywanie jedynie poszczególnych czynności w postępowaniu (np. nadawanie klauzuli wykonalności). Ta dwoistość rodzi wątpliwości interpretacyjne. W związku z tym pożądane jest, aby ustawodawca tworząc przepisy kompetencyjne, przekazywał referendarzom do rozpoznania całe postępowania, a nie tylko poszczególne czynności. W przeciwnym razie nie będzie można mówić o prawdziwym odciążeniu sędziów od dokonywania czynności, jeżeli w wielu kwestiach będą oni musieli dokonywać czynności w ramach postępowania, w którym orzeczenie ma wydać referendarz sądowy²⁰³.

Środowisko referendarzy sądowych od lat formułuje postulaty odnośnie do rozszerzenia katalogu czynności przez nich wykonywanych. Aktualnie skupiono się tutaj na trzech kategoriach spraw cywilnych: rodzinnych, rejestrowych i upadłościowych²⁰⁴.

I tak, w sprawach rodzinnych proponuje się wprowadzenie „nakazu alimentacyjnego” (wydawanego na podstawie tabel alimentacyjnych wydawanych w drodze rozporządzenia

²⁰³ P. Rylski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego...*, op. cit., s. 158–159.

²⁰⁴ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

przez Ministra Sprawiedliwości). W razie wątpliwości co do wydania nakazu zapłaty lub nakazu alimentacyjnego istniałaby możliwość zobowiązania strony pozwanej do złożenia odpowiedzi na pozew. Po uzyskaniu dokumentów od obu stron możliwe byłoby wydanie nakazu, w tym o charakterze częściowym (w kolejnym punkcie nakazu: częściowe oddalenie pozwu). Od nakazu przysługiwałby sprzeciw (w razie nakazu częściowego – także stronie powodowej). Wniesienie sprzeciwu powodowałoby, że nakaz traciłby moc w całości, a sprawa trafiałaby do sędziego już po uzyskaniu pełnego stanowiska obu stron.

Biorąc pod uwagę skalę obciążenia sądów rodzinnych oraz fakt, że znaczna część spraw przez nie rozpoznawanych ma charakter pilny (chodzi tu zwłaszcza o natychmiastowe zabezpieczenie małoletnich), warto podkreślić, że pomysł wzmocnienia sądów rodzinnych przez referendarzy sądowych należy ocenić pozytywnie. Niemniej jednak wprowadzanie odrębnej konstrukcji „nakazu alimentacyjnego” wydaje się tu zbędne i stanowiłoby nadmierne rozbudowanie przepisów proceduralnych na potrzeby jednej kategorii spraw. Dalece bardziej uzasadnione byłoby sięgnięcie do sprawdzonej przez lata referendarskiej praktyki konstrukcji nakazu w postępowaniu upominawczym (art. 499 i n. k.p.c.). Warte rozważenia byłoby wówczas doprecyzowanie przesłanki negatywnej wydania nakazu zapłaty określonej w art. 499 § 1 pkt 2 k.p.c. poprzez dookreślenie, że w sprawach alimentacyjnych twierdzenia co do faktów dotyczących miesięcznych kosztów utrzymania nie budzą wątpliwości także wtedy, gdy wysokość żądanej raty alimentacyjnej mieści się w widełkach wynikających ze wspomnianej wyżej tabeli alimentacyjnej.

Być może postępowanie upominawcze w sprawach alimentacyjnych należałoby wzbogacić o konstrukcję zapożyczoną z postępowania nakazowego, a określoną w art. 492 § 1 k.p.c., czyli, że nakaz zapłaty z chwilą wydania stanowi tytuł zabezpieczenia, wykonalny bez nadawania mu klauzuli wykonalności. Zdecydowana większość pozwów w sprawach o alimenty (ustalenie lub zmiana wysokości) zawiera bowiem wnioski o udzielenie zabezpieczenia, które ma charakter nowacyjny i zasadza się na uprawdopodobnieniu roszczenia oraz zmierza do natychmiastowego zaspokojenia potrzeb głównie małoletnich powodów (art. 753 k.p.c.). Takie rozwiązanie stanowiłoby sposób na znaczniejsze przyspieszenie rozpatrywania spraw alimentacyjnych, ponieważ wyeliminowałoby konieczność podejmowania dodatkowej czynności w postaci wydawania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia. Postanowienie należałoby wydać jedynie w przypadku oddalenia wniosku o zabezpieczenie. Alternatywą jest tu przyjęcie rozwiązania analogicznego do art. 333 § 1 pkt 1 k.p.c. i nadawanie „alimentacyjnemu” nakazowi zapłaty rygoru natychmiastowej wykonalności.

Podsumowując, niezależnie od skonkretyzowania rozwiązań proceduralnych, powierzenie referendarzom sądowym wykonywania czynności w postaci wydawania nakazów zapłaty w sprawach alimentacyjnych z pewnością przyczyniłoby się do szybszego uzyskania ochrony prawnej przez uprawnionych i odciążałoby w znaczącym stopniu sądy rodzinne.

Postulaty Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Referendarzy Sądowych w obszarze postępowania upadłościowego obejmują²⁰⁵:

- wprowadzenie możliwości ogłaszania upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej; ocena merytoryczna wniosku sprowadza się bowiem wyłącznie do analizy stanu niewypłacalności (utruty zdolności wykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych) i zbadania, czy wnioskodawca nie jest przedsiębiorcą (art. 491⁵ ust. 1 pr. up.);
- możliwość wydania postanowienia o otwarciu postępowania o zawarcie układu na zgromadzeniu wierzycieli przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej (art. 491²⁷ pr. up.);
- zniesienie niektórych ograniczeń wynikających z art. 151 ust. 1b pr. up., jak chociażby przywrócenie kompetencji do wyłączenia spadku z masy upadłości (art. 121 ust. 3 pr. up.), wyłączenie z masy upadłości składników trudno zbywalnych (art. 315 pr. up.), rozpoznanie zarzutów przeciwko planowi podziału (art. 315 pr. up.); postanowienia wydane przez referendarza sądowego pełniącego funkcję sędziego komisarza podlegałyby sądowej kontroli poprzez skargę na orzeczenie referendarza sądowego;
- wprowadzenie możliwości podejmowania czynności w tzw. uproszczonym postępowaniu upadłościowym: wykonywania, na podstawie odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących sędziego-komisarza w postępowaniu upadłościowym, czynności przewidzianych dla wyznaczonego sędziego, jeżeli czynności te nie są wyłączone w postępowaniu uproszczonym (art. 491² ust. 1, art. 491⁵ ust. 3 pr. up.), przyznawania zaliczki syndykowi na pokrycie kosztów postępowania (art. 491⁷ ust. 3 pr. up.), oceny sposobu likwidacji nieruchomości oraz składników masy, których wartość oszacowania przekracza pięciokrotność miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, i możliwość zakazania syndykowi likwidacji we wskazany przez syndyka sposób (art. 491^{11a} ust. 3–4 pr. up.);
- rozpoznawanie skargi na czynności syndyka jako środka nadzoru nad działalnością syndyka, który to nadzór jest prowadzony przez referendarza sądowego pełniącego funkcję sędziego komisarza w postępowaniu nieuproszczonym (art. 491^{12a} ust. 6 i 8 pr. up.);
- zwołanie zgromadzenia wierzycieli w celu zawarcia układu; referendarz sądowy jako sędzia-komisarz w postępowaniu nieuproszczonym dokonuje analogicznych czynności (art. 491²² ust. 1 pr. up.);
- sprawowanie (w postępowaniu zwykłym i uproszczonym) nadzoru nad wykonaniem planu spłaty i możliwość wydania postanowienia o stwierdzeniu wykonania planu

²⁰⁵ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

spłaty, gdzie orzekanie sprowadza się w istocie do analizy, czy upadły złożył wszystkie wymagane sprawozdania i wykazał dokonanie spłat wierzycieli, a orzeczenie o umorzeniu zobowiązań upadłego niewykonanych w wyniku wykonania planu spłaty ma w swojej istocie charakter jedynie porządkujący, gdyż materialnie kwestia ta została przesądzona w postanowieniu o ustaleniu planu spłaty (art. 370a ust. 1, art. 491²¹ ust. 1 pr. up.).

W literaturze wskazuje się ponadto, że w przypadku pozytywnej oceny pełnienia przez referendarza sądowego funkcji sędziego-komisarza w postępowaniu upadłościowym należy postulować wprowadzenie analogicznej regulacji w postępowaniu restrukturyzacyjnym. Rola sędziego-komisarza w postępowaniu restrukturyzacyjnym opiera się bowiem w jeszcze większym zakresie na sprawowaniu nadzoru, niż ma to miejsce w postępowaniu upadłościowym. Wszelkie kluczowe decyzje są tutaj podejmowane przez sąd restrukturyzacyjny (np. zatwierdzenie i odmowa zatwierdzenia układu – art. 164–165 pr. rest.). Dodatkowo, w postępowaniu restrukturyzacyjnym nie występuje znaczna część instytucji, które – mocą ustawy nowelizującej prawo upadłościowe – zostały wyłączone z kompetencji referendarza jako związane ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości (np. wniosek o wyłączenie z masy przedmiotów nienależących do upadłego – art. 73 pr. up., wyłączenie z masy przedmiotów niezbywalnych – art. 315 pr. up. czy stosowanie środków przymusu – art. 57 i 58 pr. up.)²⁰⁶.

Powyższe pomysły wynikające z referendarskiej praktyki należy ocenić, co do zasady, pozytywnie. Ewentualne zmiany wymagałyby jednak pogłębionej analizy w obszarze wpływu aktywności referendarza sądowego w postępowaniu upadłościowym czy restrukturyzacyjnym na jego sprawność. Obecnie podstawową bolączką tej kategorii spraw jest ułomność działania elektronicznego systemu KRZ. Rozszerzenie katalogu czynności podejmowanych w ramach systemu przez referendarzy sądowych musiałoby być poprzedzone jego gruntowną modernizacją, o którą od lat upominają się sędziowie, sekretarze i pracownicy wydziałów gospodarczych upadłościowych.

W sprawach rejestrowych Ogólnopolskie Stowarzyszenie Referendarzy Sądowych postuluje przyznanie referendarzom pozostałych kompetencji w tych postępowaniach, które są zarezerwowane dla sędziów, np. rozwiązanie stowarzyszenia na wniosek organu sprawującego nadzór nad stowarzyszeniem²⁰⁷ (art. 31 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach)²⁰⁸. Warto w tym miejscu uczynić odniesienie do postępowania wieczystoksięgowego. Jak już wspomniano, zaległości w sprawach z zakresu ksiąg wieczystych oraz

²⁰⁶ H. Zieliński, *Ewolucja katalogu czynności z zakresu ochrony prawnej...*, op. cit., s. 321.

²⁰⁷ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

²⁰⁸ Tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 2261.

rejestrów sądowych legły u podstaw wprowadzenia instytucji referendarza sądowego do struktury sądownictwa powszechnego. W ujęciu ogólnym są to postępowania nieprocesowe o zbliżonym charakterze: ich celem jest ujawnienie określonego stanu prawnego poprzez dokonanie wpisu w państwowym „rejestrze”, bazie danych o szerokiej dostępności. Zakres kompetencji referendarzy sądowych w obu postępowaniach określa art. 509¹ k.p.c., wskazując, że czynności w postępowaniu wieczystoksięgowym może wykonywać referendarz sądowy (§ 1), a czynności w postępowaniach dotyczących rejestrów i ewidencji prowadzonych przez sądy – również referendarz sądowy, z wyjątkiem przygotowania i prowadzenia rozprawy, odmowy wpisu partii politycznej do ewidencji, wykreślenia wpisu partii politycznej z ewidencji oraz zawieszenia wydawania dziennika lub czasopisma. Zarówno postępowanie wieczystoksięgowe, jak i rejestrowe jest w wysokim stopniu z informatyzowane, nie prokurując przy tym trudności natury technicznej, jak ma to miejsce w przypadku wspomnianego KRZ. Podobieństwa mają również charakter ustrojowy, bowiem zgodnie z art. 11 § 2a u.s.p. przewodniczącym wydziału ksiąg wieczystych, wydziału gospodarczego do spraw rejestru zastawów oraz wydziału gospodarczego do spraw Krajowego Rejestru Sądowego jest referendarz. Obecnie w praktyce jedyną czynnością wykonywaną przez sędziów w sprawach wieczystoksięgowych jest rozpoznawanie skarg na wpis lub odmowę wpisu (art. 518¹ k.p.c.). Sądowa kontrola decyzji nie pochodzącej od sędziego stanowi gwarancję prawa do sądu, o czym była mowa (*vide* pkt 1 niniejszego rozdziału). Przy zachowaniu tego warunku i wzięwszy pod uwagę opisane analogie oraz ogromne doświadczenie referendarzy zajmujących się sprawami rejestrowymi, należy podkreślić, że rozszerzenie ich kompetencji na całe postępowanie rejestrowe wydaje się być postulatem rozsądnym.

Potencjał do poszerzenia kompetencji referendarzy sądowych istnieje również w sprawach likwidacji niepodjętych depozytów. Upoważnienie referendarzy sądowych do dokonywania czynności w postępowaniu depozytowym zostało pozytywnie ocenione przez przedstawicieli doktryny. Wskazuje się, że czynności w sprawach depozytowych nie mieszczą się w kategorii zadań z zakresu wymiaru sprawiedliwości, a można je zaliczyć do zadań z zakresu ochrony prawnej. W postępowaniu o zezwolenie na złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego czynności organu orzekającego nie stanowią przejawu sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Nie rozstrzyga się o zasadności roszczenia wierzyciela, a jedynie bada, czy w świetle poszczególnych przepisów spełnione zostały ustawowe przesłanki dopuszczalności złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego. Orzeczenie nie stanowi rozstrzygnięcia podlegającego wykonaniu na rzecz wierzyciela. Nie można z niego wywieść i wyegzekwować obowiązku wnioskodawcy złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego, a uczestnicy nie mogą domagać się realizacji tego obowiązku w postępowaniu egzekucyjnym. Następstwem niezłożenia przez wnioskodawcę przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego zgodnie z orzeczeniem sądu będzie jedynie brak materialnych skutków

związanych z ważnym złożeniem przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego w postaci zwolnienia dłużnika z zobowiązania²⁰⁹.

Równie ograniczona jest kognicja sądu w sprawie likwidacji niepodjętego depozytu (art. 693¹⁸ i n. k.p.c., art. 4–6 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów²¹⁰). Sąd ustala bowiem wyłącznie, czy osoba uprawniona do depozytu została wezwana, czy wezwanie to było prawidłowe, oraz kontroluje, czy upłynął bezskutecznie 3-letni termin do odbioru depozytu²¹¹. Nie ma zatem przeszkód, żeby referendarze sądowi mogli podejmować czynności również w zakresie likwidacji depozytów, z zastrzeżeniem, że na orzeczenia w tym przedmiocie będzie przysługiwała skarga.

Warte rozważenia jest również rozszerzenie kompetencji referendarzy sądowych w postępowaniu zabezpieczającym roszczenia pieniężne. Jest to postępowanie wypadkowe, incydentalne, które nie rozstrzyga o istocie sprawy i nie ma charakteru kończącego postępowanie. Zestawiając ciężar gatunkowy orzeczenia w przedmiocie zabezpieczenia z decyzjami co do istoty sprawy, które referendarze sądowi podejmują w sprawach wieczystoksięgowych czy rejestrowych, należy zauważyć, że zastrzeżenie tych ostatnich do wyłącznej kompetencji sędziego (asesora) nie znajduje uzasadnienia. Skarga na orzeczenie referendarza jest gwarancją zachowania prawa do sądu.

Co więcej, można tu wskazać na pewną niekonsekwencję ustawodawcy. Referendarz sądowy może bowiem wydać postanowienie w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia w sprawach, w których żądającym zabezpieczenia jest powód dochodzący należności zapłaty z tytułu transakcji handlowej w rozumieniu ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych²¹² (art. 735¹ § 1 k.p.c.). Co więcej, w sprawach o przyznanie państwowej kompensaty ofiarom niektórych czynów zabronionych czynności, a więc także te dotyczące udzielenia zabezpieczenia, mogą podejmować referendarze sądowi (art. 8 ustawy o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych). Orzeczenie w przedmiocie zabezpieczenia ma charakter tymczasowy i incydentalny, jest zaskarżalne. Nie ma więc przeszkód, aby podejmowanie decyzji w tym zakresie powierzyć referendarzom sądowym.

Zwiększanie kompetencji referendarzy sądowych w postępowaniu cywilnym jest spójne z planowanym od wielu lat wdrożeniem modelu „sędzia – referendarz – asystent”. Wprowadzenie takiego sposobu pracy w połączeniu z szerokimi uprawnieniami referendarzy – poczynawszy od zarządzeń odnośnie do braków formalnych pism, przez postępowanie za-

²⁰⁹ D. Dąbrowska, *Kognicja sądu w postępowaniu o złożenie przedmiotu świadczenia...*, op. cit., s. 11–20.

²¹⁰ Dz.U. z 2006 r. Nr 208, poz. 1537.

²¹¹ O.M. Piaskowska, [w:] M. Anaszkiewicz, M. Eysymontt, D. Horodyski, E. Jaceczko, M. Kuchnio, K. Panfil, J. Parafianowicz, A. Partyk, T. Partyk, K. Sacharuk, A. Turczyn, O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Art. 506–1217. Tom II*, LEX/el. 2025, art. 693(18).

²¹² Tekst jednolity Dz.U. z 2023 r. poz. 1790.

bezpieczające czy kierowanie stron do mediacji – umożliwiłoby sędziemu skupienie się wyłącznie na istocie sprawy i esencji sporu, pozostawiając czynności incydentalne, techniczne i pochodne względem rdzenia postępowania referendarzom i asystentom odgrywającym rolę wspierającą.

Niezależnie od konkretnych propozycji rozwoju kompetencji referendarzy sądowych w postępowaniu cywilnym, zawsze należy wyważyć proporcje między potrzebą efektywności sądownictwa a ochroną praw obywateli. Granicę tego rozwoju zawsze wyznacza zakres pojęcia ochrony prawnej, do której sprawowania referendarze sądowi zostali powołani²¹³, zaś gwarancją prawa do sądu jest możliwość weryfikacji referendarskich decyzji przez sąd właśnie.

Na koniec warto zasygnalizować podnoszoną w literaturze kwestię, mianowicie, że regulacje z zakresu postępowania cywilnego wyprzedziły ustrojowy status referendarzy sądowych. Przekazując bowiem do ich kompetencji coraz więcej coraz istotniejszych czynności w postępowaniu cywilnym, ustawodawca zdał się zapomnieć, że nie legitymują się oni przy wykonywaniu tych czynności przynależną sędziom niezawisłością, lecz jedynie znacznie bardziej ograniczoną niezależnością. Chcąc zatem dalej sukcesywnie poszerzać role referendarzy sądowych w postępowaniu cywilnym, ustawodawca zmierzy się z koniecznością precyzyjnego określenia ich statusu ustrojowego, tak by ich działalność i wydawane przez nich rozstrzygnięcia nie budziły wątpliwości w zakresie zgodności z niezależnością sądu jako składnikiem prawa do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP²¹⁴.

3. Postępowanie karne

W nauce prawa zauważa się, że istnieją duże możliwości dalszego rozszerzenia udziału referendarza sądowego w sądowym postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz w postępowaniu karnym wykonawczym. Tej konstatacji towarzyszy jednak zastrzeżenie dotyczące wątpliwości co do odpowiedniego stosowania przepisów k.p.k. w postępowaniu karnym wykonawczym i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia jako podstawy prawnej udziału referendarza sądowego we wspomnianych postępowaniach. Z jednej strony docenia się realizację zasady skrótowości aktu prawnego, dzięki czemu unika się konieczności powtarzania identycznych co do treści lub bardzo zbliżonych przepisów wyrażonych w innym akcie prawnym, z drugiej – postuluje, aby prawo referendarza do udziału w rzeczonych postępowaniach było wyrażone wprost w k.k.w. i k.p.w.²¹⁵

²¹³ P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza...*, op. cit., s. 159.

²¹⁴ M. Śladkowski, *Niezależność referendarza sądowego...*, op. cit., s. 46.

²¹⁵ K. Dudka, *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego...*, op. cit., s. 33.

Szczegółowe propozycje rozszerzenia katalogu czynności powierzonych referendarzom sądowym w szeroko rozumianym postępowaniu karnym dotyczą głównie postępowania w sprawach o wykroczenia. Wskazuje się tutaj zwłaszcza na możliwości kierowania sprawy na posiedzenie niejawne, wydawania postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania wykroczeniowego, wydawania wyroków nakazowych (z wyjątkiem kary aresztu, środka karnego zakazu prowadzenia pojazdu oraz przepadku). Jednocześnie poddaje się pod rozagę zmianę nazwy orzeczenia np. na „nakaz karny” lub „nakaz związany z popełnieniem wykroczenia”²¹⁶. Nie w nazewnictwie tkwią jednak wątpliwości odnośnie do tego ostatniego postulatu, a w kwestiach większej wagi. W przypadku projektu zmiany k.p.w. z dnia 8 stycznia 2021 r., obejmującego właśnie przyznanie referendarzom sądowym kompetencji do wydawania nakazów karnych w sprawach, w których wystarczające jest wymierzenie nagany albo grzywny, bez możliwości orzeczenia środka karnego, podniesiono liczne wątpliwości natury konwencyjnej. Wskazywano wówczas, że przepisy projektu pozostają w sprzeczności z wiążącymi Polskę umowami międzynarodowymi, w szczególności zaś z art. 6 ust. 1, 2 i 3 lit. b Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a także z art. 2 protokołu nr 7 do Konwencji. Podkreślono, że ograniczenia możliwości powoływania dowodów w odwołaniu od orzeczenia wydanego przez referendarza sądowego stanowią przejaw nadmiernego formalizmu, wielokrotnie piętnowanego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (także w wyrokach dotyczących Polski) jako nieproporcjonalnego ograniczenia prawa do sądu²¹⁷.

Nie był to zresztą pierwszy pomysł tego rodzaju. Ministerstwo Sprawiedliwości w lutym 2013 r. rozpoczęło prace nad założeniami projektu nowelizacji k.p.w., który zakładał powierzenie referendarzom sądowym orzekania w sprawach o wykroczenia w formie nakazu karnego. Projekt spotkał się z krytyczną oceną konstytucyjnoprawną²¹⁸. Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów wskazywała, że rozstrzygnięcie sprawy przez referendarza sądowego w trybie postępowania nakazowego, polegające na stwierdzeniu czyjeś winy za czyn zabroniony, jest merytoryczną decyzją o jego odpowiedzialności w sferze prawa karnego *sensu largo*. Będzie miała ona zawsze w takim przypadku postać rozstrzygnięcia skazującego obwinionego na karę grzywny lub nagany. Upoważnienie referendarzy sądowych do wydawania takich rozstrzygnięć w formie nieodpowiedniej dla tego typu decyzji procesowej rodzi problem zgodności z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Bez większego znaczenia jest okoliczność, że skazanie w tym trybie obejmuje tylko karę grzywny lub nagany. Te

²¹⁶ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

²¹⁷ <https://www.batory.org.pl/oswiadczenie/stanowisko-zespolu-ekspertow-prawnych-w-sprawie-projektu-zmiany-kodeksu-postepowania-w-sprawach-o-wykroczenia/> (data dostępu: 4 listopada 2025 r.).

²¹⁸ M. Szwast, *Referendarz sądowy w sądownictwie powszechnym...*, op. cit., s. 20–21.

formy represji również wyrażają ujemną ocenę czynu sprawcy, co należy do istoty prawa karnego²¹⁹. Wątpliwości odnośnie do zgodności projektowanej zmiany z Konstytucją RP zgłosiło również Rządowe Centrum Legislacji. Powołując się na dorobek orzeczniczy Trybunału Konstytucyjnego, Centrum podkreśliło, że TK przedstawił szeroką argumentację, przemawiającą za niedopuszczalnością powierzania czynności sędziowskich, w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości, asesorom sądowym. Pomimo iż przedmiotem kontroli Trybunału Konstytucyjnego była kwestia rozpoznawania spraw sądowych i orzekania przez osoby posiadające status asesora, rozważania TK są aktualne również w przypadku innych urzędników sądowych (referendarzy sądowych). Sprawa rozstrzygana przez sąd to także decydowanie o zasadności zarzutów karnych i wymierzanie kar. Wątpliwości konstytucyjne budzić mogą regulacje, które przekazują do rozpoznania referendarzom sądowym niektóre kwestie związane ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości²²⁰.

Idea powierzenia referendarzom sądowym kompetencji do wydawania nakazów karnych spotykała się niekiedy także z pozytywnym przyjęciem. Podkreślano, że takie rozwiązanie jest jak najbardziej wskazane i pożądane dla dobra wymiaru sprawiedliwości jako jeden ze sposobów jego uzdrowienia. Do zachowania zaś norm konstytucyjnych wystarczające będzie poddanie ich orzeczeń kontroli sądu rejonowego jako instancji odwoławczej²²¹.

Nakreślona w zarysie dyskusja z pewnością powróciłaby przy okazji kolejnej próby powierzenia referendarzom sądowym kompetencji do wydawania „nakazów karnych” w sprawach o wykroczenia. Korzyść w postaci skrócenia czasu postępowania czy podniesienia efektywności sądownictwa nie wytrzymuje tutaj konfrontacji z doniosłością przytoczonych wyżej argumentów natury konstytucyjnej i konwencyjnej. Celem postępowania karnego wykroczeniowego jest wszakże rozstrzygnięcie o winie i karze (niezależnie od jej rodzaju i dolegliwości), co stanowi sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Jest to wyłączna kompetencja sędziów i nie może zostać powierzona referendarzom sądowym, powołanym do wykonywania wyłącznie czynności z zakresu ochrony prawnej.

Niezależnie od powyższego, spoglądając na rzeczoną kwestię już tylko praktycznie, należy podkreślić, że prowadzenie po raz kolejny dyskusji i analiz nad tym kierunkiem poszerzania referendarskich kompetencji stanowiłoby zwyczajnie stratę czasu i środków wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces, z dużą dozą prawdopodobieństwa prowadząc do wniosków tożsamych z tymi wywiedzionymi w przeszłości.

²¹⁹ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/154082/154088/154097/dokument77439.pdf> (data dostępu: 5 listopada 2025 r.).

²²⁰ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/154082/154088/154091/dokument69773.pdf> (data dostępu: 5 listopada 2025 r.).

²²¹ B. Morawiec, *Kompetencje referendarzy w postępowaniu wykroczeniowym – postulat czy realna możliwość*, „KRS” 2012, nr 4, s. 10–12.

VII. Analiza modelu ścieżek dostępu referendarzy sądowych oraz asystentów sędziego do urzędu sędziego sądu powszechnego

1. Referendarze sądowi

Wraz z wejściem w życie u.s.p. (1 października 2001 r.) ustawodawca otworzył przed referendarzami sądowymi możliwość starania się o urząd sędziego sądu powszechnego po 6 latach pracy i zdaniu egzaminu sędziowskiego, bez obowiązku odbycia aplikacji sądowej (art. 61 § 3 w pierwotnej wersji ustawy).

Zmiana w tym zakresie nastąpiła wraz z wprowadzeniem nowego modelu aplikacji sądowej i utworzeniem Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Na podstawie ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury²²² art. 61 § 3 u.s.p. wprowadził zasadę, według której na stanowisko sędziego sądu rejonowego może być powołany ten, kto spełnia wymagania określone w § 1 pkt 1–6 (w tym zdał egzamin sędziowski lub prokuratorski), ukończył aplikację ogólną prowadzoną przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury, aplikację notarialną, adwokacką lub radcowską i złożył odpowiedni egzamin oraz przez okres co najmniej 5 lat był zatrudniony na stanowisku referendarza sądowego w pełnym wymiarze czasu pracy. Jednocześnie do u.s.p. wprowadzono wówczas art. 151c, zgodnie z którym referendarz mógł przystąpić do egzaminu sędziowskiego po przepracowaniu 3 lat na stanowisku referendarza lub asystenta sędziego.

Powyższą ścieżkę wykluczył art. 2 ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw²²³. Jednocześnie art. 18 ust. 1 ustawy wprowadził 7-letni okres przejściowy, w którym referendarze spełniający w dniu wejścia ustawy w życie wymagania do powołania na stanowisko sędziego sądu rejonowego, czyli ze zdaniem egzaminem sędziowskim, zachowali prawo do ubiegania się o urząd sędziowski. Wygasło ono z dniem 21 czerwca 2024 r.

²²² Tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 217.

²²³ Dz.U. z 2017 r. poz. 1139.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw²²⁴ nałożyła na referendarzy sądowych i asystentów sędziów chcących przystąpić do egzaminu sędziowskiego obowiązek ukończenia 18-miesięcznej aplikacji uzupełniającej (Rozdział 3a ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury). Jednakże, aby przystąpić do konkursu na aplikację uzupełniającą w okresie 5 lat przed dniem przeprowadzenia konkursu, należy wykazać się co najmniej 2 latami pracy na stanowisku referendarza sądowego lub asystenta sędziego, a w dniu przeprowadzenia konkursu – być zatrudnionym na stanowisku referendarza sądowego lub asystenta sędziego.

2. Asystenci sędziego

Analizę modelu ścieżki dostępu asystentów sędziego do urzędu sędziego sądu powszechnego warto poprzedzić uwagą, że w świetle przepisów u.s.p. asystent sędziego jest pracownikiem sądu powszechnego *sui generis*, wchodzącym w skład tzw. pionu orzeczniczego, odpowiedzialnym za wykonywanie czynności pomocniczych w ramach zadań powierzonych sądom powszechnym, w szczególności sprawowania wymiaru sprawiedliwości²²⁵. W literaturze przedmiotu pojawił się także pogląd, według którego asystent sędziego należy do kategorii „funkcjonariuszy sądowych”, wyszkolonych do wspierania osób orzekających (*paraprofessional*)²²⁶.

Instytucja asystenta sędziego funkcjonuje od momentu wejścia w życie u.s.p. (1 października 2001 r.) i w tym okresie możliwości przejścia do zawodu sędziego kształtowały się w różnorodny sposób.

W chwili wejścia w życie u.s.p. asystent sędziego po przepracowaniu 6 lat na tym stanowisku mógł zgłosić prezesowi przełożonego sądu apelacyjnego – zamiar przystąpienia do egzaminu sędziowskiego i ubiegać się o urząd sędziego sądu rejonowego (art. 61 § 3, art. 155 § 7 w pierwotnym brzmieniu ustawy). Zmianę przyniosło wprowadzenie nowego modelu aplikacji sądowej i towarzyszące mu utworzenie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Na mocy art. 60 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury²²⁷ powyższy okres oraz zdanie egzaminu sędziowskiego lub prokuratorskiego powiązano z wymogiem ukończenia aplikacji ogólnej w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury albo ukończenia aplikacji adwokackiej, radcowskiej lub notarialnej i ze zło-

²²⁴ Dz.U. z 2018 r. poz. 1443.

²²⁵ K. Woch, 2. *Pozycja ustrojowa asystenta sędziego w świetle Prawa o ustroju sądów powszechnych*, [w:] *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*, Warszawa 2025.

²²⁶ A. Arkuszewska, M. Kościółek, *Assistant to a judge in common courts – structural position and range of activities*, „*Annales Universitatis Apulensis – Series Jurisprudentia*” 2013, No. 16.

²²⁷ Dz.U. z 2009 r. Nr 26, poz. 157.

zeniem odpowiedniego egzaminu. Jednocześnie przepisy przejściowe wspomnianej ustawy wprowadziły zasadę, według której osoba zatrudniona w dniu wejścia w życie ustawy na stanowisku asystenta sędziego mogła przystąpić do egzaminu sędziowskiego określonego, jeżeli zajmowała to stanowisko co najmniej przez 4 lata (do tego okresu wliczano okres pracy na stanowisku referendarza sądowego – art. 66 ust. 4–5).

Kolejno, nowelizacja u.s.p. z dnia 10 maja 2013 r.²²⁸ zmieniła treść art. 61 § 4 i art. 155 § 7 w ten sposób, że asystent sędziego, po przepracowaniu 5 lat na tym stanowisku i ukończeniu aplikacji ogólnej, mógł przystąpić do egzaminu sędziowskiego, zaś jeśli zdał egzamin notarialny, adwokacki lub radcowski – po przepracowaniu 4 lat na stanowisku asystenta sędziego lub referendarza sądowego. Bez ukończenia aplikacji przystąpienie do egzaminu sędziowskiego stało się możliwe po 6 latach pracy. Powiązano to ze zniesieniem – sformułowanego wobec kandydatów na asystentów sędziów – wymogu ukończenia aplikacji ogólnej lub zdania egzaminu sędziowskiego, prokuratorskiego, adwokackiego, radcowskiego czy notarialnego (art. 155 § 2 pkt 5 w brzmieniu nadanym ustawą).

Ta możliwość – tak samo jak w przypadku referendarzy sądowych – została całkowicie zniesiona na mocy art. 2 ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i prokuratury, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw²²⁹. Jednocześnie art. 18 ust. 1 rzeczonej ustawy wprowadził okres przejściowy – asystenci sędziów, którzy w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy spełniali wymagania do powołania na stanowisko sędziego sądu rejonowego, zachowali to prawo przez 7 lat od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Wygasło ono z dniem 21 czerwca 2024 r.

Podobnie jak referendarze sądowi, tak i asystenci sędziego mogą przystąpić do egzaminu sędziowskiego po ukończeniu aplikacji ogólnej.

Nie wdając się w szczegóły odnośnie do ustrojowej pozycji asystenta sędziego, zauważyć trzeba, że ograniczenie dostępu do zawodu sędziego ustawodawca w logiczny sposób powiązał, z jednej strony, z obniżaniem wymogów koniecznych do objęcia stanowiska asystenckiego, a z drugiej – z doprecyzowaniem modelu aplikacji sądowej. Wątpliwości budzi natomiast ukształtowanie sytuacji prawnej osób (zarówno referendarzy, jak i asystentów), które zdały egzamin sędziowski według starego modelu aplikacji (ostatni taki egzamin odbył się w 2010 r.), o czym szerzej będzie mowa w dalszej części raportu.

²²⁸ Dz.U. z 2013 r. poz. 662.

²²⁹ Dz.U. z 2017 r. poz. 1139.

VIII. Potrzeba otwarcia referendarzom sądowym i asystentom sędziego pozaaplikacyjnej ścieżki dojścia do urzędu sędziego sądu powszechnego.

Uwagi *de lege ferenda*

Dyskusji na temat dalszego poszerzania katalogu czynności powierzonych do wykonywania referendarzom sądowym od lat towarzyszą postulaty wzmocnienia pozycji ustrojowej tej grupy zawodowej, również poprzez powrót czy też ponowne otwarcie pozaaplikacyjnej ścieżki dojścia do urzędu sędziego sądu powszechnego. Propozycje w tym zakresie formułuje również środowisko asystenckie.

Ogólnopolskie Stowarzyszenie Referendarzy Sądowych domaga się ponownego wprowadzenia tzw. „ścieżki doświadczenia”, czyli możliwości awansu do zawodu sędziego dla osób posiadających odpowiedni staż i doświadczenie zawodowe (5–7 lat) oraz pozytywnie zdany egzamin sędziowski lub inny prawniczy egzamin zawodowy, bez konieczności ukończenia aplikacji sądowej²³⁰.

Jednymi z argumentów są tutaj coraz większe kompetencje oraz fakt, że wielu referendarzy legitymuje się zdaniem egzaminem zawodowym: adwokackim, radcowskim, notarialnym. Podnosi się także, że adwokaci i radcowie prawni czy notariusze mogą przystąpić do konkursów na stanowisko sędziego, jeśli mają określony staż pracy. Dodatkowo, spośród wskazanych zawodów to właśnie referendarze sądowi wykonują czynności najbardziej zbliżone do sędziowskich, a niekiedy tożsame²³¹. Referendarze powołują się również na niebagatelne doświadczenie zawodowe oraz wysoką skuteczność załatwiania spraw²³².

²³⁰ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

²³¹ <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/szybki-awans-referendarzy-i-asystentow-na-urzed-sedziego-intervencja-rpo,535766.html> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

²³² <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/referendarz-a-szybszy-awans-na-sedziego-odpowiedz-ms,529908.html> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

Postulatem Stowarzyszenia jest także przywrócenie referendarzom sądowym ze zdany egzaminem sędziowskim uprawnień do przystępowania do konkursów na wolne stanowisko sędziego sądu rejonowego²³³ (uprawnienie wygasło 21 czerwca 2024, *vide* rozdział VI).

Również środowisko asystenckie domaga się szerszego dostępu do urzędu sędziego poprzez powiązanie uprawnień do uczestnictwa w konkursach na wolne stanowiska sędziowskie ze zdany egzaminem zawodowym i długoletnim stażem pracy jako asystent sędziego (5 lub 8 lat), jednakże bez konieczności odbycia aplikacji. Asystenci sędziów – podobnie jak referendarze – wskazują także na konieczność przywrócenia osobom ze zdany egzaminem sędziowskim uprawnień do udziału w konkursach na urząd sędziego²³⁴.

Przedstawiciele tej grupy zawodowej wskazują, że możliwość podejścia do egzaminu sędziowskiego bez aplikacji przez asystentów i referendarzy istniała od samego początku, czyli od utworzenia tych obu zawodów. Dzięki temu w wymiarze sprawiedliwości można było zatrzymać najlepsze, najbardziej wykwalifikowane, doświadczone praktycznie oraz orzeczniczo osoby w strukturze sądownictwa. Obecnie odchodzą one do sektora prywatnych usług prawnych, a sądownictwo traci doświadczonych urzędników²³⁵.

Rzecznik Praw Obywatelskich w wystąpieniu z dnia 29 kwietnia 2024 r. podkreślił, że wygaśnięcie uprawnień referendarzy i asystentów do udziału w konkursach – jakkolwiek zrozumiałe w kontekście zmiany systemowej, w ramach której podstawowa ścieżka do zawodu sędziego wiedzie przez ukończenie aplikacji i odbycie asesury – budzi wątpliwości co do zgodności z wolnością wyboru i wykonywania zawodu (art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) oraz z zasadą równości (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP) w zakresie, w jakim całkowicie zamyka asystentom i referendarzom pozaaplikacyjną ścieżkę do zawodu sędziego, mimo że ich doświadczenie w dużej mierze pokrywa się z doświadczeniem adwokatów, radców prawnych i notariuszy. W ocenie RPO takie rozwiązanie nie znajduje uzasadnienia ani w przepisie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, ani w zasadzie proporcjonalności. Jednocześnie RPO podkreśla, że nie oznacza to, że asystenci i referendarze do zawodu sędziego powinni mieć dostęp na takich samych zasadach jak adwokaci i radcowie prawni, a to z uwagi na różnice w posiadanym doświadczeniu zawodowym. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi zatem na stanowisku, że bardziej proporcjonalnym rozwiązaniem byłoby umożliwienie asystentom i referendarzom ubiegania się o powołanie na sędziego rejonowego z pominięciem aplikacji, ale pod warunkiem dodatkowej weryfikacji umiejętności

²³³ <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

²³⁴ <https://ps-solidarnosc.org.pl/spotkanie-ms-z-asystentami-sedziow-w-dniu-2-01-2025-r> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

²³⁵ <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/stanowisko-ms-w-sprawie-awansu-referendarzy-i-asysten-tow,527841.html> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

poprzez zdanie egzaminu adwokackiego, radcowskiego lub notarialnego. Względnie można rozważyć także dodatkową możliwość weryfikacji poprzez zdanie egzaminu sędziowskiego oraz posiadanie odpowiedniego doświadczenia w wykonywaniu zawodu asystenta lub referendarza, które jednak powinno być dłuższe niż 3 lata wymagane w przypadku adwokata, radcy prawnego lub notariusza²³⁶.

Ministerstwo Sprawiedliwości deklaruje, że prowadzi prace nad spójną koncepcją dojścia do zawodu sędziego, z uwzględnieniem aspiracji środowiska referendarzy i asystentów. Jednocześnie jednak optuje za utrzymaniem aplikacyjnej ścieżki dojścia do zawodu sędziego. W odpowiedzi na wspomniane wyżej wystąpienie RPO (23 sierpnia 2024 r.) wskazano, że przywrócenie „ścieżki doświadczenia” oznaczałoby dla referendarzy i asystentów trudną konkurencję z przedstawicielami innych zawodów prawniczych. Ponadto duża liczba referendarzy i asystentów potencjalnie zainteresowanych startem w konkursie na wolne stanowisko sędziowskie niesie ryzyko, że „sprawiedliwy wybór odpowiedniego kandydata będzie iluzoryczny”²³⁷. Warto odnotować, że podczas spotkania ze środowiskiem asystentów we wrześniu 2025 r. zadeklarowano rozważenie poszerzenia możliwości dostępu do urzędu sędziego²³⁸.

Przywrócenie „ścieżki doświadczenia” do urzędu sędziego dla referendarzy i asystentów sędziego z odpowiednim stażem oraz z pozytywnie zdanym egzaminem sędziowskim z pewnością byłoby szansą na zatrzymanie w systemie wymiaru sprawiedliwości doświadczonych osób o wysokich kompetencjach, długoletnich praktyków.

Z drugiej strony utrzymanie obowiązku odbycia aplikacji (choćby uzupełniającej) jest spójne z modelem dojścia do zawodu sędziowskiego, który wprowadzono wraz z utworzeniem Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Służy to jednolitości i transparentności systemu kształcenia przyszłych sędziów. Aplikacja wyposaża w umiejętności i wiedzę, których nie zdobywa się, pracując w charakterze referendarza sądowego czy asystenta sędziego. Powstaje także wątpliwość, czy przywrócenie „ścieżki doświadczenia” nie narusza zasady równego dostępu do służby sędziowskiej względem osób, które ukończyły czasochłonne i kosztowne aplikacje „korporacyjne” i zdały egzaminy zawodowe. Zawód sędziego w ogromnej mierze opiera się na doświadczeniu osobistym i profesjonalnym. Nie ma idealnego modelu dojścia do służby sędziowskiej, natomiast ścieżka aplikacyjna jest modelem optymalnym, oferuje bowiem połączenie kształcenia teoretycznego i praktycznego, które wyposaża w umiejętności przekraczające kompetencje referendarskie i asystenckie.

²³⁶ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-sadownictwo-zasady-dostepu-ms-odpowiedz> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

²³⁷ https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/202408/Odpowiedz_MS_sedziowie_dostep_23_08_2024.pdf (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

²³⁸ <https://knszzadrem.org.pl/2025/09/20/spotkanie-zwiazkow-z-nowym-ministrem-sprawiedliwosci/> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).

Niezależnie od powyższego, warto rozważyć przywrócenie referendarzom i asystentom uprawnień do startu w konkursach na urząd sędziego powszechnego, które wygasły w czerwcu 2024 r. Problem dotyczy osób, które odbyły pełny cykl szkolenia w ramach poprzedniego modelu aplikacji sędziowskiej, zdały egzamin i posiadają wieloletnie doświadczenie zawodowe. Fakt, że dotąd nie objęły urzędu sędziego, ma dwojakie przyczyny. W ubiegłych latach systematycznie ograniczano liczbę sędziowskich etatów, znosząc je lub przekształcając w asesorskie. Natomiast od 2018 r. część osób nie brała udziału w konkursach na wolne stanowiska sędziowskie z uwagi na niezgodny z Konstytucją RP i normami konwencyjnymi sposób ukształtowania Krajowej Rady Sądownictwa.

Jednocześnie utrzymanie rzeczzonego uprawnienia nie może być nieograniczone w czasie, chociażby z uwagi na pewność prawa. Należy też wziąć pod uwagę fakt, że im dłuższy okres od zdania egzaminu sędziowskiego, tym trudniejsze staje się utrzymanie wysokiego poziomu wiedzy zdobytej podczas aplikacji, a przewagę mają przyzwyczajenia i nawyki wynikające z wykonywania zawodu referendarza czy asystenta.

Podsumowując, aktualnie obowiązujący wymóg ukończenia aplikacji uzupełniającej oraz zdania egzaminu sędziowskiego stanowi rozsądną i wyważoną propozycję dla osób, które decydując się pierwotnie na wykonywanie zawodu referendarza czy asystenta, postanowiły ubiegać się o urząd sędziego. Takie rozwiązanie jest komplementarne z modelem dojścia do służby sędziowskiej poprzez ukończenie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Stanowi jego przemyślane uzupełnienie, otwierając jednocześnie w wystarczającym stopniu dostęp do zawodu dla referendarzy sądowych i asystentów i nie naruszając przy tym prawa dostępu do służby publicznej osobom legitymującym się ukończoną aplikacją i zdaniem egzaminem zawodowym dla pozostałych prawniczych profesji. W konsekwencji, formułowany przez środowisko zawodowe referendarzy i asystentów postulat większego otwarcia dostępu do zawodu sędziego należy ocenić jako zbyt daleko idący.

IX. Podsumowanie

Raport przedstawia kluczowe zagadnienia dotyczące statusu i pozycji ustrojowej referendarzy sądowych, omawia zakres czynności im powierzonych oraz propozycje dalszego rozszerzania katalogu tych czynności. Analizie poddano również model dostępu referendarzy sądowych i asystentów sędziego do służby sędziowskiej z uwzględnieniem ewentualnej potrzeby otwarcia ścieżki pozaaplikacyjnej dla obu wskazanych grup zawodowych.

Referendarze sądowi od niemal ćwierćwiecza odgrywają istotną rolę w udzielaniu ochrony prawnej, w znacznym stopniu usprawniając pracę sądów. Podejmują czynności w większości kategorii spraw sądowych, a katalog zadań im powierzonych podlega systematycznemu poszerzaniu. Towarzyszy temu silna pozycja ustrojowa, której głównym elementem jest niezależność, gwarantowana poprzez elementy samorządności, zasady przenoszenia i delegowania czy sposób ukształtowania wynagrodzenia.

Środowisko praktyków i przedstawicieli nauki formułuje liczne postulaty dotyczące powierzania referendarzom sądowym do wykonania coraz to nowych czynności. Punktem odniesienia jest tu niezmiennie granica między sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości a udzielaniem ochrony prawnej.

Nie ustaje także dyskusja wokół większej dostępności służby sędziowskiej dla referendarzy sądowych i asystentów sędziego. Jej osią jest postulat przywrócenia „ścieżki doświadczenia”, czyli dojścia do urzędu sędziego sądu rejonowego po określonym stażu pracy i zdanym egzaminie, bez konieczności odbycia aplikacji. Z jednej strony podkreśla się tu korzyść w postaci zatrzymania w sądownictwie wykwalifikowanych kadr, z drugiej – dostrzega się ryzyko rozbieżności w przygotowaniu zawodowym, brak jednolitego szkolenia aplikacyjnego oraz konflikt z zasadą równych szans w dostępie do służby sędziowskiej.

Wyzwaniem stojącym przed ustawodawcą jest znalezienie rozwiązań, które zrównoważą efektywność funkcjonowania sądownictwa, zapobiegną odpływowi doświadczonych urzędników i pozwolą zachować przejrzysty model dostępu do służby sędziowskiej, gwarantując przy tym utrzymanie wysokich standardów wymiaru sprawiedliwości.

Bibliografia

Monografie i artykuły w periodykach

- Arkuszewska A.M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian, Tom I i II*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020.
- Arkuszewska A.M., 1.3. *Uprawnienia referendarza sądowego do orzekania o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, [w:] *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
- Arkuszewska A.M., 2.4. *Orzeczenia przedstanowcze i zarządzenia*, [w:] *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
- Arkuszewska A.M., Kościółek M., *Assistant to a judge in common courts – structural position and range of activities*, „Annales Universitatis Apulensis. Series Jurisprudentia” 2013, vol. 16.
- Czech T., *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom I. Księgi wieczyste*, wyd. III, LEX 2025.
- Dąbrowska D., *Kognicja sądu w postępowaniu o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2017, nr 4.
- Dudka K., *Funkcjonowanie instytucji referendarza sądowego w sprawach karnych – możliwe pola poszerzenia zakresu uprawnień referendarza w sprawach o wykroczenia i w postępowaniu wykonawczym*, Warszawa 2015.
- Gajda-Roszczyńska K., 3.2.1.4. *Referendarz sądowy*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część II. Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Ryłski, M. Walasik, Warszawa 2023.
- Gonera K., [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, wyd. IV, Warszawa 2011, art. 118.
- Góralski Z., *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1983.
- Jasińska K., *Czy „referendarza z Lublina” może zastąpić „sędzia robot”?*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2020, nr 1(26).
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów po nowelizacji 2019*, A. Jakubecki (red.), LEX 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II*, red. T. Wiśniewski, WKP, 2021.

- Korózs Ł., Sztorc M., *Referendarz sądowy, przepisy i objaśnienia*, Zielona Góra 1998, s. 11.
- Korózs Ł., Sztorc M., *Ustrój sądów powszechnych – komentarz*, Warszawa 2004, [w:] *Metodyka pracy referendarza sądowego w wydziałach cywilnych, gospodarczych, ksiąg wieczystych, rejestru zastawów i prowadzącym e-sąd*, red. M. Rojewski, Warszawa 2012, s. 215.
- Korózs Ł., Sztorc M., *Urząd referendarza w projekcie ustawy o zmianie ustaw – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze*, „Monitor Prawniczy” 1996, nr 11, [cyt. za:] P. Ryłski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Kryszkiewicz M., *Pozaaplikacyjna ścieżka dostępu do zawodu sędziego coraz węższa*, „Gazeta Prawna”, wydanie z 19 grudnia 2023 r.; <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/9384450,pozaaplikacyjna-sciezka-dostepu-do-zawodu-sedziego-coraz-wezsza.html> (data dostępu: 14 września 2025 r.).
- Kuźmnik M., *Referendarz sądowy w sprawach karnych*, „Iustitia” 2015, nr 3(21).
- Maziarz-Charuza A., 1.2. *Geneza instytucji referendarza sądowego i jego pozycja ustrojowa*, [w:] *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego w postępowaniu wieczystoksięgowym*, Kraków 2006.
- Metodyka pracy referendarza sądowego w wydziałach cywilnych, gospodarczych, ksiąg wieczystych, rejestru zastawów i prowadzącym e-sąd*, red. M. Rojewski, Warszawa 2012.
- Moniuszko A., *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł*, Warszawa 2017.
- Morawiec B., *Kompetencje referendarzy w postępowaniu wykroczeniowym – postulat czy realna możliwość*, „KRS” 2012, nr 4.
- Mróz-Szarmach D., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Świeczkowski, Warszawa 2025.
- Oręziak B., *Kompetencje referendarza sądowego w polskiej procedurze karnej – analiza de lege lata*, „Młody Jurysta” 2017, nr 1.
- Ott G., [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013.
- Partyk T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2025.
- Piaskowska O.M., [w:] M. Anaszkiewicz, M. Eysymontt, D. Horodyski, E. Jaceczko, M. Kuchnio, K. Panfil, J. Parafianowicz, A. Partyk, T. Partyk, K. Sacharuk, A. Turczyn, O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II*, LEX 2025.
- Postępowanie dowodowe. Komentarz do art. 227–315 k.p.c.*, red. M. Dziurda, T. Ereciński, WKP, 2024.
- Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, LEX 2013.
- Rawczyński P., *Status publicznoprawny referendarza sądowego oraz jego funkcje w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2009, nr 10, s. 47–91.

- Rylski P., *Europejski nakaz zapłaty w praktyce sądowej*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2012, z. 12.
- Rylski P., *Funkcjonowanie w praktyce przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym na etapie po wniesieniu sprzeciwu lub po przekazaniu sprawy sądowi właściwości ogólnej*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2015, z. 24.
- Rylski P., *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego w postępowaniu cywilnym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2011, z. 10.
- Rzetecka-Gil A., *Fundacja rodzinna. Komentarz*, LEX 2025.
- Sołtysik S., Zawistowski D., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Sztorc M., *Status prawny referendarza sądowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.
- Szwast M., *Referendarz sądowy w sądownictwie powszechnym – status prawny, rozwój kompetencji i jego ograniczenia*, „Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Analizy i Rekomendacje” 2016, nr 2.
- Śladkowski M., *Niezależność referendarza sądowego w świetle konstytucyjnej zasady prawa do sądu*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2024, vol. XXIV, z. 4.
- Telenga P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I*, red. A. Jakubicki, LEX 2019.
- Tchórzewski M., Telenga P., *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Elektroniczne postępowanie upominawcze. Komentarz*, LEX.
- Uliasz M., [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, red. P. Feliga, wyd. IV, Warszawa 2024.
- Walasik M., *Czynności referendarza sądowego w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 1.
- Widło J., [w:] J. Mojak, J. Widło, *Zastaw rejestrowy i rejestr zastawów. Komentarz*, wyd. V, Warszawa 2020.
- Włodyka S., *Ustrój organów ochrony prawnej*, [w:] K. Woch, 3. *Udzielanie ochrony prawnej sensu stricto jako zadanie referendarzy sądowych*, [cyt. za:] K. Woch, *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*, Warszawa 2025.
- Woch K., *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*, Warszawa 2025.
- Woźniewski K., *Polecenie*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Tom X, Postępowanie przygotowawcze*, red. P. Hofmański, R.A. Stefański, Warszawa 2016.
- Zamojski Ł., *Zakres czynności referendarza sądowego w postępowaniu egzekucyjnym i klauzulowym po zmianach Kodeksu postępowania cywilnego dokonanych na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r.*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2017, nr 3.
- Zieliński H., *Ewolucja katalogu czynności z zakresu ochrony prawnej wykonywanych przez referendarzy sądowych – uwagi na tle nowelizacji ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo upadłościowe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2020, z. 111.

Uzasadnienia projektów ustaw

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 859, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/859> (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 3655; <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/3655> (data dostępu: 14 września 2025 r.).

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 870, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=870> (data dostępu: 20 października 2025 r.).

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 27 stycznia 2016 r., Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 207, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> (data dostępu: 22 października 2025 r.).

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3480, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3480> (data dostępu: 16 października 2025 r.).

Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego

Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2000 r., sygn. akt K 21/99, https://www.saos.org.pl/files/judgments/constitutional_tribunal/2000/5/10/6509f1973bcd76782654fb6f393ab12d.doc (data dostępu: 15 listopada 2025 r.).

Netografia

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-sadownictwo-zasady-dostepu-ms-odpowiedz> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/202408/Odpowiedz_MS_sedziowie_dostep_23_08_2024.pdf (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).

- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20082181400/T/D20081400TK.pdf> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).
- <https://knszzadrem.org.pl/2025/09/20/spotkanie-zwiazkow-z-nowym-ministrem-sprawiedliwosci/> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).
- <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/154082/154088/154091/dokument69773.pdf> (data dostępu: 5 listopada 2025 r.).
- <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/154082/154088/154097/dokument77439.pdf> (data dostępu: 5 listopada 2025 r.).
- <https://ps-solidarnosc.org.pl/spotkanie-ms-z-asystentami-sedziow-w-dniu-2-01-2025-r> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).
- <https://www.batory.org.pl/oswiadczenie/stanowisko-zespolu-ekspertow-prawnych-w-sprawie-projektu-zmiany-kodeksu-postepowania-w-sprawach-o-wykroczenia/> (data dostępu: 4 listopada 2025 r.).
- <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/referendarz-a-szybszy-awans-na-sedziego-odpowiedz-ms,529908.html> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).
- <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/stanowisko-ms-w-sprawie-awansu-referendarzy-i-asystentow,527841.html> (data dostępu: 7 listopada 2025 r.).
- <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/szybki-awans-referendarzy-i-asystentow-na-urzed-sedziego-interwencja-rpo,535766.html> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).
- <https://www.referendarz.pl/437-stanowisko-stowarzyszen-referendarskich-odnoszace-sie-do-konferencji-z-dnia-22-maja-2025-roku-notariat-dla-obywatela-nowe-czynnosci-notarialne-w-sluzbie-spoleczenstwu?brid=B0aYcX4fAe53OXj1wFQQxw> (data dostępu: 3 listopada 2025 r.).
- <https://www.referendarz.pl/441-zalozenia-zmian-ustawowych-co-do-zakresu-kompetencji-oraz-statusu-ustrojowego-referendarza-sadowego-w-sadzie-powszechnym-aktualizacja-25-08-2025> (data dostępu: 9 listopada 2025 r.).
- <https://www.saos.org.pl/judgments/110319> (data dostępu: 2 listopada 2025 r.).
- <https://www.saos.org.pl/judgments/110966> (data dostępu: 2 listopada 2025 r.).